

Dolenjski list

GLASILO OSVOBODILNE FRONTE DOLENJSKIH OKRAJEV

TEDNIK ZA POLITICNA, GOSPODARSKA IN KULTURNA VPRASANJA

Leto III. — Štev. 37.

NOVO MESTO, 11. SEPTEBRA 1952

CETRTLETNA NAROCNINA 100-DIN

IZHAJA VSAK PETEK

Ob desetletnici slovenskih brigad

Po vsej naši domovini, socialistični Titovi Jugoslaviji, slavimo letos ustanovitve številnih partizanskih enot, čet, bataljonov, odredov, brigad in divizij NOV. Te proslave so živ spomin na našo slavno preteklost, vlivajo nove vere v lastne sile in dajejo novega poleta za uspešno izvršitev sedanjih nalog.

Spominjamo se nastajanja vojaških enot, ki so bile oborožena pest ljudstva v borbi proti fašističnemu okupatorju in domačim izdajalcem. V spominu spremljamo rast in utrjevanje NOV od prvih začetkov v letu 1941 vse do mogočne armade, ki je prekaljena v nešteti borbah z močnejšim sovražnikom, dokončno osvobodila jugoslovanske narode izpod okupatorskega jarma, zagotovila zmago nad domačimi izdajci in izkoriščevalci delovnega ljudstva in s tem preprečila vse umazane namene domačih kakor tujih špekulantov na račun Jugoslavije.

Informbirojevski ponarejevalci zgodovinskih dejstev hočejo izprevreči resnico, ki ji je bilo priča šestnajst milijonov jugoslovanskih ljudi. Svoje umazano, protiljudsko delo hočejo vtopiti in prikriti v lažeh in v bajkah, v katerih se prikazujejo kot osvoboditelje. Ko proslavljamo obletnice ustanovitve naših partizanskih enot in obujamo njihovo delovanje, ni težko odgovoriti tem lažem. Težko je bilo včasih med NOB. Mnogo truda in žrtev je bilo potrebno za čim uspešnejšo borbo proti sovraž-

utrditi znanje in disciplino ter sprejeti v svoje vrste vedno nove borce. Proletarska Tomšičeva, udarna Serčerjeva, Cankarjeva, Gubčeva in pozneje še ostale, so te svoje naloge častno izpolnile.

Zivo so nam še v spominu dogodki v letu 1941 in dalje. Kakor da bi bilo še pred nedavnim, se spominjamo po-

Miha Marinko — politični komisar Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet leta 1941

ziva CK KPJ na oborožen upor, pozivov in sklepov ter odlokov IO Slovenije in CK KPS. Pred nami so še zelo jasno prvi Odbori OF in nastajanje prvih partizanskih čet in bataljonov. Sovražnik je bil tedaj zelo močan, zasedel je vsa količkaj važna mesta in kraje. Njegovi prvi ukrepi so bili dokaj prizanesljivi. Zlasti so se z zvičajnostjo odlikovali Italijani v tkzv. Ljubljanski pokrajini.

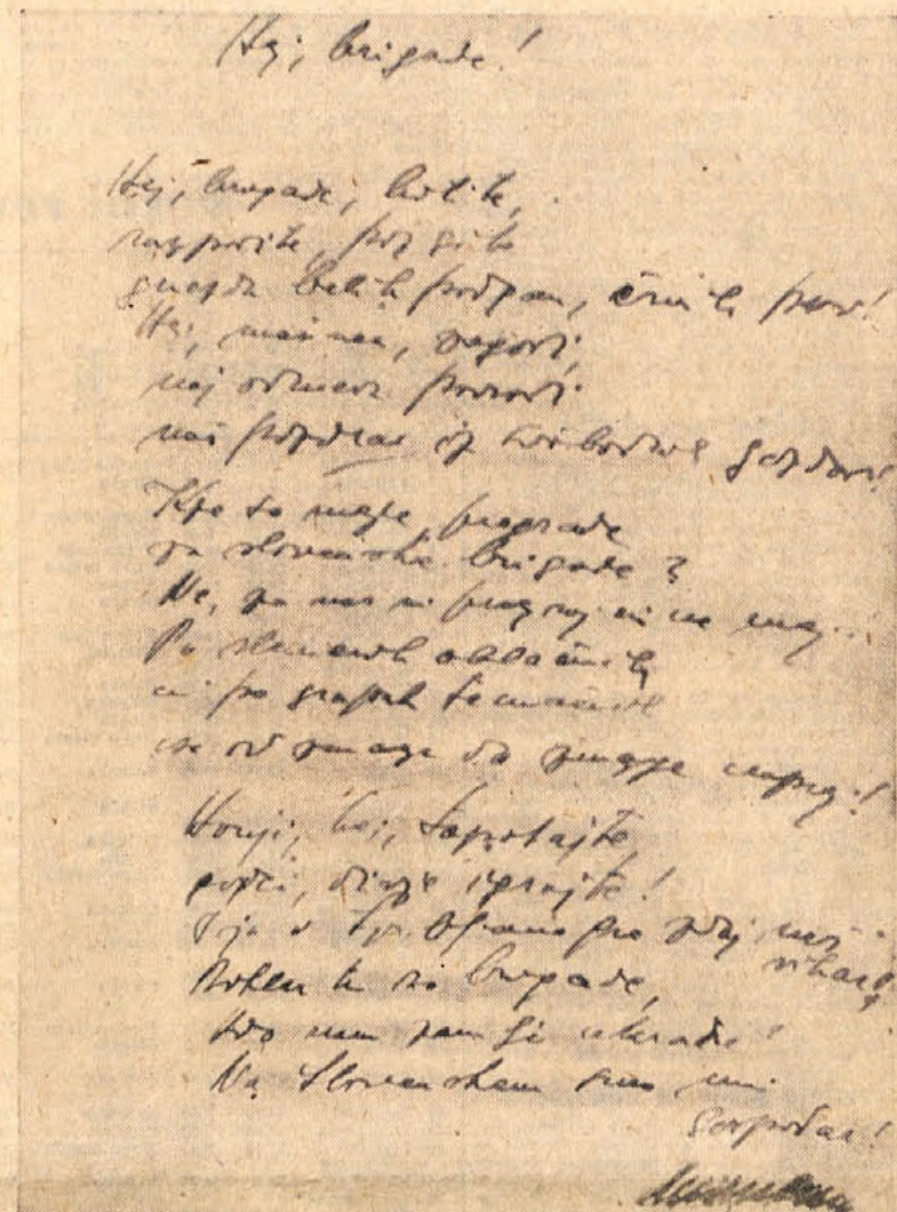
Kljub temu, da je vsak pošten Slovenec čutil v sebi sovraštvo do okupatorja, je vendarle videl njegovo moč, dočim si je dokaj težko zamišljal oborožitev samega sebe za boj proti takšni sili. Prvi se je zato odločil najnaprednejši del prebivalstva, delavec in napreden izobraženec. Na vasi je bilo težje. Preveč je bilo zavezanosti samo v svoje lokalne prilike. Komunistična partija je bila na vasi maloštevilna. Odbori OF so morali pripraviti tla za mobilizacijo vasi v vsenaroden upor. Tu so aktivisti OF z gorečo besedo in z dejanji mnogo prispevali k hitrejšemu razplamtevanju uporne misli v širokih ljudskih množicah. Odločilno mesto pa gre prvim uspehom partizanskih enot doma in v ostalih predelih Jugoslavije. Kakor je danes trdna enotnost jugoslovanskih narodov pogoj za neodvisnost in za lepšo bodočnost, tako se je že tedaj, že v letu 1941 jasno začrtala v miselnosti ljudi usodna povezanost jugoslovanskih narodov v borbi proti istemu notranjemu in zunanemu sovražniku. Zgodovinska zasluga KPJ je, da je znala to povezanost posredovati vsakodnevno in konkretno širokim ljudskim množicam. Ta povezanost v NOB je eden od osnovnih pogojev za veličastne uspehe med borbo in najmočnejša osnova za pravilno rešitev nacionalnega vprašanja v mnogonarodni Jugoslaviji. Poleg tega je zavest živ-

ljenjske povezanosti v okviru Jugoslavije omogočala enotnost akcije proti okupatorju in domači reakciji, kljub slabim prometnim sredstvom. Tako so slovenske brigade, zlasti pa prve štiri, sodelovale s hrvaškimi edinicami pri nas in na Hrvaškem, tako se je v krvavi borbi kovalo bratstvo jugoslovanskih narodov.

Ko so na praznik vstaje partizanske patrole obiskale partizanske kraje in družine, ki so se posebej odlikovale med borbo, jih je ljudstvo vsepovsod sprejemalo, kakor v času NOB. Marsikatero oko je bilo solzno ob tem srečanju. Bili so to spomini na sicer težke, toda lepe čase, ko so se ljudje med seboj sila lahko sporazumeli, ko so vsak po svojih najboljših močeh prispevali za doseg skupnega cilja. Ta tesna navezanost ljudstva na partizane je poleg tega skovana s krvjo padlih borcev za svobodo. Še sedaj živi vez, ki se je vzpostavila v dobi borbe med NOV in civilnim prebivalstvom. Še sedaj žive v ljudstvu imena borcev, za katere niso vedeli, odkod so doma, kje so sedaj, živi ali mrtvi. Spoštljivo in z veseljem se spominjajo nanje, ker so jih poznali kot partizane in po njih so izpraševali partizanske patrole ob prazniku vstaje.

Brigade niso imele odrejenega svojega teritorija za vojaške operacije. Bile so povsod, kjer je to zahtevala borba. Toda kjerkoli so bile, povsod so bile najtesneje povezane s tamkajšnjim prebivalstvom. Spominimo se borb na prostem, ko so dekleta nosila borcem hrano na položaje, partizanskih mitingov, terenske obveščevalne službe, ko je staro in mlado obveščalo partizane o slehernem gibu sovražnika, prehrane naše vojske, ko je sicer na primer revna Bela krajina prehranjevala vsa štiri leta na tisoče partizanov. Spominimo se primerov, ko je civilno prebivalstvo zapuščalo svoje vasi in se umikalo pred sovražnikom na področja, ki so jih kontrolirali partizani. Kljub najokrutnejšim represalijam nad nezadržanim prebivalstvom je bila stalna medsebojna povezanost med vojsko in civilnim prebivalstvom. Ta povezanost, ki je danes še prav tako živa, kakor med NOB, bo napravila naš praznik 14. septembra za veličastno manifestacijo enotnosti volje vsega ljudstva.

Narodni izdajalci vseh barv so v NOB hoteli razbijati to enotnost. Hoteli so vzeti partizanu zaledje. Morda so trenutno ponekod uspeli pridobiti posamezne izdajalce, ki so se vdinjali sovražniku. Po njihovi judeževski zaslugi je padlo mnogo žrtev, posebno med civilnim prebivalstvom. Požganih je bilo nešteto slovenskih domačij. Bili so enaki, pa najsi so nosili takšno ali drugačno obleko, križ ali pa kokardo stare jugoslovanske vojske. Vsi so delali za okupatorja in za gospodo domače izdajalce, ki so v Ljubljani skupno z okupatorjem kovali plane bodočnosti slovenskega naroda. Bili so enotni v tem, da ljudske koristi ne morejo biti istočasno tudi njihove. Tudi da-

Franca Leskoška-Luka, komandant Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet leta 1941 in 1942

niku, toda pomoči tedaj ni bilo od nikoder, z vzhoda pa je ni bilo niti proti koncu vojne. Ker nismo vedeli, kakšno strašno umazano in protiljudsko vlogo ima kasta v Sovjetski zvezi, smo idealizirali stanje in njeno moč ter s tem utrjevali samozavest naših ljudi. Tedaj niti slutiti nismo mogli kравje kupčije, ki je bila pozneje sklenjena glede razdelitve Jugoslavije. Naša vojska je preprečila vsako barantanje, ko je z lastnimi silami pognala okupatorja preko meja naše države.

V dolgi verigi nastajanja vojaških enot med NOB, izpolnjujejo prve štiri slovenske brigade važen njen člen. Okupator je bil na Slovenskem zelo občutljiv. Tod so vodile glavne prometne žile na jug. Zaradi stalnih napadov naših odredov je sklenil očistiti Slovenijo partizanov. Ogromna in najskrbnejše pripravljena ofenziva v l. 1942 se ni le v celoti izjalovila, ampak je narokovala organiziranje še udarnejših vojaških enot. Tako so nastale iz dosedanjih odredov prve štiri slovenske brigade. Brigade niso bile več vezane na posamezna področja, osvobodile so se mnogih nalog, ki so jih še naprej vršili partizanski odredi, same pa so prešle v stalne napade na najbolj občutljivejša sovražna mesta. Njihova naloga je bila, postati prava vojaška edinica, ki bo sposobna povsod in vsekdar sprejeti borbo,

nes so še ljudje, ki jim ni vseh utrjevanje ljudske oblasti, razširjanje ljudske demokracije, ki jim niso pri sreču gospodarski uspehi. To so ostanki preteklosti, ki spreobračajo vse po svoje, da bi zbegali delovne ljudi, ki bi na ta način laže postali njihov plen. Naj jim bo v resen opomin

Viktor Avbelj — sekretar okrožnega komiteja KPS za novomeško okrožje v letu 1941 in 1942

praznik v Dolenjskih Toplicah, ko slovensko ljudstvo obuja svetle tradicije Narodnoosvobodilne borbe, tradicije, ki nas opozarjajo na prav takšno nujnost poslednje borbe proti tem škodljivcem, kakor je bilo to med NOB.

Praznik ustanovitve slovenskih brigad je praznik vseh slovenskih delovnih ljudi. Na ta dan se bodo srečali borci, ki so se po osvoboditvi redko videvali, srečali se bodo prijatelji iz težkih časov, borci, politični aktivisti in prijatelji, ki so čepavali v svojih domovih doživljali z vojsko vesele in nevesele čase. Slavnost v Dol. Toplicah naj predstavlja toplo priznanje in zahvalo vsem, ki so kakorkoli pomagali naši NOV v njeni težki, neenaki, a zmagoviti borbi.

Zgodovina brigad je neizčrpno bogata in pestra in hkrati skrajno neizprosna. Kdo bi preštel vse njihove borbe in zmage, kdo bi zaštel vse

dragocene žrtve in trpljenje. Brigade so se borile, marširale, se vojaško in politično utrjevale, neizprosna borba na življenje in smrt pa je zahtevala od njih tudi visok krvni davek. Koliko dragocenih borcev, prekaljenih, zavednih in hrabrih je dalo svoja življenja, da so se mogli uresničiti cilji NOB. Vse so dali za srečo svoje domovine. V Toplicah bodo zaživeli z nami. Praznik slovenskih brigad v svobodni socialistični domovini, bo izzvenel v večno slavo tem padlim junakom.

Dolenjske Toplice bodo sprejele borce, kakor so jih tolikokrat sprejele med NOB. Vsaka od naših pokrajin je prispevala svoj delež za osvoboditev. Gostoljubna Bela krajina, Kočevska in Novomeško področje so plačali ta prispevek na svojstven način. Tedaj, ko je sovražna ofenziva pustošila po Notranjskem, ko se je Primorska prebujala, ko je severno Slovenijo še krepko držal v krempljih nemški okupator, je ta del Slovenije mogočno zaživel. Nikdar več ni uspel okupator obvladovati teh predelov. Tu so se sestajali prvi svobodno izvoljeni ljudski odborniki, tu so imele stalno svoje zatočišče naše brigade. Tu so se uresničevali načrti našega političnega in vojaškega vodstva, ki je živelo v neposrednem stiku z vsem dogajanjem tudi v najtežjih preizkušnjah.

Nikdar več ni mogel sovražnik osvojiti teh predelov. Ostali so torišče priprav za dalekosežne naloge v vsej Sloveniji. Od tu so bile poslone vojaške intervencije na Primorsko, Gorenjsko in Stajersko, tu so se vršili znameniti zbori ljudskih odposlancev slovenskega naroda, tu so bile politične in vojaške šole, ki so usposabljele kadre za nadaljnje borbe. Proslavljanje ustanovitve slovenskih brigad pomeni priznanje ljudstvu teh predelov za velike žrtve, ki jih je radovoljno doprinašalo v letih 1941—1945. Dolenjske Toplice bodo na partizansko tovariški in topel način sprejele vse, ki bodo proslavili obletnico nastanka slavni slovenskih brigad: proletarske Tomšičeve in udarnih Serčerjeve, Cankarjeve in Gubčeve. Viktor Avbelj

SPORED PROSLAV ob 10. obletnici prvih slovenskih brigad

Otvoritev partizanske postojanke Frate pri Ajdovcu dne 13. septembra ob 15. uri:

1. Otvoritev
2. Govor
3. Kulturni spored

Odkritje spomenika Tomšičevi brigadi v Starem logu pri Kočevju 13. septembra ob 15.30:

1. Govor tov. Franca Leskoška-Luke
2. Odkritje spomenika
3. Kulturni spored

Proslava brigad v Dol. Toplicah na slavnostnem prostoru v Starem parku 14. septembra 1952:

1. Raport brigad
2. Otvoritev proslave 10. obletnice ustanovitve Tomšičeve, Serčerjeve, Cankarjeve in Gubčeve brigade
3. Govor
4. Kulturni spored

Pričetek ob 10. uri dopoldne.

Tehnična navodila za proslavo brigad NAVODILA ZA ŽELEZNIŠKI PROMET

Glavna direkcija jugoslovenskih železnic v Beogradu je z odlokom št. 1915-52 odobrila 75% prevoznik popust vsem udeležencem proslave. Popust velja za II. in III. razred, brez, potniških in posebnih vlakov od vseh postaj jugoslovenskih železnic do postaj Straža Toplice, Novo mesto in Uršna sela in nazaj v času od 10. do 14. septembra, pri odhodu za povratek pa od 14. do 17. septembra.

Za udeležence proslave slovenskih brigad v Dolenjskih Toplicah bo Direkcija za železnice vpeljala posebne vlake po objavljenem voznem redu.

Da bi se prevoz s posebnimi vlaki izvršil nemoteno, dajemo udeležencem, ki bodo potovali na železnici, štabom in vodjem skupin naslednja navodila:

Zaradi izredno velike udeležbe ne bo mogoče vseh udeležencev prepotati v potniških vagonih, temveč se bodo morali uporabiti večino zaprti, tovorni vozovi. Opremo teh vozov s klopmi, deskami itd., morajo izvesti organizacije ZB že na izhodnih postajah vlakov, ker to na vmesnih postajah zaradi kratkih postankov ne bo mogoče. Spritno dejstvo, da bo pri vlakih le omejeno število potniških vagonov, morajo vodje transporta rezervirati mesta v potniških vagonih prvenstveno invalidom, materam z otroki in starejšim udeležencem.

Z ozirom na prijave posameznih okrajev bodo za prevoz določene garniture s potrebnim številom vagonov, pri čemer je računano na vsak vagon najmanj 40, toda največ do 50 potnikov. Zaradi tega naj se vstop posameznih skupin organizira tako, da bo odrejeno število vagonov zadostovalo in da bo prostor zagotovljen za vse udeležence, ki bodo vstopali na vmesnih postajah. Garniture posebnih vlakov bodo zaradi boljše orientacije označene na vsi mestih in na obeh straneh vlaka, s številko vlaka ter z

imenom vhodne postaje. Udeleženci naj si te označbe dobro zapomnijo, vodje posameznih vagonov pa si morajo poleg tega zapomniti tudi številko vagona, ker bodo morali vstopati udeleženci pri povratku v isto garnituro in v iste vagon, v katerih so dopotovali na proslavo. Povratek v istih garniturah je neogibno potreben, ker morajo posamezni okraji dobiti nazaj opremo (klopi, deske itd.), s katero so opremili vagon pri odhodu.

Organizacije ZB morajo organizirati za vsak poseben vlak štab, ki ga tvorijo komandant transporta, ki naj bo rezervni oficir, član ZB, in sanitetni referent. Ta štab skrbi za red in disciplino celega transporta in drži povezavo z železniškim rezervnim oficerjem, štabom ZB, ki spremlja ta vlak in se nahaja v službenem oddelku pri vlakovodji. Organizacija ZB doleži sporazumno z zgoraj navedenim štabom po enega člana ZB za vsak vagon, ki skrbi in odgovarja za vse potnike in za ves inventar dodeljenega vagona. Vodja vagona je odgovoren za pravočasno vkrcaje in izkrcanje v izhodni in končni postaji. Dalje je odgovoren za red in varnost udeležencev med vožnjo, zlasti, da udeleženci ne bodo skakali v in iz premikajočega se vlaka.

Vodja vagona mora biti na medpostajnih, kjer bodo imeli vlaki postanki, v zvezi s štabom transporta, kjer bo dobil podatke o trajanju postanka, da bi se udeleženci lahko opremili z vodo in drugo. Za čas čakanja garnitur na povratek v Novem mestu lahko vodja vagona svoj vagon zaklene ali pa ostane sam v vagonu, v kolikor štab transporta ne odredi posebnih ljudi za čuvanje priloge in inventarja.

Udeleženci, ki potujejo z vlakom, kateri vozi po voznom redu samo do Novega mesta, nadaljujejo potovanje do Straže-Vavte vasi in nazaj v Novo mesto v posebnih kamionih, ki jih bodo čakali v Novem mestu.

Vlaki iz Bele krajine vozijo samo do Uršnih sel, od koder nadaljujejo udeleženci potovanje peš do prireditvenega prostora. Prav tako je vstop teh udeležencev na povratek v Uršnih selih.

Potniki naj se pri povratku zberejo pravočasno na določeni vstopni postaji. Posebej opozarjamo, da bodo zaradi zagotovitve rednega prevoza vlaki odhajali v povratku točno po voznom redu.

Pri prihodu vlakov v domače postaje naj štabi poskrbijo, da bodo vagoni takoj razložili (oprema, klop in drugo), ker bo

železnica te vozove takoj uporabila za promet.

Opozarjamo štabe vlakov, vodje posameznih vagonov in potnike, da pazijo med prevozom na osebno varnost, da se ne držujejo na stopnicah, v zavornih uteah in nikakor ne na streeh vagonov, da se ne sklanjajo iz voz in sedijo pri vratih z nogami navzven. Prepovedano je vsako metanje predmetov iz vlaka.

Da bi železniški uslužbeneci mogli opravljati svojo službo nemoteno, naj se udeleženci obračaje za informacije le na informacijske urade v Ljubljani, Novem mestu in Straži ter pri potniških blagajnah. Istotopne postaje bodo opremljene z zvonički, po katerih bodo udeleženci dobivali obvestila. Na postajnih bodo na vstopnih mestih nameščene deske z napisom o odhodih vlakov in drugimi informacijami. Če bi se iz prometnih ali drugih ozirom moral vlak ustaviti in se moral zadržati na odprti progi, naj potniki ne izstopajo iz vagonov.

Udeleženci, ki potujejo posamezno, kupijo na enodnih postajah legitimacije K-14, katero morajo na hrbtni strani potrditi organizacije ZB ali občinski odbori. S tako potrjeno legitimacijo K-14 udeleženci lahko kupijo polovično vozno karto na vstopni postaji do postaje Straža-Toplice, Novo mesto ali Uršna sela. Ta polovična vozna karta velja za odhodno potovanje in za brezplačen povratek, s pogojem, da se legitimacija K-14 predloži pred povratkom postaji v žigovanje. Ta žigovanje ni potrebno za udeležence, ki se bodo vračali s posebnimi vlaki, to je z vlakom, ki bodo uvedeni samo za udeležence proslave iz območja LRS. Potrditev udeležbe na legitimaciji K-14 po prireditvenem odboru ni potrebna. Pač pa posebej opozarjamo, da morajo biti legitimacije K-14 pri povratku žigosane od postaje pri vseh potnikih, ki se ne bodo vračali s posebnimi vlaki, kar zlasti velja za udeležence iz drugih bratskih republik. Stremeti je za tem, da se udeleženci odpravijo v čimvečjih skupinah, eventualno v kompletnih vlakih, ki bodo skupno odpravljani z enim samim prevoznim izkazom za tja in nazaj, na ta način, da pramo vsak udeleženec po eno kontrolno karto, ki mu bo veljala za odhodno in povratno potovanje.

Dijaki uživajo 83% popust, če se potovanje organizira v smislu odločb potniške tarife kot šolski izlet.

Prtljaga in kolesa se pri posebnih vlakih ne bo sprejemala za prevoz niti tla niti nazaj. Pri tem ni mišljena prtljaga, ki jo potniki nosijo s seboj v vagon.

Vsa podrobnejša navodila glede prometa posebnih vlakov in popustov se dobijo pri šefih železniških postaj.

Vozni red vlakov

Redna št. vlaka	Vstopna postaja	Odhod z začetne postaje	Prihod v izstopno postajo	Izstopna postaja	Mesto vstopa pri povratku	Čas odhoda pri povratku	Vstopanje in izstopanje bo na postajah:
1	Ljubljana	7.14	11.38	Uršna sela povratek po naročilu	Soteska	18.05	Vse postaje od Vrhnike do Ljubljane
2	Vrhnika	8.11	13.02	Straža	Soteska	18.05	Vse postaje od Vrhnike do Ljubljane
3	Ljubljana	9.35	12.52	Novo mesto	Novo mesto	18.55	Ivanjkovič
4	Ljutomer	15.41	0.40	Straža	Soteska	19.19	Ivanjkovič
5	Brežice	11.42	16.15	Uršna sela	Soteska	17.06	
6	Ljubljana	12.02	15.34	Novo mesto	Novo mesto	18.26	
7	Ljubljana	10.30	14.22	Straža	Soteska	16.51	
8	Ljubljana-Siška	12.50	17.06	Straža	Soteska	19.27	
9	Dobova	12.44	17.55	Uršna sela	Soteska	18.13	Brežice
10	Ljubljana-Rakovnik	14.14	18.11	Soteska	Soteska	0.23	
11	Celje	13.31	18.20	Straža	Soteska	0.15	
12	Sežana	10.50	19.26	Soteska	Soteska	23.26	Divča, Pivka, Postojna
13	Kamnik	13.08	19.34	Straža	Soteska	23.01	Holmec, Jarše, Domžale
14	Dravograd	9.57	19.25	Novo mesto	Novo mesto	20.46	Vse postaje od Dravograda do Smartna ob Paklu
15	Tržič	13.15	20.40	Soteska	Soteska	21.55	Vse postaje od Tržiča do Kranja
16	Videm-Krško	16.37	20.48	Straža	Soteska	21.47	Brestanica, Blanca
17	Kranj	16.03	21.54	Soteska	Soteska	20.41	Skočja Loka
18	Maribor	13.50	22.02	Straža	Soteska	20.33	Od Maribora do Crešnjevca
19	Zagorje	17.19	21.53	Novo mesto	Novo mesto	23.14	Trbovlje, Hrastnik, Zidani most, Radeče
21	Ljubljana	18.39	23.08	Soteska	Straža	1.29	Vse postaje od Središča do Pragerskega
22	Brestanica	19.15	23.16	Straža	Soteska	1.37	Trzin, Crnuče
23	Središče	14.40	0.22	Soteska	Straža	2.43	Vse postaje od Kočevja do Grosuplja
24	Domžale	18.28	0.30	Straža	Soteska	2.51	Vse postaje od Tržiča do Kranja
25	Mur. Sobota	14.40	0.14	Novo mesto	Novo mesto	1.42	Litija, Kresnice, Jevnica,
26	Sava	18.52	2.03	Straža	Soteska	3.57	Žage, Zalog
27	Tržič	19.00	1.36	Soteska	Soteska	4.00	Vse postaje od Tržiča do Kranja
28	Beograd	14.10	2.50	Soteska	Straža	5.11	Vse postaje od Poljan do Rimskih Toplic
29	Ljubljana	23.00	2.58	Straža	Soteska	5.19	Medvode
30	Maribor	21.20	2.44	Novo mesto	Novo mesto	4.10	Vse postaje od Postojne do Borovnice
31	Kranj	22.36	4.04	Soteska	Straža	6.23	Vse postaje od Jesenic do Podnarta
32	Ljubljana-Siška	0.01	4.12	Soteska	Soteska	6.33	Vse postaje od Sevnice do Krmelja
33	Maribor	21.54	5.18	Soteska	Straža	7.39	Vse postaje od Metlike do Rožnega dola
34	Postojna	22.01	5.26	Straža	Soteska	7.47	
35	Trbovlje	1.25	5.09	Novo mesto	Novo mesto	6.38	
36	Jesenice	23.00	6.32	Soteska	Straža	8.53	
37	Jesenice	0.17	6.40	Straža	Soteska	9.08	
38	Sevnica	3.17	6.22	Novo mesto	Novo mesto	9.06	
39	Metlika	0.20	3.01	Uršna sela	Uršna sela	18.40	
40	Metlika	3.00	5.51	Uršna sela	Uršna sela	20.30	
41	Metlika	4.48	6.03	Uršna sela	Uršna sela	23.50	

ODHOD
Vlak številka 1 vozi v petek, 12. septembra.
Vlaki številka 32, 35, 37, 38, 39, 40, 41 vozijo na proslavo v nedeljo. Vsi ostali vlaki vozijo v soboto.

POVRATEK
Vlaki 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 39, 40, 41 se vračajo v nedeljo, 14. septembra.
Vsi ostali vlaki v ponedeljek.

Zdravstvena služba

Zdravstveno službo morajo organizirati okraji za potovanja tako, da mobilizirajo bolničarje in bolničarke Rdečega križa, ki naj opremljeni s kompletnimi bolničarskimi tربي spremljajo posamezne skupine in jim v primeru potrebe nudijo prvo pomoč. Večje skupine (vlaki, skupine avtomobilov), naj mobilizirajo zdravnik ali vsaj zdravniškega pomočnika (medicinsko sestro), ki bo skrbel za to skupino na potovanju. Po prihodu v Toplice naj se vsi zdravstveni delavci javijo v centralni ambulanti pri Toplicah, kjer bodo dobili navodila za nadaljnje delo.

V Toplicah se bo nahajala centralna ambulanta z zdravniško oskrbo in prvotnimi sredstvi, imela tudi organizacijsko sanitetno pisarno.

Na terenu bodo manjše ambulante, ki bodo nudile prvo kvalificirano pomoč. Te ambulante bodo: ena v Grosuplju, ena v Trebnju, ena v Žužemberku, ena v Straži, ena v Podhosti, ena v Dolnem Polju (Barbič), ena v Skrljavi in ena na prireditvenem prostoru. Turistično službo bodo opravljali bolničarji in bolničarke skupin s pomočjo zdravstvenega kadra omenjenih ambulant.

Vse zdravstvene ustanove bodo označene z znakom rdečega križa, smer doboda pa bo označena s puščicami in napisi.

Obiskovalci naj se točno držijo navodil in napisov glede pitne in nepitne vode, odnosa na smeti in uporabi stranišč.

V vseh primerih borov in nezgod se obračate na zdravstvene delavce, ki bodo nosili na levem rokavu znak Rdečega križa.

Prodaja knjig in časopisov

Za prodajo almanaha, knjig in časopisov bo pripraviljen več paviljonov. To so v Dolenjskih Toplicah pri dohodu iz Šušice, pri dohodu iz Posturne, pred mostom v Stari park, v Novem mestu pri kolodvoru in poleg postaje preko brigadnega paviljona bolničarji in bolničarke skupin s pomočjo zdravstvenega kadra omenjenih ambulant.

Vse zdravstvene ustanove bodo označene z znakom rdečega križa, smer doboda pa bo označena s puščicami in napisi.

Obiskovalci naj se točno držijo navodil in napisov glede pitne in nepitne vode, odnosa na smeti in uporabi stranišč.

V vseh primerih borov in nezgod se obračate na zdravstvene delavce, ki bodo nosili na levem rokavu znak Rdečega križa.

Zagotovitev prehrane

Odbor za prehrano je zagotovil potrebno prehrano (jedila in pijačo) za vse obiskovalce po najnižjih cenah, ki bodo po doseženem proračunu enake oziroma še nižje od cen v gostinstvu. Za prehrano je predvideno v okolških vaseh okrog Dolenjskih Toplic, predvsem tam, kjer bodo prometni parki, t. j. tam, kjer bodo udeleženci prihajali in odhajali s transportnimi sredstvi, posebno pa na prireditvenem prostoru, kjer bo snaga slavnost.

Odbor za prehrano je pripravil na prireditvenem prostoru kuhinje in skupine paviljonov, kjer bodo na razpolago jedila in pijače. Jedila in pijače so skrbno izbrane in najboljše kakovosti. Razen tega bodo posamezna podjetja in kmetijske zadruge postavile še svoje paviljone, kjer bodo nudile veliko količino brezalkoholnih pijač, mleka, sadja in slačice, posebno v veliki vodi za mivanje bo na razpolago pri paviljonih, smatramo pa za potrebno, da opozorimo obiskovalce, da vode v potokih in strugah ne uporabljajo za pitje iz zdravstvenih razlogov. V zadostni količini bo na razpolago steklenina (kozarec, steklenice, vrčki), medtem ko bo pribor in posoda na prodaj na samem prireditvenem prostoru. Bilo bi prav, da za toplica jedila (partizanski kuhinjski) prinesejo obiskovalci potrebno posodo in pribor s seboj.

OKRAJNI ODBOR ZVEZE BORCEV NOVO MESTO

vabi vse borce NOV, aktiviste in ostalo prebivalstvo na

otvoritev partizanske koč na FRATI

ki bo v soboto, 13. septembra 1952 ob 14. uri. Obiščite prvo postojanko naših partizanov v letih 1941-42, na kateri je bila sklenjena prene-katera politična in vojaška odločitev!

SPORED:
Himna
Govor člana Politbiroja CK KPS tov. Viktorja Avblja-Rudija, nekdanjega sekretarja Okrož. kom. KPS v Novem mestu
Med igranjem žalostinke polaganje vencev na grobove padlih borcev
Nastop črnomojske kulturne skupine, v kateri sodeluje pionirski pevski zbor, mladinski ženski zbor in moški oktet
Zabava ob tabornih ognjih
Ob 19. uri ponese partizanska patrolja iz Frate ogenj na Ostri vrh, kjer bo zažgala glavni kres — znak za prižiganje vseh kresov po Dolenjskem!

Opozorilo vsem borcem Tomšičeve, Šercerjeve, Cankarjeve in Gubčeve brigade

14. septembra ob 8. uri zjutraj se na določenih prostorih v Starem parku pri Dol. Toplicah (na glavnem prireditvenem prostoru) zberejo vsi borci, ki so se borili kdaj koli v teh brigadah. Ko se bodo brigade formirale, bodo na čelo stopili borci, ki so bili prisotni ob ustanovitvi in nato še ostali. Pravočasen zbor brigad je potreben zato, da se bodo brigade lahko zbrale in uredile, da se bodo ob tej priliki sestavili seznanjeni borci, razdelile značke in almanah: »Iz življenja in borb prvih štirih slovenskih brigad«, ki ga prejme sleherni borec. Nato bodo brigade odkorakale pred slavnostni tribuno, kjer bo raport, nato slavnostni govor in program.

To opozorilo dajemo zato, ker so nekateri borci razumeli, da se zberejo v brigade le borci, ki so bili prisotni v brigadah ob ustanovitvi.

Borci vseh drugih partizanskih enot in brigad se ne zberejo posebej, temveč pridejo na slavnostni prostor nepostrojeni, kjer se ob 10. uri dopolne pridne glavni spored.

Poziv podjetjem in ustanovam

Pripravljeni odbor za proslavo 10. obletnice ustanovitve slovenskih brigad poziva vsa podjetja, ustanove in Sole, da odobrijo dopuste in sploh v vsakem pogledu ustrezajo članom kulturno umetniških skupin, ki so vabljene sodelovanju v Dol. Toplice 13. in 14. septembra, a v posameznih primerih tudi nekaj dni prej za nastopanje v raznih krajih Slovenije.

Prav tako naj podjetja in ustanove ter Sole omogočijo obisk proslave vsem, ki se je želijo udeležiti.

Pripravljeni odbor za proslavo 10. obletnice

Borcem Tomšičeve brigade!

Vsi nekdanji borci Tomšičeve brigade so vabljani na svečanost odkritja spomenika, na mestu, kjer je bila ustanovljena brigada. Svečanost bo potekala takole:

13. septembra (v soboto) ob 15.30 uri bo odkritje spomenika v Starem logu in počastitev spomina padlih proletarcev, kjer bo govoril prvi komandant glavnega štaba slovenskih partizanskih čet narodni heroj Franc Leskošek-Luka. Nato bo kratek partizanski kulturni program obnovljenega Invalidskega pevskega zbora in vojaške godbe iz Ljubljane. Po programu bo skupen odhod z zastavo Tomšičeve brigade na čelu in z udeleženci okrajnega odbora Zveze borcev Kočevje v Dolenjske Toplice.

Tomšičevci, kjer vas je več v okraju, povežite se s tamkajšnjim pripravljanim odborom zaradi skupnega in pravočasnega odhoda na to svečanost!

Prometne zveze: odhod iz Ljubljane v soboto 13. septembra z rednim kočevskim vlakom ob 11.45 uri in z izstopom na postaji Stara cerkev. Tu bodo pripravljani za udeležence te svečanosti potrebni kamioni, ki bodo vozili na mesto, kjer bo odkrit spomenik.

Pripravljeni odbor za proslavo 10-letnice slovenskih brigad

Spored prireditev v Novem mestu

- 11. septembra — ob 20. uri v Domu LP: gledališče SKUD »Dušan Jereb« priredi Potrčevo dramo »Lacko in Krefli«.
- 12. septembra — ob 11. uri odkritje spominske plošče v gimnaziji. Ob 18. uri otvoritev umetniške razstave partizanske grafike in spominske razstave Mirana Jarca v obnovljeni Križatiji. Otvoritev besedo spregovori akademski slikar Božidar Jakac. Ob 20. uri: Literarni večer Mirana Jarca in partizanske lirike. Sodelujejo člani društva književnikov Slovenije. O pesniku Miranu Jarcu govori pisatelj Tone Seliskar.
- 13. septembra — ob 20. uri Koncert Slovenske filharmonije s sodelovanjem zbora Srečka Kosovele, Invalidskega pevskega zbora, filharmoničnega moškega pevskega zbora in Akademskega pevskega zbora. Spored: M. Kozina — »Naša zemlja«, F. Bernard — »Bilečanka«, M. Kozina »Ilova gora« in »Bela krajina«, partizanske pesmi za moški zbor in za zbor s spremljavo orkestra.

Vsem prebivalcem okraja Kočevje!

Pozivamo vas, da se polnoštevilo udeležite velike proslave na čast 10. obletnice ustanovitve prvih slovenskih brigad, ki bo 13. in 14. septembra v Dolenjskih Toplicah pri Novem mestu.

Pohitite med vaše borce junake, partizane, saj boste s tem dokazali vašo enotnost in neomajnost ter vero, kako visoko cenite svojo domovino!

Naj ne bo državljana v našem okraju, ki bi stal ob strani S tem dnem nov proslavljamo samo 10. obletnice ustanovitve prvih slovenskih brigad, temveč je to praznik vseh slovenskega ljudstva.

Na predvečer velikih proslav v Dolenjskih Toplicah bomo imeli 13. IX. 1952 ob 15.30 uri svojo lokalno proslavo v Starem logu, kjer bo odkritje spominske plošče na čast ustanovitve Tomšičeve brigade. Isti dan, 13. IX., se zberite ob 12. uri pred občinskimi odbori, kjer vas bodo čakali kamioni, ki vas popeljejo v Stari log. V Starem logu bo kulturna prireditev, govorili bodo stari borci, sledilo bo ljudsko veselje. Od tu krenemo še isti večer peš ali s kamioni proti Dolenjskim Toplicam. Drugi dan, t. j. 14. sept., je razpored pohoda sledeč:

Posebni vlak, ki bo vozil iz Kočevja do Toplice in nazaj, krene ob 3. uri zjutraj in se vrača ob 19. uri zvečer. Cena je 216 din in se od Kočevja proti Grosuplju znižuje. Vlak bo postajal le na postajah do Grosuplja in nazaj. Avtomobili, avtobusi in vozovi začnejo s prevozom ob 2. uri zjutraj iz oddaljenih krajev in bodo vozili večkrat. Planirajte čas, javljajte zborna mesta! Prevoz z avtom stane povprečno 120 din. Formirajte brigade, ki naj v obliki partizanskih pohodov krenejo peš do Toplice. Občinski štabi naj določijo vodje skupin in pripravijo vse potrebno, tako da bi ne bilo med udeleženci nezadovoljstva.

Prvi povratek s kamioni ob 20. uri, drugi ob 22. uri!

Okrajni pripravljalni odbor za proslavo Kočevje

V tiskovni sklad »Dolenjskega lista« so prispevali

Ljudski odbor mestne občine Novo mesto 25.000 din, Trgovsko podjetje »Rog«, Novo mesto, 16.875 din, Kmetijska zadruga, Straža, 9900 din, Občinski ljudski odbor Dol. Toplice 10.000 din, Zdravilišče Dol. Toplice 4500 din, Občinska podjetja, Dol. Toplice, 3000 din, Kmetijska zadruga, Dol. Toplice, 2000 dinarjev, Obrtno-proizvajalna in predelovalna zadruga čevljarjev, Dolenjske Toplice, 2000 din, Tovarna Igrač, Novo mesto, 3000 din, Tovarna »Keramika«, Novo mesto, 3000 din, Zdravilišče Smarjeta 3000 din, Mestna mesarija in klavnica, Novo mesto, 1000 din, Industrija perila MLO, Novo mesto, 1000 din, in Kmetijska zadruga, Žužemberk, 1000 din.

Iskrena hvala!

Danes prinašamo v našem listu vsa potrebna navodila, navsete in programe in skico prireditvenega prostora, kar bo služilo vsem, ki se boste udeležili velikega partizanskega zbora 14. septembra v Dolenjskih Toplicah.

SPORED KULTURNIH PRIREDITEV ob deseti obletnici ustanovitve brigad

11. septembra
V Kočevju ob 20. uri Slovensko narodno gledališče nastopi z Borovimi »Raztrganci«. Partizansko lutkovno gledališče nastopi dopolne v Metliki, popoldne in zvečer pa v Črnomlju.
Miting Frontnega gledališča VII. korpusa ob 20. uri v Ribnici.

12. septembra:
Slavnostna spominska predstava Borovih »Raztrgancev« ob 20. uri v Črnomlju.
Partizansko lutkovno gledališče nastopi dopolne v Sevnici, popoldne v Črnomlju, zvečer v Poljanah.
V Črnomlju ob 16. uri miting Invalidskega pevskega zbora in belokranjske kulturne skupine.
V Metliki ob 20. uri miting Invalidskega pevskega zbora in belokranjske kulturne skupine.
V Smarjetu ob 20. uri miting kulturne skupine IV. operativne cone.
Na Dvoru — Jami ob 20. uri miting Frontnega gledališča VII. korpusa.
V Gradcu pri Metliki ob 20. uri miting godbe VII. korpusa (hrastniška).

13. septembra:
V Starem logu ob 15.30 odkritje spomenika Tomšičevi brigadi. Sodelujeta invalidski pevski zbor in godba Doma JLA iz Ljubljane.
Ob 15. uri otvoritev partizanske postojanke Frate. Sodelujeta belokranjska kulturna skupina in godba LM iz Ljubljane.
Svečana prireditev ob 20. uri v Novem mestu na Glavnem trgu. Nastopita zbor »Srečko Kosovel«, pomnožen s moškimi pevskega zbora Slovenske filharmonije in z delom Akademskega pevskega zbora, ter simfonični orkester Slovenske filharmonije s Kozinovo »Našo zemljo«, Bernardovo »Bilečanka«, s Kozinovo »Ilova gora« in »Bela krajina« ter s partizanskimi pesmimi za

moški zbor, oziroma za zbor s spremljavo orkestra.
Na bazi 20 ob 20. uri miting ob labornem ognju.
V Toplicah ob 20. uri v gledališču ob Sušici na slavnostnem prostoru v Starem parku predstava Borovih »Raztrgancev« v uprizoritvi SNG. Pred predstavo nastop Invalidskega pevskega zbora.
Partizansko lutkovno gledališče nastopi dopolne v Žužemberku, ob 15. uri pa v Zdravnem domu v Toplicah.
V Zdravnem domu v Toplicah ob 17. uri film »Na svoji zemlji«.
V Zdravnem domu v Toplicah ob 20.30 Frontnega gledališča VII. korpusa.
V Toplicah na trgu ob 20.30 kulturniška skupina IV. operativne cone.
V Straži v Zdravnem domu ob 20.30 belokranjska kulturniška skupina.
Kulturniška skupina IX. korpusa nastopi ob 19. uri v Soteski, ob 21. uri v Posturnu.
Na teh mitingih in drugod v okolici bodo nastopale tudi godbe.

14. septembra popoldne:
Ob 19. uri proslava ustanovitve brigad v Dolenjskih Toplicah na veliki Jasi v Starem parku. Sodelujejo združeni pevski zbori (Invalidski pevski zbor, »Srečko Kosovel«, moški zbor Slovenske filharmonije, del Akademskega pevskega zbora), združeni mladinski pevski zbori Dolenjske, godba Doma JLA iz Ljubljane, godba LM iz Ljubljane, godba Glavnega štaba NOV in POS (sedaj delavska godba iz Vevč, godba iz Metlike, godba »Svoboda I« iz Zagorja), godba VII. korpusa (zdaj »Svoboda I« Hrastnik), godba Planina-Rajhenburg-Senovov (sedaj delavska godba Senovo), godba IV. operativne cone (trboveljska).

14. septembra popoldne:
Partizansko lutkovno gledališče

Nastanek in razvoj prvih partizanskih čet v Sloveniji

Neposredno po kapitulaciji in okupaciji Jugoslavije aprila 1941 je v Sloveniji edino Komunistična partija Slovenije pričela z resnimi pripravami na oboroženi upor proti okupatorju. Prvi ukrep v tem pravcu je bila analiza in ocena trenutnega položaja Slovenije, ki jo je CK KPS podal v prvi številki obnovljenega Slovenskega poročevalca v članku, ki je nosil naslov: »Naša neresca in naša vera«. Vodstvo Partije je takoj pričelo z najširšimi političnimi pripravami za ustvarjanje splošne narodne fronte za boj proti okupatorju, kar je dobilo svoje uresničenje 27. aprila 1941 z ustanovitvijo Osvobodilne fronte slovenskega naroda. Konec aprila 1941 pa je KPS naslovlila na slovenski narod še poseben proglas, v katerem prvi med drugim:

»Da bi naša borba bila uspešnejša, se mora ves slovenski narod združiti v enotno narodno fronto proti imperialističnim okupatorjem in tlačiteljem; na to skupno osvobodilno borbo poziva KPS vse primorske in koroške Slovence, ki že 20 let težijo pod jarmom tujih imperialistov. KPS poziva vse delovno ljudstvo, vse politične skupine in vse rodoljubne posameznike na skupno borbo za naslednje zahteve:

Proti razkosanju in zasužnjenju Slovenije, za osvobodjenje, neodvisnost in združitev slovenskega naroda.

Cilj je bil postavljen, pot začrtana. Izbrana je bila pot boja in žrtve, pot upora in krvi, ki pa edina odpira vrata v svobodo in v lepše zarje novega življenja. Zato pa je bilo mimo politične priprave in združitve narodnih množic v Osvobodilni fronti skrbno in podrobno pripravljane na vojaške akcije. Tu pa je bilo treba začeti z delom prav iz osnove, zakaj po razpadu predaprilske Jugoslavije so se njeni narodi znašli goloroki nasproti takratni najočnejši in najbolj okrutni vojaški sili našega kontinenta. Bivša jugoslovanska vojska je razpadla, njeno orožje je bilo plen sovražnika in začetki je bilo treba tako rekoč iz nič.

Vojaške priprave za upor je vodil CK KPS s svojim Vojnim komitejem, ki mu je od maja 1941 načeloval Franc Leskošek, s takratnim ilegalnim imenom Peter Strugar, katerega pa vsi partizani in vsa naša javnost bolj pozna z njegovim drugim imenom Luka. Pod njegovim vodstvom so bili pri vseh okrožnih komitejih osnovani posebni okrožni vojni komiteji, ki so imeli za svojo prvo nalogo zbiranje orožja in municije, organiziranje sanitetnih in radiotelegrafskih tečajev, formiranje borbennih grup in njih vežbanje ter podrobno izvedbo obveščevalne službe. Delo vojnih komitejev je postalo zlasti intenzivno po junjski partijski konferenci, katere so se udeležili delegati iz vseh slovenskih pokrajin in na kateri je Edvard Kardelj, ki se je vrnil iz zagrebškega posveta CK KPJ, sporočil navodila za pospeševanje priprav za oboroženi upor. Člani ljubljanskega Vojnega komiteja so osebno obšli vse podeželske komiteje, katerih delo postaja odlej vse bolj in bolj intenzivno. Napad Nemčije in njenih zaveznikov na Sovjetsko zvezo pa je bil znak za začetek oboroženih akcij proti okupatorju, znak za upor in boj za osvoboditev.

22. junija 1941 je CK KPS formiral Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet. Sestavljali so ga: komandant Franc Leskošek, komisar Boris Kidrič, ki ga je kmalu zamenjal Miha Marinko, namestnik komandanta dr. Aleš Bebler. To Glavno poveljstvo je bilo kmalu zatem izpopolnjeno z novimi člani. Tako so takrat postali člani glavnega poveljstva Stane Zagar, Oskar Kovačič, Dušan Podgornik in Marjan Breclj. Odslej dalje je delovalo Glavno poveljstvo kot operativno — komandno vodstvo oboroženih sil osvobodilnega gibanja v okviru Izvršnega odbora Osvobodilne fronte.

Po formiranju Glavnega poveljstva se je uporno gibanje močno razvnelo, kar je dobilo vidnega izraza v vedno bolj pogostih protinemških in protitalijanskih napisnih akcijah in pozivih na upor ter v prvih sovražnih nastopih proti okupatorskim vojakom. Ti nastopi so zavzeli tak obseg, da so Italijani in Nemci za 14. julij 1941, obletnico Velike francoske revolucije, pričakovali kar masovni oboroženi upor in se nanj pripravili s poostreno vojaško službo.

Poleg teh znakov vse bolj splošnega sovražnega razmerja našega ljudstva proti fašističnim in nacističnim osvajačem, pa so se v naših gozdovih zbi-

rale že tudi prve oborožene skupine. Tvorili so jih partijci — ilegalci, ki so po direktivi partijskih organizacij takoj po 22. juliju odšli v ilegalo. Ta odhod je bil posebno močan iz delavskih in industrijskih centrov naših večjih mest na Gorenjskem in Štajerskem ter iz Ljubljane, odhajali pa so v ilegalo tudi Dolenjci in Belokranjci.

Ti ilegalci, v glavnem člani Partije, že proti koncu junija in v začetku julija formirajo prve oborožene skupine, ki so postale jedro kasnejših partizanskih enot. Do polovice julija 1941 so bile razširjene skoraj po vseh pokrajinskih Slovenije. Na italijanskem zasedbenem

deže skupine: na Jelovici, v gozdovih nad Rašico, Šmarnogorska, Nakeljska, Dupeljska, Tržiško-Kriška in Kranjska skupina. V Kamniškem okraju so bile Kamniško - Dupeljska, Radomeljska, Mengeška, Domžalska skupina, na območju Jesenic pa skupine na Njivici nad Kropo, na Mercu in na Mežakliji. Na Štajerskem pa so se zbirale skupine na Pohorju, pri Celju in v Savinjski dolini, medtem ko sta iz revirjev odšli dve skupini: Trboveljska na Cemšeniško planino, Zagorska pa v gozdove nad Zagorjem.

Tem ilegalnim skupinam, ki so spočetka imele predvsem nalogo zbiranja orožja in municije ter ostalega, za borbo in borce potrebnega materiala, so se v vse večjem številu priključevali prvi partizani in Glavno poveljstvo je že lahko začelo s smotno izvedbo povsem vojaške organizacije. S tem na-

NAREDDA

Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet.

Na položaju, 16. IX. 1942.

I. V zvezi s situacijo, ki je nastala po dvomesetni italijanski ofenzivi, se je pokazala potreba po reorganizaciji naše partizanske vojske. Dokler smo imeli osvojenno ozemlje, je bilo nujno potrebno, da smo imeli bolj razdrobljeno vojsko, da je mogla kontrolirati veliko osvojenno ozemlje.

Danes nam je potrebna večja koncentracija moči, da bomo lahko izvajali uspešnejše akcije kot smo jih doslej. Potrebne so nam gibljive enote, ki ne bodo vezane na odredne kraje.

II. Na teritoriju bivše V. grupe se organizirata še dve Udarni brigadi in to Udarna brigada Matije Gubca in Udarna brigada Ivana Cankarja.

Za Štab Udarne brigade Matije Gubca odredjena:

kot komandanta	tov. Jureta Novljanca
namestnika komandanta	Janka Medeljka
komisarja	Rudolfa Grata
namestnika komisarja	Zorana Šmekarja
odgovornega za agitprop	Velika Kečevarja
obveščevalca	Marka Belina
intendanta	Tineta Železnika
sdaravnika	Marijana Jesenovca

Za Štab Udarne brigade Ivana Cankarja odredjena:

kot komandanta	tov. Urbana Velikonjo
namestnika komandanta	Dakija
komisarja	Gregorja Javorja
namestnika komisarja	Toneta Gabrovčana
odgovornega za agitprop	Tineta Dolžana
obveščevalca	Jansza Podhošnika
intendanta	Maro Gorenjo
sdaravnika	Luko Hostnik

V Štabu Udarne brigade -oneta foniča se izvršajo sledeče spreembe in dopolnitve:

Komandant	tov. Čiro Zasuvec
namestnik komandanta	Jerin
komisar	Boris Mikšič
namestnik komisarja	Lado Doljenjo
Za agitprop	Silvo Marjanovič
Obveščevalco	Ivanov
Intendant	Lraškar
Sdaravnik	Miko Kraševco

III. Štabi brigad se morajo po prejemu te naredbe takoj formirati. V štirih dneh po prejemu te naredbe morajo štabi IXX brigad poslati Glavni poveljstvu predloge za komandante, komisarje in namestnike bataljonov ter čet.

Brigada obstoji iz treh bataljonov. Bataljon ima tri čete po 40 borcev. Celokupna brigada s komandnim sestavom vred ne sme šteti več kakor 380 mož.

Brigada IXX sestavlja: I. bataljon, II. bataljon, III. bataljon. V sestavu Udarne brigade Matije Gubca se pritegnejo sledeči bataljoni:

II. bataljon, katerega komandant je Štefan III. "Lazar IV. "Vesja

V sestavu Udarne brigade Ivana Cankarja pa pridejo sledeči bataljoni:

I. bataljon Udarne brigade Matije Gubca, katerega komandant je Dule Koševskega odreda, katerega komandant je Ante Novak s 120 možmi I. Belokranjskega odreda s 100 možmi.

IV. Na teritoriju bivše V. grupe se formirata dva odreda in sicep: Zapadno-dolenjski in Vzhodno-dolenjski.

Štab Zapadno-dolenjskega odreda tvorijo:

Komandant	tov. Kajtnar
Komisar	Križavski
namestnik komisarja	Marko Dolino
Obveščevalco	Karlo
Intendant	Kojce

Štab Vzhodno-dolenjskega odreda tvorijo:

Komandant	tov. Slobodan
Komisar	Taras Tršan
namestnik komisarja	Jovan Gorjano
Obveščevalco	Coban
Intendant	Tone

Zapadni in Vzhodni-dolenjski odred bosta do nadaljnjega direktno pod komando Glavnega poveljstva.

Smrt fašizmu - svoboda narodu!

Za Glavno poveljstvo

Za komandanta:

Peter Kera

Komisari:

Jureta Novljanca

področju so takrat obstajale skupine v okolici Vrhnike, na Molniku pod Ljubljano, v gozdovih nad Ribnico, nad Semčim in Črnomljem ter v bližini Novega mesta.

Na nemškem zasedbenem področju Gorenjske so bile v sredini julija sje-

menom je Glavno poveljstvo v sredini julija 1941 izdalo izredno zanimiv in važen dokument, ki je bil nekako pred letom dni najden v arhivu CK KP Srbije. Ta dokument nosi naziv »Partizanski zakon«. Ta partizanski zakon ni bil samo pravilnik, ki je določal ustrojstvo in formacijo partizanskih enot, ampak je predpisoval tudi kdo more stopiti v partizane, določal njih dolžnosti in pravice, predpisoval tekst priprave, zastavo, pozdrav, sodni postopek in kazenske sankcije. Partizanski zakon ustanovno pismo slovenskih oboroženih sil, po katerem so partizanske enote oborožena sila narodnoosvobodilnega gibanja, nastajajoča iz prostovoljcev, ki so se odločili, da se z orožjem v roki bore za osvoboditev in združitev slovenskega naroda vse dotlej, dokler ne bodo izvojevali cilji osvobodilnega pokreta.

Po teh pripravah se je Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet sestalo 16. julija v Ljubljani in izdalo povelje za upor. Člani Glavnega poveljstva, njegovi instruktorji in kurirji so raznesli to povelje po vsej Sloveniji in že nekaj dni za tem se začne prve oborožene akcije, ki so 22. julija 1941 zabeležile kot dan upora, ker so se prav okoli tega dne začele prve izolirane partizanske akcije preraščati v splošni narodni upor. Ta upor je dobil posebno jasne oblike na Gorenjskem, kjer je brutalni in nečloveški nastop Nemcev ter začetno izseljevanje naših ljudi naravnost izzvalo upor širokih množic. Poziv na upor je na Gorenjsko ponesele Stane Zagar in 20. julija je vo-

Pozdravljeni v partizanski Dolenjski!

Ob največjem zgodovinskem dnevu Dolenjske, ob obletnici ustanovitve prvih slovenskih brigad, iskren in borben pozdrav vsem, ki ste prišli iz bližnjih in daljnih krajev naše domovine, da skupno proslavimo ta veliki dan, ki je dal našemu narodu prve brigade, katerih junastvo in patriotizem sta vzpodbujala naše delovne ljudi in postavila temelje, na katerih se je razvijala in rasla naša borba ter nam dala tako veličastne sadove!

Pozdravljeni borci prvih štirih partizanskih brigad! Dolenjska vas sprejema s toplimi čustvi hvalečnosti! Pozdravljeni vsi borci, svetli vzori največje ljubezni do domovine, do svojega naroda, do vsega delovnega človeštva!

Pozdravljeni vsi terenski in politični delavci narodnoosvobodilne borbe! Pozdravljene naše junake žene in matere, ki se niste strašile vseh grozodejstev okupatorjev in domačih izdajalcev, ampak ste pošiljale v vrste borcev svoje može, sinove in hčere, same stopale med junake, skrbele za partizane ter z boleščjo, a vendar tako ponosno doprifašale največje žrtve!

Pozdravljena naša mladina, ki na svetlih tradicijah NOB gradiš lik novega človeka, borca za lepši jutrišnji dan, za pravico in resnico, za mir, za odstranitev slehernega izkoriščevanja!

Pozdravljeni vsi, ki praznujete naš praznik! Naša proslava je mogočna manifestacija zvestobe tradicijam NOB, našemu vodstvu, naši Partiji, hkrati pa je jasen odgovor vsem tistim, ki hočejo ovirati naš razvoj, ki nas blatijo in klevetajo. Tu smo — pripravljeni na vsako sodelovanje, ki služi miru in napredku, pripravljeni pa tudi do zadnje kaplje krvi braniti našo svobodo in neodvisnost.

Iskreno in toplo pozdravljeni v zibelki slovenskega partizanstva, v naši Dolenjski!

Jureta Novljanca

sekretar Okrajnega komiteja KPS
Novo mesto

jaško vodstvo jeseniškega okrožja izdelalo načrt oboroženega upora in odločilo, da se iz dotedanjih partizanskih skupin formirajo vojaške enote, imenovane čete, ki sestavljajo Gorenjski bataljon. Ta bataljon naj preide takoj v vojaške akcije. Istega dne je bil postavljen tudi štab Gorenjskega bataljona. Gorenjski bataljon so sestavljale sledeče čete: Jeseniška, imenovana četa Ivana Cankarja, Jelovška in Tržiško-Kranjska.

V Kamniškem okraju je na sestanku 25. julija bilo odločeno, da Kamniška, Dupeljska, Radomeljska, Mengeška in Domžalska skupina preidejo v borbo v noči med 27. in 28. julijem, na kar po zaključku akcij skupno formirajo Kamniški bataljon.

V Poljanski dolini je bila formirana Poljanska četa.

Na Štajerskem so bile sestavljene sledeče čete: Pohorska, Savinjska, Revirka in Celjska, poleg njih pa sta bili še Mlinsko-saleška in Ptujška partizanska skupina.

V takozvani ljubljanski pokrajini je bila v taborišču na Molniku formirana Molniška četa, na Travnici gori Ribniška četa in nad Borovnico Borovniška četa.

Konec julija se je pod vodstvom sekretarja novomeškega okrožnega komiteja Vinka Kristana začela formirati Novomeška skupina na Frati, pri Stični Stiška skupina, medtem ko sta v Bell krajini nad Semčim in pri Draščih bili manjši skupini ilegalcev, katerima so se za posamezne akcije od časa do časa priključevali borci, ki so po akciji običajno zopet odšli na svoje domove. Črnomeljska skupina je odšla v svoje taborišče v Miklarje 12. avgusta 1941. Vse te Dolenjske in Belokranjske skupine naj bi tvorile poseben Dolenjski bataljon. Medtem ko so gorenjske in štajerske čete takoj spočetka prešle v odkriti boj z Nemci, so dolenjske skupine takrat izvrševale predvsem akcije sabotažnega značaja.

V avgustu je Gorenjski bataljon razvil takšno aktivnost, da so že v začetku tega meseca poslali Nemci proti njemu cel policijski bataljon s priključenimi enotami redne vojske in SS oddelkov ter letalstvo. Z enim od teh oddelkov je prišlo na Jelovici do hudih bojev na višini, imenovani Kotliči, ki so jo poleg partizanov in ljudi nazivali Partizanski vrh. Na Štajerskem so v avgustu bile najpomembnejše borbe na Pohorju in pri Slivnici. V avgustu in septembru so se zbirale oborožene skupine tudi v Prekmurju in izvrševale predvsem sabotažne akcije.

V avgustu 1941 se v ljubljanski pokrajini iz Molniške čete pod vodstvom Ljuba Serčerja izdvojila posebna četa, ki odide na Mokro, od koder v septembru Milan Majcen odide v Mirnsko dolino in osnuje Mokronoško četo.

Na vsi to partizansko aktivnost so Nemci in Italijani odgovarjali vedno bolj s pogostimi operacijami, pri katerih so uporabljali velike vojaške enote in vso moderno oborožitev s tanki in letali vred. Partizanske čete, ki so tu in tam utrpel večje izgube, pa so se z novim dotokom krepile vedno bolj in bolj in zaključek prvega obdobja razvoja partizanske vojske, ki ga označujemo v obdobju čet in bataljonov, tvorijo že večje bataljonske akcije, ki so jih izvršili: 7. oktobra 1941 napade prvi Štajerski bataljon pod Stanetovim vodstvom Šostanj, 19. oktobra Krimski bataljon posadko v Ložu, Gorenjski bataljon pa proti koncu decembra zasede obširno področje na Jelovici z Dražgošami, kjer je prišlo v januarju 1942 do znane velike bitke z Nemci.

Ko so proti koncu oktobra 1941 Nemci začeli z izseljevanjem vsega slovenskega prebivalstva v obsavskem pasu in na Bizeljskem, so prvi Štajerski bataljon in vse dolenjske čete prešli povelje, da izvršijo kombinirani vdor v ta izselitveni pas. Borci Štajerskega bataljona so pod Stanetovim poveljstvom prodirali v vremensko skrajno neugodnih prilikah v smeri proti Brežicam, kjer je ta čas nastala Brežiška četa, medtem ko so dolenjski in belokranjski partizani imeli nalogo, da napadejo nemško postojanko na Bučki. Belokranjske partizanske skupine so se na tem pohodu združile na Smuku nad Semčim, kjer je bila formirana Belokranjska četa, ki je potem po globokem snegu prodirala preko Gorjanec proti Krki. Mokronoška četa je prav tiste dni utrpela težko izgubo, ko je na Murcah v celodnevni neenaki borbi padel Milan Majcen. Tako je z dolenjske strani prodirala proti Bučki v celoti le novomeška četa, ki je napad tudi izvedla, medtem ko so se Belokranjci zaradi nemogućnosti prehoda preko Krke izmučeni vračali v svoje taborišče. V Gorenjih Lazah pa bili obkoljeni od večjih italijanskih oddelkov in bili povečini pobiti. Dolenjski bataljon, ki bi naj bil formiran ob napadu na Bučko, je ostal za takrat samo v načrtu.

Po zimskem premoru 1941—1942 se okrepljene partizanske enote poženejo v nov val napada. Partizanska vojska dobiva zdaj novo organizacijsko obliko. Po odloku Glavnega poveljstva 30. marca 1942 se posamezni bataljoni in čete združijo v višje vojaške enote, ki nosijo naziv odred, ti pa zopet tvorijo posebne grupe odredov. Ta nova ureditev slovenske partizanske vojske je bila posledica izkustev, pridobljenih v prvem obdobju, glavna značilnost novega obdobja pa je v tem, da se sedaj prenaša težičke bojeve iz nemškega zasedenega področja v ljubljansko pokrajino. V tej so italijanske vojaške in politične okupacijske oblasti ta čas doživle veliko presenečenje: spomladanska partizanska ofenziva je ustvarila na področju Dolenjske in Notranjske veliko osvojenno ozemlje, ki je segalo od Kolpe do Ljubljanskih vrat. To je prisililo Italijane k novi, do tedaj največji italijanski vojaški operaciji proti partizanom, v kateri je sodelovalo 5 polnih italijanskih divizij s številnimi specialnimi enotami, tankovskimi oddelki in letalstvom. Prav na dan začetka ofenzive, 16. julija 1942, pa je slovenska partizanska vojska dobila prvo brigado, ki je nosila naslov: Prva slovenska proletarska udarna brigada Toneta Tomšiča. Sredi najhujšega divjanja italijanske ofenzive je Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet in odredov izdalo odlok o osnovanju ostalih manevrskih enot, ki nosijo naziv-brigade. In tako so v času, ko je bil okupator priprčan, da je zlomil vojaško silo slovenskega upornega gibanja bilo ustanovljenih kar treje slovenskih brigad: 4. septembra je bila na Trebelnem osnovana Gubčeva brigada, nekaj dni za tem brigada Ivana Cankarja, 6. oktobra pa v gozdovih Mokreca brigada Ljuba Serčerja.

Slovenska partizanska vojska je iz tako težkih prižkuženj velike italijanske ofenzive izšla trenutno sicer manjša po številu, zato pa notranje bolj urejena in z novimi brigadami udarnejša ter takoj po končani ofenzivi prešla v protinapad in na svojem pohodu uničila vrsto italijanskih in belogardističnih postojank. Nove brigade pa so se posebej proslavile v bojih pri Krašiču, v Suhi krajini in z zmago v Jelenovem žlebu.

BRANITI IMAMO ČAST IN PONOS NAŠIH NARODOV...

...Ni treba, da bi se ukvarjali s prerokbami o tem, kako se bodo v bližnjih letih razvijali mednarodni odnosi. Verujem, da bo človeštvo znalo najti sredstva za ohranitev miru. Toda naj gre razvoj tako ali drugače, mi bomo enotno in odločno branili velike revolucionarne pridobitve tega bogatega desetletja zoper vse napade, odkrite in prikrte, ekonomske, politične ali kakršne koli.

In mi imamo kaj braniti. Braniti imamo svobodo slovenskega naroda, svojo republiko ter neodvisnost skupne domovine narodov Jugoslavije. Braniti imamo bratstvo in slogu narodov Jugoslavije in najbolj demokratsko obliko enakopravnega sožitja narodov, kar jih pozna zgodovina. Braniti imamo pridobitve na poti k socializmu, ki so edine sposobne prinesiti blagostanje našemu delovnemu ljudstvu. Braniti imamo pridobitve socialistične demokracije, ki odkrivajo novo poglavje v borbi za svobodni razvoj človeka in za njegov polni doprinos k človeški skupnosti. Braniti imamo čast in ponos naših narodov, ki se niso nikdar pokorili osvajačju ali agresivnemu pritisku.

Prav je, da ravnano danes, ob desetletnici ustanovitve OF, s katero je slovensko ljudstvo bilo enega najbolj krvavih, najbolj herojskih in najbolj zmagovitih bojev v svoji zgodovini, še prav posebno naglasimo, da bo slovenski narod skupaj z vsemi drugimi narodi Jugoslavije ter Komunistično partijo Jugoslavije in tovarišem Titom na čelu branil vse te revolucionarne pridobitve z enako vztrajnostjo in odločnostjo, s kakršno se je mnoga stoletja boril za svoj obstanek in za svojo bodočnost.

EDVARD KARDELJ
(»10 let ljudske revolucije«.)

Iz poročila narodnega heroja Milovana Šaranoviča O VOJAŠKIH AKCIJAH PRVIH BRIGAD NA DOLENJSKEM 1942-1943

Partizan

Ko bom od doma šel,
v culo ne veži mi
kruha rženega,
ko bom od doma šel,
v roko ne stiskaj mi
križa lesenega.

Ko bom od doma šel,
v čašo ne toči mi
vina šumečega,
ko bom od doma šel,
solza ne moči mi
nageljna rdečega.

Ko bom od doma šel,
jasen pogled naj bo,
nočem meglenega,
ko bom od doma šel,
v srce nalij samo
srda ledenega.

Matej Bor

MILOVAN ŠARANOVIC, črnogorski rojak, je bil pred vojno aktivni oficir bivše jugos. vojske. Po razpadu in okupaciji Jugoslavije je takoj odšel v partizane in zaradi svoje sposobnosti, vojaške izkušenosti in popolne predanosti svojem ljudstvu kmalu dosegel komandni položaj v črnogorskih partizanskih enotah. V pozni jeseni 1942 je po povelju Vrhovnega komandanta NOV in PO Jugoslavije z večjo skupino oficirjev prišel v Slovenijo in postal ob koncu decembra 1942 komandant I. (Dolenjske) operativne cone in vodil operacije prvih slovenskih brigad proti italijansko-belgardističnim postojankam na Dolenjskem. Ob 4. sovražni ofenzivi je bil komandant slovensko-hrvaškega operativnega štaba ter je izbojeval veliko zmago v Vivodini. Ko se je Glavno poveljstvo slovenske NOV in PO preimenovalo v Glavni štab Slovenije, je Milovan Šaranović postal njegov načelnik ter vodil skupne operacije XIV. in XV. divizije pri napadu na Žužemberk. Konec julija 1943 je padel hkrati z narodnim herojem Ivanom Kavčičem in Draganom Jevtičem v Selih-Sumberku.

V prevodu objavljamo dva odlomka iz njegovega poročila o akcijah prvih brigad od decembra 1942 do aprila 1943.

AJDOVEČ

...Okrog Ajdovca so bile razporejene večje sovražnikove posadke v oddaljenosti 5 do 15 km: Novo mesto, Straža, Mirna peč, Trebnje in Žužemberk.

Belgardistična posadka v Ajdovcu je štela okrog 70 vojakov, oboroženih z lahkim orožjem; nastanjena je bila v Prosvetnem domu in v šoli. Razen tega je bilo nekaj zaščitnih oddelkov tudi v cerkvenem zvoniku in na primernih mestih v bližini vasi. Posadka je s svojim drzinim in brezobzirnim vedenjem bila strah za vso okolico.

II. SUB »Matije Gubca« skupaj z nekaterimi oddelki I. SUB »Toneta Tomšiča«, je dobila nalogo, da belgardistično posadko v Ajdovcu napade in uniči. II. SUB »Matije Gubca« je bila takrat na položajih okrog Trebelnega in Rihpovca. Po dobjeni nalogi je odšla v noči od 11. na 12. december 1942 v vas Rdeči kal. Ko je pri Trebnjem prekorčila železniško progo, je progo temeljito razdejala in tako za nekaj dni onemogočila sleherni promet. Proti jutru je brigada prišla v Rdeči kal, kjer je imela enodnevni počitek. Naloga te brigade je bila, da z enim delom svojih sil napade sovražnikovo posadko v Ajdovcu, z drugim delom pa zavaruje smer proti Žužemberku.

I. SUB »Toneta Tomšiča« oziroma njemu deli, ki so bili že prej v Suhu krajini, so dobili nalogo da zasedejo in zavarujejo smeri Novo mesto, Straža, Soteska in Mirna peč.

Premik naših enot s kraja, kjer so se koncentrirale, se je začel 12. decembra 1942 v mraku. Enote so se gibale neopazno in v največji tišini. Deli, določeni za zaščito, so pravočasno odšli na položaje. Enote, določene za napad, so se neopazne od sovražnika in v njegovi neposredni bližini razporedile za borbo. Ob enajstih ponoči so naše patrulje trčile ob prednje sovražnikove straže, ki so takoj začele streljati. Za napad določeni oddelki so se pomikali proti sovražniku v največji tišini in so začeli streljati šele tedaj, ko so sovražni stražarski oddelki začeli bežati k svojim posadkam. Hkrati je tudi sovražnik začel streljati iz svojih utrd; posebno močan je bil ogenj iz cerkvenega zvonika. Toda III. bataljon II. brigade je okrog sovražnika strnil obroč. Pozvali smo belgardiste k predaji in jim zagotovili, da se jim ne bo nič zgodilo. To pozivanje smo ponavljali ves čas borbe, toda brez rezultata, ker belgardisti sploh niso odgovorili. S cerkvenega stolpa je sovražnik močno streljal in onemogočal našim borcem, da bi napadli v smeri Prosvetnega doma. Ker na noben način nismo mogli prisiliti te sovražne skupine k predaji, smo zažgali cerkveni zvonik, zaradi česar je potem zgorela vsa cerkev. Pri našem prodiranju mimo župnišča in šole nas je sovražnik tudi od tukaj tolkel z močnim ognjem, zlasti z bombami. Naši oddelki, ki so bili dobili nalogo, da premagajo te sovražne skupine, belgardistov niso mogli zajeti, niti se

jim zaradi hudega streljanja, od katerega je bilo ranjenih nekaj naših tovarišev, niso mogli približati. Nenadoma pa so v zaletu vdrli v župnišče in v šolo, ju zažgali in tako sovražnika, ki se doslej na noben način ni hotel vdati, likvidirali. Po likvidaciji teh manjših sovražnih oporišč se je težišče borbe preselilo na Prosvetni dom. Naši oddelki so držali sovražnika pod stalnim močnim ognjem. Medtem so se naše posamezne udarne skupine približevale samemu posloju ter z miniranjem in ognjem nekajkrat hotele prisiliti sovražnika k predaji. Sovražnik je nudi ogrožen in divji odpor. Borba je trajala vso noč. Šele ob zori se je posrečilo neki naši skupini, da je zažgala Prosvetni dom. Ker se belgardisti našim pozivom za predajo niso odzvali, smo jim sporočili, da jim pošiljamo župnika Pavliča, ki so ga bili Nemci izgnali iz Štajerske, da se bo z njimi pogajal. Čeprav smo ta čas prenehali z ognjem in zahtevali tudi od belgardistov, da ne streljajo na župnika, so vendar prav takrat spet močno vžgali in župnika ranili. Ko je poslopje že v veliki meri zgorelo, so posamezni belgardisti začeli bežati in streljati, da bi prodrli naše vrste, drugi pa so se umaknili v klet in nadaljevali borbo. Na bežeče

zaustaviti niti najhujši sovražni ogenj. Naši borci, nastopajoč že samo z ročnimi bombami, so prodrali stanovitno in nezaustavljivo v same sovražnikove položaje, kjer so naši najhrabrejši tovariši z drzinim poslednjim udarcem uničevali zadnje sovražne vojsake na položaju in si osvojevali njihova številna avtomatska in težka orožja.

Ta primer pogumnosti, poleta in požrtvovalnosti naših borcev v borbi bo ostal kot najsvetlejši in vsem našim vojskovanju in dotakratnih borbah.

V obupnem in brezizhodnem položaju nahajajoči se posamezni sovražnikovi oddelki so z begom hoteli uiti gotovi smrti, toda naši borci so jim to preprečili, tako da niti en sovražni vojak ni mogel s položaja pobegniti. Samo nekaj vojakov, ki so se predali, je ostalo živih, vsi ostali pa so bili uničeni in vse njihovo orožje je zaslužen prišlo v roke naših hrabrih borcev. Zadnji radiogram sovražnika se je glasil: »Naša kolona je obkoljena«.

Nekatere naše enote so po končani borbi naglo prodirale, da bi prehitile tiste sovražne oddelke, ki so se jadrno umikali in sploh niso mogli poseči v borbo. Te bežeče oddelke so naše enote še daleč preganjale s svojim ognjem,

Tomšičeva brigada v začetku aprila 1943 na Mokrcu, kjer je borec govoril Franc Leskoček-Luka

belgardiste smo močno streljali, pri čemer so mnogi padli. Z oddelki, ki so se nudili odpor, smo se borili ter jih popolnoma premagali in uničili. V teh borbah je padlo preko 50 belgardistov. Ostale smo ujeli in po zaslišanju nekatere poslali na njihove domove. Ob tej priliki smo zaplenili okrog 30 pušk, precej municije in druge vojaške opreme, velik del orožja in opreme pa je zgorel. Mi smo v tej borbi imeli dva mrtva in nekaj laže ranjenih. Naši borci, čeprav še neizkušeni, so pokazali veliko hrabrost, požrtvovanje, borbenost in vztrajnost, poveljniki pa svojo sposobnost in spretnost v vodenju svojih enot.

Borba je bila končana okrog 7. ure zjutraj 13. decembra 1942. Naše enote so bile nato razporejene na odmor in na položaje po vaseh okrog Ajdovca. Med borbo je sovražnik skušal ajdovski posadki priti na pomoč s slabimi silami iz smeri Žužemberka, toda naši zaščitni oddelki so jih razbili in spodili nazaj...

JELENOV ZLEB

Po predvidenem načrtu sta se morali I. in IV. SNOUB v noči od 25. na 16. marec 1943 premakniti s položaja okrog Podgore in Dana preko Velike gore in Jelenovega žleba na položaje okrog Podpreske. II. in III. SUB sta se morali isto noč s položaja okrog Zadolja in Rakitnice premakniti na položaje preko Glažute in okrog Drage. Načrti marš teh enot se je začel ponoči in se naslednji dan nadaljeval. V smeri od Rakitnice sta po zelo strmi poti, vzpenjajoči se skoraj na najvišje točke, skozi goste smrekove gozdove marširali skupaj II. in III. SUB. Okrog 9. ure tega dne so predhodni oddelki kolone II. in III. SUB bili na vijugastem delu poti v neposredni bližini vzhodne strani Jelenovega žleba. Iz za zaklonišča, narejenega zraven poti, je dotlej neznan sovražnik začel streljati na naše predhodne patrulje.

Del enot III. SUB se je razvil za boj na strmi in gozdni rebri z južne in severne strani pota, ki pelje v žago pri Jelenovem žlebu. Razvila se je ostra borba iz neposredne bližine s sovražnimi enotami, ki so nas napadale in se hitro razvijale za borbo s pomočjo zelo hudega ognja, posebno iz avtomatskega orožja in težkega minometala. II. bataljon II. SUB je dobil nalogo, da naglo krene po strmini na severni strani pota v Jelenov žleb in da s te strani udari sovražnika za hrbet, deloma pa tudi v levi bok. Naloga je bila opravljena hitro in pravilno in po kratkem času so enote tega bataljona začele neposredno in krvavo borbo s sovražnikom. Del enot III. SUB je stopil v borbo na ta način, da je deloma pomagal v frontalnem pritisku že dotlej bojujočim se enotam, drugi del pa je krenil in se razvil za borbo južno od pota za žago, hoteč napasti sovražnika od desne strani in mu presekati umik k žagi v Jelenovem žlebu. Vse naše enote so z največjim zaletom, pogumom in požrtvovanjem nezaustavljivo napadale sovražnika, vodeč najbolj krvavo borbo z najkrajših razdaljah od sovražnika. Poleta in udarnosti naših borcev ni mogel preprečiti ne

jih tolke po gostih gozdovih okrog Jelenovega žleba in proti Glažuti, jim prizidejale še veliko novih izgub, hkrati pa na teh položajih dobile še nove količine orožja in municije.

Enote I. in IV. SUB so na maršu preko Travnne gore slišale borbo in naglo hitele na pomoč svojim tovarišem, ko pa so prispele, je dveurna borba s sovražnikom bila že končana.

V teh borbah je sovražnik utrpel velikanske izgube ljudi in materiala. Padlo je in bilo uničenih okrog 200 sovražnih vojakov, bilo je pa tudi veliko število ranjenecov. Zaplenili smo 2 kompletne težke minometale z minami, en nepopolni težki minometalec, 8 težkih mitraljezov, 10 puškomitraljezov, nad 150 pušk, okrog 30.000 nabojev za puške, veliko bomb, 2 radijski postaji in veliko raznovrstne opreme. Mi smo v teh borbah imeli samo 4 mrtve in nekaj laže ranjenih.

Ko je bila borba končana ter smo zbirali in presteli plen, so vse naše enote odšle preko Jelenovega žleba in mimo Travnika ter zavečera prišle v Podpresko in Drago, kjer so nekaj dni počivale.

ŽIVLJENJE ZA NAROD

Ilija Badovinac je bil belokranjski kmet, rojen v Rosalnicah 21. avg. 1917. Narodnoosvobodilnemu gibanju se je pridružil že leta 1941. Bil je član terenskega odbora OF v Rosalnicah. V Partijo je bil sprejet 1942 spomladi, zatem je pa odšel v partizane. Kmalu je postal namestnik komisarja II. bataljona Belokranjskega odreda. Udeležil se je napada na italijansko postojanko pod Gorjanci in na postojanko v Rožnem dolu, kjer je jurišal z bombami na bunkerje in ujel več Italijanov. Julija 1942 je postal komandant Gorjanskega bataljona, s katerim je vodil uspešne akcije pod Gorjanci, v Sentjerneju, Smarjetih,

jim borec, ampak tudi civilnemu prebivalstvu in s tem krepil odpor proti okupatorju. Ker mu Italijani niso mogli drugače škoditi, so mu požgali domačijo, mater in sestre pa odpeljali v internacijo. V partizanih pa sta bila tudi njegova dva brata in ena sestra.

Dolenjska, ki so jo protiljudski režimi vedno zapostavljali in jo izkoriščali za umazane kapitalistične načrte, je živela v preteklosti odmaknjena od življenja in tesnih sponah mistike in gradov, v katerih so tuji graščaki lenuharili na račun ljudskih žuljev. — Ta stoletna mora je dolenjskega človeka silila v molčec, težko zadržani srd proti izkoriščevalcem. Šele vroč borbeni klic Komunistične partije in naših prvih partizanov je sprožil silo Dolenjske, da je udaril po okupatorju in po domačih izdajalcih.

Prav zaradi tega danes Dolenjska ob proslavi desete obletnice ustanovitve brigad z radostnim srcem pozdravlja naše borce in aktiviste!

OKRAJNI LJUDSKI ODBOR NOVO MESTO, ki je zrastle iz tega novega življenja, ki mu je žuljeva pest kažipot v bodočnost, kliče vsem borec staro borbeno geslo:

Smrt fašizmu — svobodo narodu! in še Vse za naše delovne ljudi!

Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet
Na položaju, 22. maja 1942 št. 24/1

Vsem grupam odredov slovenskih partizanskih čet na položaju
Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet daje sledeče

DNEVNO POVELJE

Izmučen in obsojen na smrt je bil 21. maja v zgodnjih jutranjih urah v Ljubljani ustreljen naš tovariš Tone Tomšič.

Tone Tomšič je že kot dijak postal član Komunistične partije v letu 1928. Kot borca za pravico delovnega ljudstva so ga preganjale vse protiljudske vlade Jugoslavije in je odsedel tri in pol leta robije v Sremski Mitrovici. Po povratku iz Mitrovice je bil izvoljen v Centralni komite Komunistične partije Slovenije, pozneje pa v politbiro CK KP Slovenije, katerega član je bil vse do svoje smrti. Na V. konferenci Komunistične partije Jugoslavije 1940 je bil izvoljen kandidat za člana CK KP Jugoslavije. Tone Tomšič je bil vzor bojnega tovariša, discipline, hrabrosti in nezlomljive brezmejne vdanosti stvari osvoboditve slovenskega naroda in stvari, za katero je žrtvoval svoje dragoceno življenje. Tone Tomšič je bil po aretaciji od okupatorjskih rabljev enajstkrat mučen od nezavesti, a pred fašističnimi psi niti za trenutek ni klonil. Iz njegovih ust okupatorjski rablji niso mogli izsiliti odgovora niti na eno svojih vprašanj. Svojo smrtno obsodbo je poslušal ponosno z dvignjeno glavo. S povzdignjeno glavo in preziranjem smrti je tudi gledal v morilne cevi svojih morilcev. Tone Tomšič je svetel primer, kako umira junaški borec, ki se nikoli ni bal dati svoje življenje za osvoboditev slovenskega naroda in delovnega ljudstva. Kako se je Tone Tomšič boril za svobodo slovenskega naroda in kako je ob smrtni uri poletela njegova zadnja misel k partizanom, je živ dokaz poslednje njegovo pismo, ki ga je dan pred svojo smrtjo pisal v svojem in v imenu vseh svojih jetniških tovarišev:

NAŠIM HRABRIM PARTIZANOM!

Tudi do nas, ki sedimo tu za rešetkami okupatorskih ječ, je prispel glas o vaših veličastnih zmagah. Nezlomljiva vera naših tovarišev in tovarišic v veliko stvar osvoboditve slovenskega naroda se je zaradi teh vesti še bolj okrepila — in naši fantje, katerih življenje hočejo imeti okupatorji — z ro in namrškom in preziranjem smrti v oči — v zavesti, da bodo tudi te njihove žrtve položile temelj svobodni bodočnosti slovenskega naroda in delovnega ljudstva. Tovariši partizani! Ne bomo vam govorili izpodbujajočih besedi! Vemo, hrabrosti vam ne manjka! Le to: tovariši partizani, naš duh vas spremlja vsepovsod, v vseh vaših bojih smo z vami, z vami trpimo, z vami bijemo boj s sovražnikom in še naši grobovi vas bodo podpirali v velikem boju, ki ga bijete in ki se ne more končati drugače, kakor s popolno zmago!

Prejmite, tovariši partizani, plamteče pozdrave naš vseh jetnikov za rešetkami okupatorskih ječ!...

To pismo je Tone Tomšič napisal 20. maja. Dan kasneje, v zgodnjih jutranjih urah 21. maja, so zavzeli med peščenimi stenami gramozne jame za Sv. Križem njegovi poslednji klici, posvečeni svobodi slovenskega naroda in delovnega ljudstva, ter zamrli pod sovražnimi streli fašističnih rabljev. Padel je, kakor pred njim brezštevni slovenski junaki v boju z okupatorjem, eden največjih in najvdanejših sinov slovenskega naroda. Tonetu Tomšiču in junakom, kakor je bil Tone Tomšič, se bo slovenski narod moral zahvaliti za svojo svobodo in svojo srečnejšo bodočnost.

PARTIZANI! KOMANDIRJI! KOMANDANTI!

Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet vas poziva, da s še večjo odločnostjo bijete okupatorske pse. Maščujte smrt Toneta Tomšiča, maščujte smrt toliko naših tovarišev, maščujte prelite solze, požgane vasi, vaše onečašene žene in sestre, uničujte zverinske tolpe Mussolinija, Robottija in Graziotija. Iztrebite okupatorje iz slovenskih tal!

Glavni štab slovenskih partizanskih čet odreja, naj vaša borba in kampanja v prihodnjih tednih proti fašističnim banditom nosi ime Toneta Tomšiča.

Naj Tone Tomšič poosebljen v vsakem partizanu, z rokami tisočih partizanov maščuje sebe in svoje mrtve tovariše ter vso prelito slovensko kri!

Slava Tonetu Tomšiču!

Maščujmo Toneta Tomšiča!
Maščujmo svoje mrtve tovariše!
Maščujmo prelito slovensko kri!

Smrt fašizmu — svobodo narodu!

Za glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet

Komandant: Peter Strugar. Namestnik politkomisarja: Lojze Knez

Praznik prvih slovenskih brigad je tudi praznik Narodne zaščite

V tednu pred Dnevom slovenskih brigad smo postavili znanemu novomeškemu aktivistu in enemu izmed prvih borcev Dolenjske, tovarišu Zanu Moretu, nekaj vprašanj v zvezi z nastajanjem partizanskih odredov v letu 1941. Takrat je tovariš Zan odgovarjal v novomeškem okrožnem komiteju KPS za organizacijo Narodne zaščite.

Vprašanje: Kako je Komunistična partija organizirala partizanske odrede in brigade na Dolenjskem?

Odgovor: Okrožni komite Partije v Novem mestu, katerega prvi sekretar je bil do jeseni 1941. leta Dušan Jereb, kasneje pa Viktor Avbelj-Rudi, je organiziral že leta 1941 na vsem terenu Narodno zaščito, iz katere se je kasneje porodila prva partizanska četa, ki se je nahajala na sektorju Brezove rebe — na Frati. Na Brezovi rebi je bilo 7 partizanov. Za akcijo na Krško polje, katere cilj je bil preprečiti izseljevanje Slovencev v Nemčijo in pripraviti upor tudi v tem predelu do-

zanskih čet, ki je kasneje prerastel v Dolenjski odred oz. v III. Grupo odredov. Sedež bataljona je bil na Topli rebi, kjer je bilo šolsko taborišče.

Vprašanje: Torej je osnova partizanstva na Dolenjskem Narodna zaščita?

Odgovor: Da, kakor se vidi iz pravkar obrazloženega. Iz Narodne zaščite so se formirale prve partizanske čete in odredi, kasneje, v poznem poletju 1942, pa so se iz teh čet in odredov ustanovile prve slovenske partizanske brigade. Iz Krškega odreda in nekaterih drugih enot se je formirala Gubčeva brigada na Trebelnem v prvih dneh septembra 1942, prav tako pa tudi druge brigade.

Vprašanje: Kakšno vlogo je igrala Narodna zaščita na osvobojenem ozemlju?

Odgovor: Spomladi 1942. leta je narodnoosvobodilna borba zavzela širok obseg, partizanske enote pa so osvobodile prvo večjo svobodno ozemlje. Na Dolenjskem je bilo takrat dejansko osvobodeno vse — razen večjih krajev, kot so Novo mesto, Trebnje, Mokronog, Žužemberk, St. Jernej itd. Tako so bili Italijani večkrat prisiljeni svojim posadkam v Žužemberku in Mokronogu dovažati hrano z letali. Partizani so z neprestanimi akcijami in vedno bolj stopnjevanim pritiskom prisilili okupatorja k molku in so se nenehno nahajali v neposredni bližini teh postojank. Prva partizanska straža je bila 200 m od sovražnega bunkerja — primer v Ločni pri Novem mestu. Partizani so imeli torej polne roke dela tik okupatorjevih postojank in niso mogli biti hkrati tudi na osvobojenem ozemlju.

Osvobojeno ozemlje je varovala Narodna zaščita, ki je bila formirana v bataljonih in je je bilo na Dolenjskem, takrat 16 bataljonov. Vsak bataljon je štel približno do 400 mož, torej na Dolenjskem poleg partizanskega odreda, ki je takrat štel skoraj 2000 ljudi, se približno 6400 organizirane Narodne zaščite. Pristavljam, da je bila Narodna zaščita organizirana povsem vojaško, imela je bataljone, čete in vode s svojimi komandanti in komisariji. Vsak član Narodne zaščite je položil tudi prisego. Narodna zaščita je bila podrejena neposredno štabu odreda.

Poleg svojih odrejenih stalnih nalog kot so bile skrb za javni red in mir, za varnost državljanov itd., je Narodna zaščita opravljala skupno s partizani akcije proti fašistom. Desetina partizanov je na primer ščitila z orožjem bataljon zaščitnikov, ki so s knjapi in z drugim orodjem rušili progono Novo mesto—Trebnje. Saj je bilo znano, da so samo v enem tednu (v tednu Tomšičeve smrti) zaščitniki s partizani sedemkrat razdejali in porušili progono in jo na tem sektorju prevrgli v jarek. Vse to pa je bilo delo manjših enot partizanov in Narodne zaščite. Prav tako je bataljon NZ sodeloval pri napadu partizanskih enot na Mokronog in podobno. Kasneje je ogromni del Narodne zaščite prešel v prve slovenske udarne brigade.

Poleg tega je Narodna zaščita v vsej svoji dobi nosila tudi glavno skrb za oskrbovanje partizanskih enot s hrano,

materialom itd. Na osvobojenem ozemlju je NZ imela vso izvršilno oblast, saj je nadzirala celoten teritorij, izdajala prepustnice in imela podobne naloge kot jih opravlja danes Ljudske milica.

Vprašanje: Morda bi nam, tovariš Zan, povedal še kaj o delu zaščitnikov?

Odgovor: Kot sem že dejal, je bila v vsaki vasi organizacija NZ. Postavljen je bil tako imenovani »vaški zaščitnik«. Ta je vodil vasko zaščito in vzdrževal zveze s partizanskimi enotami. Veliko in pomembno vlogo so ti zaščitniki odigrali predvsem pred osvobojenim in po osvobojenem ozemljem v krajih, kjer se je večkrat menjavala oblast partizanov in okupatorjev. Partizanske enote so se n. pr. umaknile. Narodna zaščita pa je morala ostati doma, na svojem terenu. Predvsem je morala še nadalje organizirati pomoč partizanom, obveščala jih je o okupatorjevih premikih, skrbelo je za zvezo s partizani in nadaljevala organizacijo za borbo proti fašistom na zasedenem ozemlju.

Zaščitniki so bili najbolj poštteni in dosledni borci, v glavnem člani Partije. Cela vas jih je spoštovala, saj imamo le malo primerov, da bi bili ti ljudje izdani, posebno v prvih letih borbe, oz. do nastanka belogardizma. Skratka — zaščitnik je nosil dober delež naporov in borb. K njemu so hodili obveščevalci

oficirji NOV, intendanti in drugi, moral je biti vodič, voznik, brodar itd., skrbel je za razpečevanje literature, za hrano itd. Zaščitnik je bil v nevarnosti, kadar je prišel okupator — z eno besedo, zaščitnik je bil nepogrešljiva partizanova desna roka. Zaščita tudi ni popustila v svojih naporih; prav njena vztrajnost je obrodila plemenite sadove: množičen odhod v prve slovenske udarne brigade v letu 1942!

Vprašanje: Upravičeno lahko torej trdimo, da je praznik prvih slovenskih brigad hkrati tudi praznik naših zaščitnikov?

Odgovor: Seveda! Praznik prvih slovenskih brigad je praznik vsega slovenskega ljudstva, slehernega našega borca, aktivista in — kakor vidimo — tudi zaščitnika, ki je od vsega začetka soustvarjal našo narodnoosvobodilno borbo. Prav s tem vseljudskim, širokim sodelovanjem vsega naroda so bile mogoče velike zmage v naši nedavni preteklosti.

Partija je organizirala upor proti okupatorju z načrtnim delom in se leta ni pojavil, kakor danes klevetajo mo-

skovski birokrati, kar »sam od sebe« ali zgolj iz ljubezni do Sovjetske zveze, ki je takrat imela podpisano prijateljsko pogodbo s hitlerjevsko Nemčijo. Sama organizacija Narodne zaščite na Dolenjskem, ki jo je od pomladi 1941 dalje načrtno vodil okrožni komite Partije v Novem mestu, nam poleg kopice jasnih dokazov iz naše celotne borbe to več kot le potrjuje, hkrati pa dokazuje vsemu svetu, da nas je vodila v vsem našem narodnoosvobodilnem gibanju predvsem ljubezen do domače zemlje, želja po svobodnem, srečnejšem, neizkoriščevalskem življenju — ne pa morda poslušnost Sovjetski zvezi. Širina naše organizirane borbe in nenehna rast nastajajoče nove ljudske, herojske armade — to nas je vodilo od zmage do zmage!

Zato se ob 10. obletnici ustanovitve naših prvih partizanskih brigad toplo in s ponosom v srečih spominjamo tudi vseh nekdanjih zaščitnikov, njihovih žrtev in velikanskega doprinosa, ki so ga imeli v narodnoosvobodilni borbi. Zato se bomo tudi z njimi srečali v nedeljo v Dolenjskih Toplicah!

Partizanska Dolenjska — nedeljski zbor bo veličastna in edinstvena manifestacija naše zavesti in moči ljudstva, ki si svobodno gradi lepšo bodočnost!

Kako so se oboroževali prvi dolenjski partizani

NIKO ŠILIH

Eno zelo važnih vprašanj ob pričetku oborožene vstaje v Sloveniji je bilo vprašanje zbiranja orožja za oborožitev naše porajajoče se partizanske borbe. Zato smatram za potrebno, da se ob 11. obletnici vstaje slovenskega naroda in 10. obletnici ustanovitve naših prvih brigad spregovorim nekaj besed o tem, kako so se oborožili prvi dolenjski partizani.

V težkih dneh kapitulacije jugoslovanske vojske, ob splošnem razsulu in okupaciji naše zemlje po fašistični armadi, ob obstoju prijateljske pogodbe med fašistično Nemčijo in tako imenovano socialistično Sovjetsko zvezo, je bilo jasno naši partijski organizaciji predvsem to, da borba ni končana, ampak da se bo prava borba z okupatorjem šele pričela, in jasno tudi to, da bo vodstvo te nove in hude borbe ležalo na Partiji. Zaradi tega je sklenil okrožni komite KPS za Novo mesto neposredno ob kapitulaciji Jugoslavije, da si je treba prisvojiti čimveč orožja in ga spraviti za novo borbo. Celotna partijska in skojevska organizacija je bila takoj angažirana za zbiranje orožja, ki so ga na vseh straneh odmetavali vojaki bivše jugoslovanske vojske. Tudi ostali poštteni mladinci so se deloma organizirano, deloma samoiniciativno priključili tej akciji. Mnogo je bilo tudi poštenih državljanov, ki so zelo tajno, brez vednosti kogar koli, skrili orožje za dni obračuna, katerega so slutili in bili prepričani, da ni daleč.

Čeprav je jugoslovanska vojska že kapitulirala, je bila okupatorjeva armada razmeroma še zelo daleč od Novega mesta in prve izvidnice, ki so prihajale v Novo mesto, so opravile samo to nalogo, da so pobrale orožje postrojenemu oficirskemu kadru garnizije Novo mesto in šle dalje. Stari občinski odbor je pod vodstvom nekaj nemških agentov, ki so takoj nastopili kot nova oblast, organiziral nekakšno občinsko stražo, da bi obvaroval red do prihoda okupatorjenih enot. Ta straža je imela tudi dolžnost, da je zbirala razmetano orožje in da ga preda okupatorju.

Komunisti SKOJ-evil in mladinci smo to priliko izkoristili za to, da smo odnašali v bližnje gozdove orožje in municijo. Posebno interesantno je bilo za nas skladišče municije in orožja v Zabji vasi, kjer smo se prav tako vključili med stražarje in organizirali odnašanje municije, ročnih granat in eksploziva na ta način, da so stražarji v skladiščih nosili orožje do ograje skladišč, tam pa so ga sprejemali komunisti in nosili ter spravljali v nekaj sto metrov oddaljena skrivališča v gozdu. Čeprav je trajalo to le nekaj dni, nam je vendar uspelo dobiti za naše razmere zelo mnogo orožja.

S prihodom italijanskih in nemških čet je bilo konec občinskih straž in s tem tudi konec našega načina zbiranja orožja. Tedaj smo spravili iz mesta vse orožje v nekaj dobro pripravljenih skrivališčih v gozdovih, ga temeljito očistili in namazali.

Čeprav so oficirji bivše jugoslovanske vojske zahtevali od vojakov, da morajo orožje predajati ali neposredno okupatorju ali na določena zbirna mesta, so ga vendar vojaki — kolikor ga niso odnesli na svoje domove in ga poskrili — raje odmetavali v Krko, kakor da bi ga pustili okupatorju. Za nas je predstavljalo to najvažnejše skladišče. Zbirali smo vse podatke, kdo od bližnjih prebivalcev je videl kako grupo vojakov ali posameznike, ki so metali orožje v vodo in na katerem mestu. Tedaj smo se zbrali skoraj vsi mladinci srednjih šol in univerze in pod krinko kópanja organizirali temeljit pregled dna Krke ob obeh bregovih od novomeškega mostu pa vse do ovinka Krke v Bršljinu. Zbrano orožje smo privezali na vrvi in ga pod vodo odveklili v bližnji gozd »Portovalde«. Kolikor bi Italijani prišli na sled, bi se orožje samo odvezalo in bilo zopet varno pred okupatorjem. V nočeh pa smo to orožje odnašali v daljna skrivališča, podvevli pa smo že organizirali posebne grupe, ki so to orožje pripravljale za vskladiščenje.

Eksploziv, pripravljen za rušenje novomeških mostov, predvsem pa železniškega, so železničarji takoj ob kapitulaciji zmetali iz pripravljenih kaset v Krko. Ko smo ugotovili, da je eksploziv kljub temu uporaben, smo pričeli sistematično zbirati tudi ta eksploziv iz skoraj deset metrov globokega dna Krke. Italijanski stražarji, ki so čuvali most, so nas pri tem ogledovali in je trajalo nekaj dni, preden so ugotovili, da je to eksploziv, kar mladina pod njimi pobira iz vode. Zato so stalno z vrha mostu onozavolali kopalce in čim je videl stražar koga, da drži v roki kocko eksploziva, je začel vpiti in zahtevali, da jo prinese njemu. Seveda je vsak vrgel kockeč v vodo in kmalu je postalo to posebno za najmlajše priljubljena zabava. Tedaj so Italijani začeli sami zbirati eksploziv. Iz dolgih kolov so si napravili nekake škarje, s katerimi so zaman poizkušali iz globokega dna potegniti en sam kockeč. Množiči zbrane mladine je bilo seveda to v največjo zabavo in ob silnem smehu mladine so se Italijani s svojimi patenti vred odpejali. Od tedaj naprej so se mladinci prihajali kopati s košarami. Na bregu so dali v košare nekoliko kamenja, privezali vrvi tako, da je plaval košara precej globoko pod vodo in Italijani so zaman gledali, kdaj bo kdo prinesel kako kocko iz vode. Plavalci so se potapljali in pod vodo polnili košare. Ko je bila košara polna, je čoln odpejal in prišel naslednji. Tako smo ob budni italijanski kontroli izpraznili naše skladišče orožja — temno Krko.

Ko so kmalu za tem odhajali prvi partizani v borbo, so bili temeljito oboroženi. Ne samo grupe v okolici Novega mesta, tudi belokranjski partizani so dobili orožje iz naših skladišč. To orožje je zadostovalo za oborožitev vseh edinic od pričetka splošne oborožene vstaje na Dolenjskem spomladi 1942. Dolenjski komunisti in poštteni prebivalci so na tak način nadaljevali borbo od trenutka dalje, ko se je razbila stara redna jugoslovanska vojska.

Dušan Jereb — prvi sekretar okrožnega komiteja Partije v Novem mestu leta 1941

movine, je Partija mobilizirala Narodno zaščito. Iz zaščite se je formirala tako imenovana Mokronoška partizanska četa. Del Narodne zaščite je ostal takrat kar v tej čet, ostali pa so odšli spet nazaj na teren.

Narodna zaščita je bila organizirana po vseh krajih in je imela svoje okrajne oziroma okrožne štabe. V samem okrožnem komiteju Partije je bil en član komiteja zadolžen izključno samo za organizacijo NZ — v Novem mestu jaz. Naloga NZ v prvih dneh je bila predvsem v zbiranju orožja in vojaškega materiala, v izvrševanju manjših sabotažnih in diverzantskih akcij, v vzdrževanju zvez in pripravi terena za oboroženo vstajo.

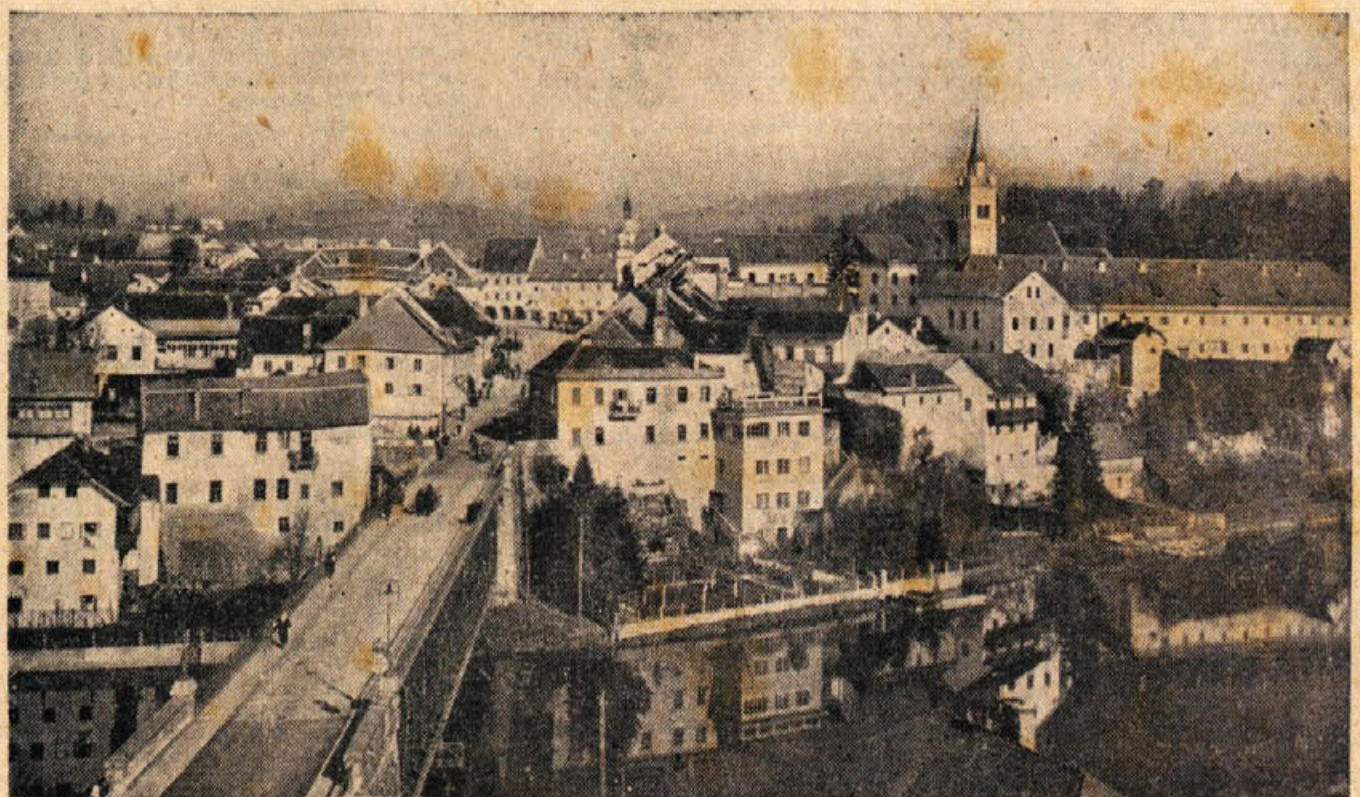
Za akcijo preprečitve izseljevanja na Krškem polju je n. pr. Partija mobilizirala Belokranjsko zaščito. V roku 2 ur se je formirala tako imenovana Belokranjska četa, ki je v novembru 1941 na Lazah skoraj vsa padla zaradi izdajstva.

6. januarja 1942 je bila mobilizacija partizanskih čet izključno iz vrst Narodne zaščite. Tako je dala n. pr. novomeška zaščita eno četo, šentjernejska eno četo, topliška eno četo in mokronoška zaščita eno četo. Iz teh čet se je formiral 5. bataljon Slovenskih parti-

Smrt fašizmu in vojnim hujskačem! Brigade so nam skovale neporušljivo enotnost narodov Titove Jugoslavije — za njimi stoji danes vsa domovina kot en sam mož!

Romantični svet ob nekdanji »Dolni gradovi« ni več stara, zapuščena Dolenjska. Tod žive delavni ljudje, ki z veseljem gradijo lepši dom sebi in svojim otrokom. Ljudska revolucija je deželico ob Krki in pod Gorjanci izpremenila v borbeno pokrajino partizanskih borb in zavednih borcev za socializem. Čeprav nas je okupator hotel pokoriti z uboji in požigi, čeprav so domači izdajalci obešali v Novem mestu partizane, mesto ni klonilo. Se danes stoji zato sredi obnove in lepševanja rodne kraja, polno načrtov za današnji in jutrišnji dan. Kakor smo pod vodstvom Partije, združeni v vrstah OF med borbo ustvarjali svobodno domovino, tako gradimo danes socialistično skupnost delovnih ljudi. Dan slovenskih brigad je zato tudi praznik partizanskega Novega mesta, iz katerega je Partija od leta 1941 dalje vodila narodnoosvobodilno borbo Dolenjske.

ZIVELE PRVE SLOVENSKE BRIGADE!

LJUDSKI ODBOR MESTNE OBČINE NOVO MESTO

»Mladí ste šli v boj, ste šli umret, za nas, za svobodo, za boljši svet«

(Ob odkritju spominske plošče žrtvam novomeške gimnazije)

V petek 12. septembra ob ob 11. uri dopoldne v avli novomeške gimnazije odkrita spominska plošča 55 bivšim dijakom in profesorju Bojani Krajičarju, žrtvam zadnje vojne, med katerimi su tudi trije narodni heroji: Jože Slak, Janko Starina in Vinko Paderžič. K pomembni spominski slovesnosti vabimo Novomeščane in vse sedanje in nekdanje dijake ter vzgojitelje te šole.

V dneh, ko vsa Slovenija, prav posebno pa Dolenjska, praznuje ustanovitve slovenskih udarnih brigad, se spominja naše ljudstvo svojih borec, organizatorjev, komisarjev, komandirjev in nešteti herojskih vojaških podvigovalov — skratka vseh črnih in veselih dni iz bližnje preteklosti, ki so nam prinesli težko pričakovano svobodo. Vsek košček naše zemlje je prepolen s krvjo, s grohovi, razgrajni doma in širom sveta, so najbolj razgovorni pričevalci grozot preteklosti, ki nas obvezujejo, čuvamo pridobitve NOR ter nadaljevanja začeto borbo. Čeprav je preteklo več kot 11 let, vendar se še dobro spominjamo dogodkov ter borbe za uveljavljanje naprednih idej ter pravice proti marčnjaštvu in nasilstvu v stari Jugoslaviji, ki jo je vodila mladina z naprednim delom profesorjev pod vodstvom KP.

Beda, zaostalost, težki življenjski pogoji delavca in kmetu, kričeči socialni problemi, izkoriščanje in nasilstva v stari Jugoslaviji so dali povod, da se skupina takratnih dijakov gimnazije, steče še neenotno organiziranih, začela borbo za uveljavljanje naprednih idej, ki jih je črpala iz knjig naprednih piscev in naša, takrat še zelo skromne marksistične literature. Vse nekako do leta 1938 se formira prvo organizirano jedro mladine, pod vodstvom Nikoleta Silaha, ki je že 1937 navezal stike z Jožetom Slakom, ki se je vrnil iz zaporov iz Sremske Mitrovice s ciljem, da dobi marksistično literaturo ter najde stik z vodstvom Partije. Ta skupina je začela s sistematičnim proučevanjem Marxovega »Kapitala«, Segalove »Politične ekonomije ter »Razvoja družbe« od Engelsa itd. Sestajanja se je v takratni Sokolski knjižnici, od koder je uspešno širila z napredno knjigo napredno miselnost. Oblike za uveljavljanje teh naprednih idej pa so bile razne organizacije, kakor: napredno dijaško društvo Prosveta, Jadranska straža, televadnice Sokola, Kmečki fantje in dekline in druge. Nadalje je Jozeta Silaha, nekdanji dijak in vodja organiziranih gimnazij v Ljubljani in Zagrebu. Leta 1939 se je nastanila v Novem mestu Vilma Bobler, ki je študirala v Zagrebu in nosila ilegalno literaturo ter obnem bila za zvezo. Iz tega časa nam je znana na gimnaziji tako imenovana »petrolejska akcija«, a katero so dijaki dosegli dodatke petroleja. Vse nekako do konca 1939 in ledra organizirano napredno levčarsko mladino, ko dobi dokončni prvi uradni stik s topliškim komitejem KP na sestanku na Drski. Po tem sestanku z intenzivnim študijem marksistične literature, ki so jo dobili, ter v zvezi z dogodki v svetu — nastopanjem fašizma, a doma klerofašizma, je organizirana mladina pod vodstvom Nikoleta Silaha, Jozeta Padeljina in Leauna Kovačiča začela mobilizirati vse nacionalno zavedne in poštene ljudi, za obrambo domovine in za borbo proti klerofašizmu — skratka uveljavila se je odprta nacionalna miselnost. Isto leto je prišla iz Zagreba Ljudska pravica, ki so jo študentje raznesli na vas in med delavce, nadalje je v tem letu razširila mladina letak »Kaj hočemo«, s čimer je uspešno takor na gimnaziji kot v vsej novomeški okolici organizirati simpatizerske skupine KP. Siroka možnost dela je bil takrat Sokol, v katerem je vsa mladina, ne da bi govorili o KP, sprejemala linijo KP Lokal, v katerem se je sestajalo takratno vodstvo KP. Je bila knjižnica Sokola. Na gimnaziji se je znosirila politična borba po vseh družtvih, prav posebno na družtvu Prosveta, ki je bilo razpuščeno v začetku leta 1940. Navezali so se stiki z naprednimi profesorji, ki so bili: Branko Rudolf, Grbec, Maček, Merhar, Fabjan, Krajer, Kovačič, Jarc, Stancer in drugi. Važno vlogo ima v tem času list PK SKOJ »Slovenska mladina«, ki je imel že takrat okrog 100 naročnikov. Ta list je predvajal leta 1940 zadržano levčarsko usmerjenosti. Izšli sta tudi dva številki »Srednjoolca«. Razpečeval ga je Franci Saje, a prišel je na naslov Nade Midorfer. Ta list je bil važen zato, ker je imel takrat okrog 250 naročnikov, torej je zalel skoraj vso mladino takratne gimnazije.

Marca 1940 je prišel v Novo mesto Vinko Kristan, ki ga je poslal OK KPS za okrajnega sekretarja KP Novo mesto; prinesel je američke za delo — začelo se je organiziranje KP in SKOJ.

Na gimnaziji odgovarjal v šolskem letu 1940-41 za politični del PK Franci Saje, ki je vodil SKOJ in z njegovo pomočjo simpatizerske krožke. Takratna šolska organizacija je štela 10 do 15 članov. Sestanki SKOJ so bili na stanovanju Hočevčarja pod Kapitlino, kjer so intenzivno študirali marksistično literaturo. Ze takrat so si nabavili vs literaturo, ki je do takrat izšla iz slovenskih tiskov. Nihovo delo je imelo predvsem ta cilj, da nastva rjino trdno zvezo z delavsko in kmečko mladino, pri čemer so se posluževali raznih listov in podobno.

Nadalje so organizirali študentje pod vodstvom KP uspele demonstracije za pomoč Čkoslovaški, a tik pred vojno (27. marca 1941), demonstracije po Novem mestu s parolo »Bolje rat, nego pakt« in končno prostovoljce za obrambo domovine. Vsi ti dogodki nam kažejo, kako je znala KP a svojim poštvovalnim neumornim delom vplivati, organizirati in povesti ljudske množice v borbo za svobodo in neodvisnost. Zato ni naključje, da je prav mladina Novega mesta dala tako ogromen doprinos v narodnosvobodilnem gibanju.

Vzpredno z razvojem tega naprednega gibanja pa so se takratni vladajoči krogi s klerom na čelu trudili, da a pomočjo oblasti zatrejo vsako napredno miselnost ter širijo klerofašizem. Dobro so se zavedali nevarnosti, zaradi česar so pod firmo borbe proti komunizmu in skrbi za mladino, organizirali razne organizacije: Katoliško akcijo, Marijino družbo, Križarje in podobno. Organizirali so ovađstvo ter podvezali nešteto nasilstev, ki je doseglo svoj vrhunec, ko je bil pred vojno nastavljen za direktorja gimnazije Ivan Dolencec, a v času okupacije, ko je bil nastavljen kaplan Wolbang.

Dobro imamo še v spominu takratne profesorje: Keke, Dolencec, Wolbanga, Bajuka, Azmana, Frankiča, Mizerita, Subica, Guštinčiča in druge organizatorje borbe proti napredni miselnosti in sovražstva med mladino. Še imamo v spominu, kako so organizirali ovađstvo po razredih ter kako so a pomočjo žandarmerije vodili kontrole nad inštruktorji dijakov in vsakim zbiranjem mladine, so se spominjamo kontrole nad obiskom cerkva ter ukorov, ki so jih v zvezi s tem delili, kontrole nad vsebino šolskih nalog in v zvezi s tem izključitev iz gimnazije, kontrole nad sportom — skratka nad vsem in nad vsako besedo.

Kljub njih prizadevanju ter podpori tedanjih oblasti, da bi očistili šolo vsega »plevela«, pri čemer so se posluževali izključevanja iz gimnazije (v letu 1939 izključen Ceruš, sedaj zdravnik, zaradi šolske naloge, v kateri je nakazal socialne probleme Bele krajine; v letu 1940 izključena Leo Kosmač in Adi Osterc, a Niko Silah dobi ukor zaradi »nevarnega delovanja«, in drugi primeri), jim ni uspelo zatreti naprednega mladinskega gibanja, temveč so dosegli ravno obratno.

Sam napad na Jugoslavijo je pokazal, da se je napredna mladina pripravljena boriti za svobodo in neodvisnost, kar je zasluga KP in SKOJ.

Po razsulu stare Jugoslavije, ko so Italijani okupirali Dolenjsko metropolo, se je večina poštenih dijakov in profesorjev odzvala na klic OF in sedila v gledu poednih članov KP. Vse akcije, ki so bile tedaj izvršene na gimnaziji, so bile v smislu programa OF. Takratna osnovna naloga je bila mobiliziranje vseh poštenih in zavednih dijakov in profesorjev ter njih organiziranje za borbo proti okupatorju in domačim izdajalcem.

Ko je Grazioli v jeseni 1941 začel fašizirati Ljubljansko pokrajino in uvajati razne fašistične organizacije, mu je pri tem znatno pomagala kolaboracionistična duhovščina in z njo goreči klerikalni ljudje. V Novem mestu sta se pri tem odlikovala gimnazijski ravnatelj, klerikalni veljak Ivan Dolencec, ki je že pred vojno pouk latinščine izpreminjal v propagandne ure za Mussolinija in njegov fašizem, ter profesor Hugo Bajuk, predsednik KA v Smihelu pri Novem mestu.

Ki se je vpisal v fašistično organizacijo GIL.

Toda za izključene dijake se šola ni končala. OF je organizirala redni pouk na domovih dijakov. Kolikor bolj se je razvijalo narodnosvobodilno gibanje in kolikor bolj pogosto so se začeli pojavljati partizani na terenu, toliko otreštrji so bili ukrepi okupatorja, ki je s pomočjo domačih izdajalcev in denunciantov začel zapirati naše ljudi. Zaradi težkih okoliščin, ki so takrat nastale, in ker so marca 1942 zaprl prof. Grbec, Merharja, Fabjana, Mačka in stancarja, je šola OF kmalu za tem prenehala.

Poleti 1941 je Janko Starina kot prvi odšel v partizane, v začetku 1942 sta odšla s prvo skupino gimnazijca Maks Petrič in Savo Grom, njima pa so vse češče sedili ostali študentje in profesorji.

V veliki raciji julija 1942 je zadal okupator težak udarec našemu gibanju. Posredno se mu je a pomočjo izdajalcev, predvsem pa s pomočjo Wolbanga in Kekovih organizacij (Katoliška akcija, Marijina družba i. dr.) odvsteli v internacijo precejšen del naprednih dijakov in profesorjev. Ob tej priliki je bilo peljanih v internacijo 59 dijakov višjih razredov gimnazije in 12 profesorjev. Nadaljnje delovanje je se omejilo na ožji krog dijakov, ki so povezani v obliki trojk delovali v sklopu mesta v raznih akcijah vse do kapitulacije Italije septembra 1943.

Ob razpadu Italije je vsa zavedna in za borbo sposobna mladina množično vstopila v NOV in se z orožjem v roki borila za dokončno zmago nad okupatorji in domačimi izdajalci.

Po taki poti je hodila večina naše mladine, ki jo je vzgajala in vodila KP neglede na žrtve in napore, da bi doprinesla svoj delež v tej naši veličastni borbi.

Po poti izdajstva in bratormstva pa je šla zelo majhna poščica od protijudске duhovščine in ostalih izdajalcev zapeljano mladine.

Za nami so ti strašni, a obenem slavni dnevi slovenske zgodovine, polni nepopisnega herojstva in poštvovalnosti naših borec in vsega naprednega ljudstva, ki ga je popeljala v borbo KP; vendar za nas ti dnevi niso, ne bodo in ne smejo biti pozabljeni, kajti oni predstavljajo neizbrpen vzr primerov in izkušenj, kako se je treba boriti za svobodo in lepše življenje. Iz strani naše silovne zgodovine, ki so napisane s krvjo najboljših sinov našega naroda, se morajo mlada pokolenja učiti, kako je treba dvigniti pest proti okupatorju, domačim izdajalcem, izkoriščavalcem in vsem tistim sovražnikom delovnega ljudstva, ki bi hoteli, da bi se kolo zgodovine zasukalo nazaj.

Peter Ivančič, nekdanji dijak novomeške gimnazije

Med žrtvami in borec, ki so padli za našo svobodo, so tudi imena slovenskih umetnikov in književnikov. Med njimi najdemo tudi pomembnega predstavnika slovenske kulture med dvema vojnama — Mirana Jarca, pesnika in pisatelja, znanega zlasti iz romana »Novo mesto«, v katerem je opisoval dijaško in matomečansko življenje dolenjske metropole med prvo svetovno vojno.

Miran Jarc je bil rojen 5. julija 1900 v Cрномlju. Študiral je v Novem mestu in Zagrebu, kasneje pa živel v Ljubljani vse do leta 1942. Bil je široko razgledan kulturni tvorec. Dasi je bilo njegovo področje predvsem poezija (Jarc spada med značilne zastopnike slovenskega ekspresionizma), intinini svet osebnega doživljanja lepote in sveta in časa, kakor nam ga je odkril v svojih zbirkah »Človek in noč«, »Novembrske pesmi« in »Pesmi«, se je ukvarjal še z novelistiko, esejistiko in kritiko, napisal pa je tudi dvoje večjih pripovednih del — že omenjeni roman »Novo mesto« in ljudsko povest »Jalov doma«.

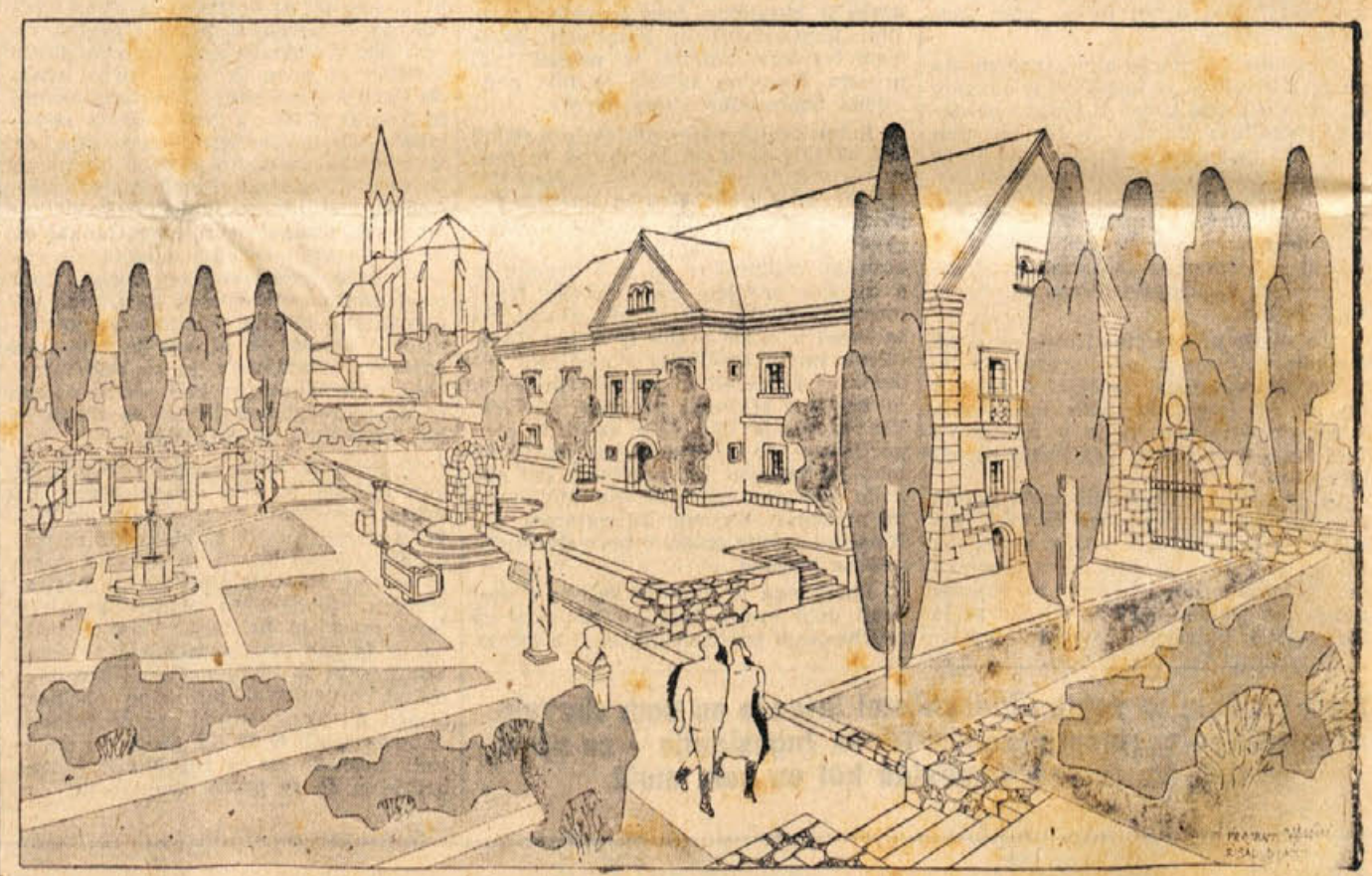
Dne 28. junija 1942 so ga v eni svojih zloslavnih racij pobrali Italijani, ga z drugimi osumljenici še isto noč naložili na vlak in odpeljali v internacijo. Pri Verdu pa so vlak napadli partizani in rešili celotni transport. Jarc je odšel v partizane, toda že čez dva meseca, ko so se partizani na Rogu umikali okupatorjevi obkolitvi, so ga 24. avgusta našli Italijani in ustrelili.

Dasi je bilo Jarčevo bivanje med partizani tako kratko, je vendar poezija tega, dotlej je bolj vse zamaknjeneza lirika, že zdelo dobiti novih pobud, pa tudi novo usmerjenost, kar priča na objavljena pesem, novela »Čudež nad Bistrom« in ostala zapuščina.

Študijska knjižnica Mirana Jarca
Svet za prosveto in kulturo OLO Novo mesto je na svoji seji v avgustu 1952 sprejel pobudo Študijske knjižnice v Novem mestu in sklenil, da predloži prihodnjemu zasedanju okrajnega ljudskega odbora v odobritev sledeči sklep: V počastitev spomina pred desetimi leti v veliki italijanski ofenzivi na Rogu podlega slovenskega pesnika — partizana Mirana Jarca, novomeškega rojaka, Okrajni ljudski odbor v Novem mestu sklene, da se okrajna Študijska knjižnica v Novem mestu preimenuje v ŠTUDIJSKO KNJIZNICO MIRANA JARCA.

Pozdravljeni junaki naših brigad — ustvarjalci herojske Jugoslovanske ljudske armade!

Obnovljena Križatiča - novi kulturni dom v Novem mestu

Ob popolnem razumevanju ljudske oblasti za kulturne potrebe Novega mesta in Dolenjske je obnovljeno težko poškodovano poslopje Križatiča, ki postane dom Študijske knjižnice in Dolenjskega muzeja. Načrte za obnovo je izdelal novomeški rojak, dekan fakultete za arhitekturo, arch. Marjan Musič, dela pa izvršuje okrajno gradbeno podjetje Krka. V poslopju je za proslavo desetletnice prvih brigad razstava partizanske grafike in spominska razstava pesnika Mirana Jarca. — Na sliki perspektivna skica vrtno strani obnovljenega poslopja.

PESNIK MIRAN JARC

Med žrtvami in borec, ki so padli za našo svobodo, so tudi imena slovenskih umetnikov in književnikov. Med njimi najdemo tudi pomembnega predstavnika slovenske kulture med dvema vojnama — Mirana Jarca, pesnika in pisatelja, znanega zlasti iz romana »Novo mesto«, v katerem je opisoval dijaško in matomečansko življenje dolenjske metropole med prvo svetovno vojno.

Miran Jarc je bil rojen 5. julija 1900 v Cрномlju. Študiral je v Novem mestu in Zagrebu, kasneje pa živel v Ljubljani vse do leta 1942. Bil je široko razgledan kulturni tvorec. Dasi je bilo njegovo področje predvsem poezija (Jarc spada med značilne zastopnike slovenskega ekspresionizma), intinini svet osebnega doživljanja lepote in sveta in časa, kakor nam ga je odkril v svojih zbirkah »Človek in noč«, »Novembrske pesmi« in »Pesmi«, se je ukvarjal še z novelistiko, esejistiko in kritiko, napisal pa je tudi dvoje večjih pripovednih del — že omenjeni roman »Novo mesto« in ljudsko povest »Jalov doma«.

Dne 28. junija 1942 so ga v eni svojih zloslavnih racij pobrali Italijani, ga z drugimi osumljenici še isto noč naložili na vlak in odpeljali v internacijo. Pri Verdu pa so vlak napadli partizani in rešili celotni transport. Jarc je odšel v partizane, toda že čez dva meseca, ko so se partizani na Rogu umikali okupatorjevi obkolitvi, so ga 24. avgusta našli Italijani in ustrelili.

Dasi je bilo Jarčevo bivanje med partizani tako kratko, je vendar poezija tega, dotlej je bolj vse zamaknjeneza lirika, že zdelo dobiti novih pobud, pa tudi novo usmerjenost, kar priča na objavljena pesem, novela »Čudež nad Bistrom« in ostala zapuščina.

Pesnik Miran Jarc, oziroma partizan Janez Suhi, kakor si je dal psevdonim, počiva v neznanem grobu nekje v gozdovih Roga, ki je nekdo dajal nezavzetno zavetje tolikim borec, mnogim pa dal pod krošnjami svojih stoletnih dreves tudi zadnje počivališče.

Miran Jarc — Janez Suhi O gozdovi širni...

O gozdovi širni — naša zatočišča, tu naši spet mirni smo pokoj ognjišča.

Globlje kot dvarjem ste se nam razkrili, Tam, kjer pred viharjem najde v zadnji sili

mir žival pregnana, ognje smo prižgali, Pesem prej neznan srca nam razpali!

O, kresovi novi, puške, bajoneti, naših strel mostovi vsepovsod razpeti!

Zarja bo požgala črne jate uranov, ko bo privihrala vojska partizanov.

BRIGADE

Odlomek iz partizanskih spominov »Pot v svobodo«

S prvim mrakom boj še ni ponehal. Le počasi, kot je ugašal dan in se je gostila tema, so ponehali tudi strelji. Zadnji je padel, ko se je poslednji vrh ognil s temo in so se na nebu zasvetile prve zvezde. Nastala je mirna, mehka, črna noč. Gore na obzorju so se komajda ločile od neba, medlo so se odražale le najbližje skale in tenje prvih dreves. Temo je kdaj pa kdaj pretregala bela raketa, ki je izza višine, kjer je pravkar prenehal boj, zletela pod nebo, trepetaje žarko razsvetljevala pokrajino, v loku počasi padala in nato ugasnila. Ali sovražnik zaslednje brigade, ki se tiho umikajo s položajev? Ali se boji kakega presenečenja v tuji, neznanii okolici?

V našem zavetju se je s temo začelo živahno, mrzično gibanje. Prihajale so kolone borec, se na vrhu grebena medlo risale na nebo in izginjale nekam v noč. S pridruženim glasom so vse križem leteli povelja. Zbirale so se posamezne skupine, se tiho klicale in ponavljale ukaze. Poblisnil se je strel in razlegnil se je pok, nekdo je bolesto zavpil, a je krič v hipu potisnil v ječanje. Nekemu kurirju je bila zletela iz rok puška z odprto zaklopko in se sprožila. Ileklenka je zadela neko tovarišico v noge. Pridružen glas nekoga je strastno ošteval kurirja in mu grozil s kaznijo.

Ranjence so v temi naglo prekladali

na plahete in nosila. Bila je dolga vrsta borec, cel bataljon, ki so jih po dva in dva, previdno, da bi jim ne zdrsnila noga, nosili navzdol čez pobočje. Kam? Kamorkoli, le proč iz neposredne nevarnosti. Srce, ki ga je ves popoldan težila misel nanje, se je oddahnilo.

Odhajali smo drug za drugim v vrsti, ki jo je zabrisavala noč, kot tok skrivnostne reke. Prečili smo strmo senožet, ki se je vlekla do vrha z redkim, posamič stoječim drevjem. Noga je sklizala na vlažni zemlji, v temi ni nihče videl, kam stopa, padali smo ali se v teku lovili za debla. Spodaj je bil klaneec, na katerem se je komaj za rahlo spoznanje belilo kamenje. Tiho, čim tiše, brez ropota! V trdi temi je bilo težko hoditi brez ropota; zdaj pa zdaj je noga udarila ob kamen, da j zastala sapa v prsih.

Tam, kjer je klaneec padel na nedograjeno cesto, ki je tekla do Vogate in okoli brega proti zapadu, je stala samotna hiša. Vsa borna, za tretjino pogreznjena v breg, kakor da se je od strahu prihulila k zemlji. Vrata so bila zaprta, temna okna so kot v začudenju in grozi strelala v nas. Če bi bila ta velika nedelja kot druga leta, bi se gorela luč za svetlimi šipami bi se premikale sence. Zdaj pa je kazalo, da so se domači prijatelji v temi in s pridržano sapo prisluškujejo, kaj se godi

zunaj. Ali so partizani? Ali so Nemci? Tako je bilo ta dan in ta večer v slednji hiši na tistih pobočjih. Ves dan od jutra sem komaj enkrat utegnil pomisliti na te ljudi. Vsakteri izmed njih je kot kdo izmed nas vsak trenutek visel med življenjem in smrtjo.

Krenili smo po cesti. Ne proti Vogalcem, tam je bil sovražnik; bili smo tako blizu, da bi lahko ujel vsako preglasno besedo. Se zmeraj je spuščal rakete, ki so pošastno grozeče trgale temo. Sli smo v nasprotno smer, se čez nekaj minut spustili na široko stezo, ki je bila vsa posuta s kamenjem kot izsušena struga hudournika. Pot je šla navzdol, navzdol, zdaj v ravni črti, zdaj v vijugah skozi gosto grmovje. Veje so nas bičale po obrazih, noga se je zdaj pa zdaj zataknila, da je telo izgubilo ravnotežje in so kot peruti zakrillile roke.

Grmovje se je razredčilo, prehodili smo pas golaega sveta in stopili na cesto, ki pelje iz Mrzle rupe na Oblakov vrh. Kot siv trak se je odražala od trat in goščav na obeh straneh; ob nji so tu pa tam ležale težke, na pol obdelane skale.

Ustavili smo se. Sedel sem na eno izmed skal, roke so mi počivale na kolnih. Živčna napetost je ponehala, a zapuščala so me telesne moči. Na zaplati golaega sveta pod cesto so se gibale komaj zaznavne tenje večje skupine ljudi. Nisem ujel kake besede ali glasu, na uho mi je udarjal le zvenčlj ob posode. Zaščitni bataljon si je utegnil skuhati večerjo. On edini. Bri-

gade so se v pretgranih kolonah prikazovale iz mraka in se razvrščale za nov pohod.

Pogled nanje mi je prebudil v srcu tih občutek spoštovanja in občudovanja. Te fante sem že kdaj videl na pohodih in v borbi, a jih nisem nikoli tako do dna spoznal kot tiste dni. Pred menoj je v temi zabrisana stala divizija, ki se je nekaj dni zapored bila na Mali gori, na veliko soboto zadrževala sovražnikov predor na Predmeji, se zvečer zadnja umikala čez Kozje stene in Trnovski gozd. Tista, ki je na Hudem polju z dovtipi in smehom šla mimo nas, kakor da gre na svatovski ples. Ob zori se je res začel krvavi ples. Zdaj so borci lačni in žejni, do smrti izmučeni, a brez besede godrnjanja stali v temnih vrstah. Morda jim ta hip ni bilo več do smeha in šale, a bili so pripravljani na novo bitko in tudi na smrt... Ob tej misli sem začutil solze v očeh. Bil mi je kot na dlani odgovor na vprašanje, odkod partizanski uspehi? Tvegati, kar je na pogled izven človeških moči, in uspeti. V tem je vsa skrivnost...

Kolone na cesti so se zganile in tiho odkorakale v noč. Naša pot — mala skupina z ranjenim podpolkovnikom in nekaterimi starejšimi tovariši in tovarišicami — je šla drugam. S ceste smo stopili na stezo, ki je tekla zdaj skozi senožeti, a zdaj skozi grmovje mimo samotne hiše s požganimi gospodarskimi poslopji. Kdaj pa kdaj smo se ustavili in čakali. Izvidnica, ki je šla pred nami, je previdno tipala v neznanu

Tisto pobočje Vojskega sem pogosto gledal iz daljave, z brega pod Koblico. Posejano z redkimi, samotnimi kmetijami se mi je zdelo od daleč bolj strmo in manj razsežno. Tu pa so se odpirale vedno nove senožeti in gmajne med gozdiči, cela pokrajina v pisani mnogoličnosti. Pot je le rahlo padala, zdaj po mehki stezi, a zdaj po kamnitem klancu. Se ni bilo poslednjega brega s pogledom v strmo Tribuško grapo.

Od Cepovana je priletel zrakoplov. Počasen in težak je plaval čez dolino, na nočnem nebu se je zdel kot senca velikanske ptice. Naša kolona je obstala na stezi sredi velike, položne senožeti. Zrakoplov se je spustil nekoliko niže, iz njegovega topiča sta strupeno bruhnila dva izstrelka in se nekje v temi zgrila v zemljo. V temni noči nas ni mogel videti, vendar se je zdelo, da je v svojem srdu izpljunil na nas. Njegov besni pozdrav je brzkone veljal ognju, ki je žarel v bližini.

Bil je tisti ogenj, ki ga je bil pred večerom vnel tankovski topič z drugega brega. Zgorela je baraka, ki je stala v prostorni rupi poleg razvalin nekaterih že kdaj porušenih poslopij. Žarko so tleli le ostanki tramov, žerjavico na tleh pa je že prepegala tanka, siva plast pepela.

Svet se je iznenada prelomil v strmi breg, ki vrtoglavo pada v grapo Gačnica in Tribuše. Od spodaj prihajal enakomeren šum vode. Nebo se je medtem nekoliko razsvetlilo, da so iz mraka jasneje kot prej vstajali obrisi grških grebenov in dreves.

Spomini na prve dni življenja in borb II. SNOUB brigade »MATIJA GUBEC«

FRANC KOLAR

Deset polnih let je že minilo od tistih lepih dni devetnajststodvainsotdesetega leta. Da! In kako kratek je bil čas? Res je kratek, a kako velik in silen po dejanjih slovenskega človeka — borca in delavca. Ko se tu in tam srečamo tovariši iz tistih dni in poklepamo o vsem, kar smo doživeli in

OF, nato pa še tovariš Aleš Bebler, ki je v imenu Glavnega štaba tudi formiral II. Slovensko Narodno-osvobodilno brigado »Matije Gubca«. Nekaj dni pred tem pa je že bila formirana I. SNOUB »Tone Tomšič«, istočasno še II. SNOUB »Ivan Cankar« in takoj nato še IV. SNOUB »Ljubo Šercer«, seveda vsaka drugod.

Skupina mitraljezcev Gubčevce brigade

preživeli, se nam med drugim tudi nehoti vrnja vprašanje: zakaj nismo sproti zapisovali, slikali, ohranjevali spominu vso borbo, ki je bila težka, morda strašna, kruta, pa vendar lepa in plemenita, glasnik lepšega življenja, garancija naše nacionalne svobode in socialne pravičnosti? Takrat pred desetimi leti nihče od nas ni pričakoval da bo katerakoli vlada ali stranka zahrbtno, škodoželjno zanikala in klevetala delo naših narodov in njegovih najboljših borcev, kakor to danes dela zvitorepec Stalin in njegovi peteliniki, svetohlinec papež Pij in njegove erne pijavke, naduti strahopetneži De Gasperi-jeve družine in njim podobni. Takrat je bila naša borba z orožjem v roki proti italijanskim fašistom, proti nemškimi nacistom, proti izdajalskemu belogardizmu prva in najvažnejša naloga. Vse drugo smo prepuščali poznejšemu času.

Kako pa je bilo takrat na Dolenjskem? Italijani so se iz strahu pred »ribelli«-partizani zabili v močno utrjene postojanke, s pomočjo velikega dela slovenskega klera in drugih reakcionarnih elementov pa so pripravljali in snovali oborožene belogardistične oddelke. Razen mest in nekaj večjih trgov in vasi so partizani osvobodili veliko ozemlje. Partizanska vojska je rasla, ljudje so v vse večjem številu prihajali v partizane, v vseh osvobojenih krajih so se javno vršile volitve na ljudsko-demokratski način za odbornike Narodno-osvobodilnih odborov, svobodno ljudstvo si je samo vladalo. Odpirali smo šole in tečaje, organizirali prehrano prebivalstva in partizanskih enot, zbirali še preostalo orožje in municijo, širili partizanski tisk. Partizani pa so v nenehnih borbah s pomočjo NZ ne samo branili osvobojeno ozemlje, pač pa so napadali okupatorja in njegove hlapce povsod, kjer se je le-ta pojavil izven postojanke. V napadih na utrjene postojanke pa je CK KPS in GS prišel do izkušnje, da je za tako borbo potrebno formirati vojaško močne in gibčne enote, ki ne bodo vezane na določen sektor ozemlja, enote, ki bodo sposobne s hitro koncentracijo napasti sovražnika tudi v največjih in najbolj utrjenih postojankah, ter razbiti velike sovražne formacije, ki bi z ofenzivnimi sunki poizkušale točiti naše manjše posamezne enote. Italijani pa so se pripravljali na veliko ofenzivo — »rastrelamento« — proti osvobojenemu ozemlju in s tem na še huje uničevanje mirnih dolenskih vasic in goric.

Prav tako je bilo na Trebelnem nad Mokronogom in v okolici. Tu smo imeli takrat podokrožni komite Partije in OF, bataljon Narodne zaščite, majhno primitivno tiskarno in še marsikaj, za tiste razmere velikega in lepega. Od časa do časa pa je skozi te vasi prišla tudi kakšna enota odreda, kot Prleko-va četa, letča patrola in druge. Vsak dan smo izvršili kakšno akcijo: rušili smo proge in ceste, da jih okupator ni mogel uporabljati, napadali in podili smo Italijane kjerkoli so se pojavili, opravili smo agrarno reformo na Hmeljniku, v Zalovčah, na Cretežu in drugje, imeli vrsto sestankov v vseh krajih in vseh.

O nameravanem formiranju brigad mi je najprej pripovedoval tovariš Rudi Hrast (Viktor Avbelj), takratni sekretar okrožnega komiteja Partije za novomeško okrožje. V prvih dneh septembra (1942. leta) so na Trebelno prihajale z vseh strani partizanske čete in bataljoni Krškega in Zapadnodolenskega odreda. Prišli pa so tudi tovariši iz Okrožnega komiteja, okrožnega odbora

mož korakalo skozi Trebelno in Trebeljsko vas po cesti proti Češnjicam in se utaborilo v lepem gozdu pod vasjo. To je bil slovesen dan, to je bil dogodek, ki je nazorno potrdil pravičnost borbene revolucionarne politike Partije, OF. Ko so se enote zbrale, je bil na

kateri so ga poznali tudi osebno. Zato ni mogel uiti. Ko smo ga prijeli, je zvičajno prosil milosti, češ moral sem izdajati, prisilili so me, zdaj pa bi rad ostal pri vas. Toda bilo je preveč dokazov, da bi ga revolucionarno partizansko sodišče lahko obsodilo drugače, kot se sodi špijon-izdajalec.

Drugi dan je skupina Italijanov in legistov (t. j. belogardistov) poizkušala napasti novo nastajajočo brigado, pa so se hitro vrnili odkoder so prišli, ko so začutili nekaj Gubčevih patrol.

Morda bi kdo, ki ni sam spoznal partizanskega življenja, mislil, da vse to delo in življenje, da vsa ta borbena partizanska pot in tudi tako formiranje brigade ni pravzaprav nič kaj mikavno? Motiš se, prijatelj, če tako misliš. Res, bilo je potrebno ogromno nadčloveških naporov in volje v premagovanju okupatorja in njegovih belih psov, v premagovanju zime in mraza, dežja in viharjev, vročine in žeje, lakote, bolečin od ran in boleznih iz dneva v dan in iz leta v leto. Vsi ti naporji so bili težki, hkrati pa lepi in lahki, ker nas je vse prevzemala velika neuničljiva ljubezen do ljudstva, do domovine, do Partije, do Tita.

Po dveh — treh dnevih vsestranskih priprav, ko je bilo storjeno vse, da postanemo prav vsi ne samo borci enote s skupnim imenom, pač pa en sam kolektiv tovarišev, borcev, ko smo se dejansko zllili, strnili in se spoznali, se je brigada še slovesno zbrala v zbor, na njenem čelu štab, pred nami vsemi pa je tovariš Bebler govoril o pomenu

Nikolaj Pirnat: MASCUJTE ME!

širni prostor taborišča nepopisno lep pogled.

Pri Reteljevem mlinu v dolini pod vasico Malne so naši skrbni in požrtvovalni intendantji uredili veliko partizansko kuhinjo, ljudje pa so v ljubezni do svoje vojske in v zavesti, da je to njihova vojska-osvoboditeljica, kar sami h kuhinji vozili in nosili živež, kar je pač kdo imel, celo vole in svinje so prignali, drugi so zbirali drva. Dekleta so partizankam pomagale pri pranju in šivanju. Zdravniki-partizani so zdravili ranjene bolne partizane in prebivalce-domaćine. Vse je mrgolelo, za vse je bilo prav in pravočasno preskrbljeno. Patrole in straže pa so budno čuvale sotovariše in sotovarišice, svoje ljudstvo.

Kaj pa v taborišču samem? Ali so tu borci spali? Ne. Niso počivali, še manj spali. Tu so imeli sestanek mladi fantje in dekleta — SKOJ-evci so bili; tam je resno, dolgo razpravljala celica o nalogah komunistov; pod tretjo bukvijo je bilo posvetovanje komandirjev in komandantov ter njihovih politikomisarjev. V tehnikli so tiskali in razmnoževali »Slovenskega poročevalca« in »Partizana«, neka partizanska-strojepiska pa si je izbrala štor namesto mize in hitro tipkala. Nekateri so v skupinah čistili orožje. Vsak je pridno hitel, vsak je hitro opravljal svojo nalogo. Tu si videl Beblerja. Avblja in druge ugledne tovariše, ki so obiskovali posamezne enote, se pogovarjali z borci in funkcionarji. Vse nas je prežemala ena sama misel: naša moč raste, sposobni smo dotolči zeleno okupatorjevo golazen na naših tleh.

Sredi dneva pa se nenadoma pri taborišču pojavi šepasta pokveka — možki, ki je prišel iz Mirne peči. O! Poznamo te, izdajalsko seme! Vohuniti si prišel, koliko nas je in kje smo, rad bi pri Italijanih spet kaj zaslužil, svojemu župniku pa se prikupil. Poznali smo ga po njegovih zločinskih dejanjih. Kdo ve, koliko slovenskih ljudi si za umazane groše ovadil svojim gospodarjem, jih spravil v smrt ali internacijo. Ne-

brigad, o naših novih, še težjih nalogah, kot smo jih takrat vršili, o naših dolžnostih do ljudstva, do Osvobodilne fronte.

Ko je bila formirana brigada, je takoj poletela v borbo, v napad. Istočasno pa se je na znotraj še bolj utrjevala, politično, ideološko gradila, organizirala in se uredila. Jesenske mesece je brigada preživela v gozdu med Brezovo rebrjo in Lipovcem pri Ajdovcu, nato v gozdu Radulje pod Hmeljnikom. Prehodila je dolgo pot do same okolice Ljubljane in nazaj na Dolenjsko. V tem času je na Dolenjskem in v Suhl krajini razoroževala tako ime-

(Nadaljevanje na 8. strani)

... Na svoji zemlji svoj gospod

... Popoln prelom s tradicionalno nacionalno politiko bivših vladajočih razredov, ki ga je pod vodstvom Komunistične partije izvedlo slovensko ljudstvo, zbrano v Osvobodilni fronti, ni razočaral slovenskega naroda. Osvobodilna borba slovenskega ljudstva se je končala s popolno zmago, s popolno rešitvijo slovenskega nacionalnega vprašanja v novi Jugoslaviji. V bratski, ljudski demokratični in popolnoma enakopravni skupnosti jugoslovanskih narodov je slovenski narod dobil lastno državnost, prvič po tisočletju. Kakor koli nas boli dejstvo, da so še desetletja Slovencev, ki na njih in na njihovo usodo ne bomo nikoli pozabili, ostali izven meja naše Jugoslavije, smemo vendarle s ponosom ugotoviti, da je program Osvobodilne fronte, osvoboditev in združitve Slovencev, bistveno uresničen, po skoraj tisočletni sužnosti in razdeljenosti na tuje gospodarje.

Slovensko nacionalno vprašanje pa v okviru Federativne ljudske republike Jugoslavije ni rešeno zgolj v ožjem, čisto nacionalnem pomenu besede, ono je do kraja rešeno prav zaradi tega, ker je rešeno tudi z družbene plati, ker ga je reševala in rešila naša jugoslovanska socialistična revolucija, ki se je po logiki družbenega dogajanja pričela razvijati hkrati z oboroženo vstajo proti fašističnemu okupatorju. Danes ni nobenega tujega gospodarja in lastnika več na slovenski zemlji. Nič več ni tujih grofov in baronov, ne agrarnih in ne industrijskih. Nič več ni domačih kapitalistov, ki bi peneč se od nacionalističnih fraz izkoriščali lastno delovno ljudstvo, hkrati pa za judeževе groše prodajali domovino. Delavec in kmet, delovno ljudstvo je v socialistični Jugoslaviji na svoji zemlji svoj gospod, popoln in neposreden gospodar lastnih proizvajalnih sredstev. Res je, še imamo velikanske težave v naši graditvi, tako materialni kakor duhovno-kulturni, toda te težave niso več, kot so bile nekoč, principialno nepremostljive težave, zakoreninjene v samem sistemu nacionalnega in socialnega zatiranja, temveč so to prehodne težave relativno zaostale dežele, ki šele dviga svoje proizvajalne sile, težave torej, katerih rešitev je odvisna od nas samih, od naše marljivosti in sposobnosti, kajti pridobitve naše narodnoosvobodilne borbe so nam dale vse potrebne temelje za razcvet naše domovine in njenih delovnih ljudi.

BORIS KIDRIČ

GUBČEVCI PRED NOVIM MESTOM

V zgodnji jeseni 1943, po kapitulaciji Italije, so nemške motorizirane kolone s pomočjo čet nekdanjega sovjetskega generala Vlasova prodrle tudi na Dolenjsko, Kočevsko in v Belo krajino ter vsepovsod pobijale, požigale in kradle. Sovražniku je uspelo, da je začasnó zasedel tudi svobodno partizansko ozemlje. Toda njegova tiranija ni trpela dolgo. Mislil, da je strl slovenski narodni odpor in razbil vse brigade, se je mirno umaknil v mesta, hotel uživati sadove svojega truda. Pa se je zmotil. Naš narod ni bil premagan. Ogenj revolucije ni pojenjal, ampak se celo še huje razplamtel in nemška ofenziva je borce le še bolj ojeklenila za borbo na življenje in smrt.

Komaj so zadnje kolone nemških tankov in vozil odšle proti Ljubljani, že so se na obronkih kočevskih gozdov, Gorjancev in okrog Trebelnega začele zbirati udarne brigade, da se po dolgi in težki borbi spočijejo in pripravijo za nove pohode. Sovražniku je bilo treba takoj dokazati, da njegova ofenziva ni obrodila sadu, slovenski narod naj pa vidi, da njegova vojska stoji še čvrsteje na braniku njegovih pravic, čeprav se je sovražnik hvalil, da jo je uničil.

Dan-se je nagibal v zaton, ko se je po široki cesti od Suhorja proti Novemu mestu vila dolga kolona Gubčevce brigade. Po cesti je bilo še videti sledove gosenic nemških tankov, ki so še pred kratkim obneli tod in razsipali smrtonosni ogenj po okolici. Bilo je še videti sledove borb, ki jih je tod okrog imela brigada.

Na Vahti se nam je odprl prostran razgled na Dolenjsko. Novo mesto je sijalo v večerni zarji. Nehote smo se ustavili. Od zadnjih burnih dni oktobrske ofenzive še nismo tako mirno gledali široke doline reke Krke. Sleherni je obujal spomine na zadnje težke boje pri Miklavžu, Geri, na Zagi, pri Piramidi in drugod. Takrat smo se večkrat ozrli proti Novemu mestu, odkoder so neprenehoma ropotali tanki in grmeli topovi. Tokrat je bilo drugače. Nemške ofenzive je konec, zdaj se bo začela naša! Že nočoj in jutri bomo pokazali Svabom in belogardistom, da je moč slovenskega partizana neizčrpna. Že nočoj bomo ma-

ščevali nešteto nedolžnih žrtev, ki so padle v zadnjih bojih, že nočoj bodo naši mitraljezi začeli peti posmrtno pesem vsakemu, ki našemu narodu krati svobodo.

Iz teh misli me je zdramilo zvonjenje v Podgradu in v Novem mestu, kjer so se že vžigale prve luči in nas vabile. Molče smo se spuščali proti Vinji vasi. V koloni so ropotali topovi, naše najdragocenejše orožje. S kakim veseljem je vsakdo gledal, kadar je naše topništvo bruhalo ogenj na sovražnikove bunkerje.

Kolona se je naglo pomikala proti Težki vodi in še dalje proti Baročevemu hribu nad Gotno vasjo. I. bataljon nas je že prej zapustil. Njegova naloga je bila, da zadrži sovražnika na sektorju Kostanjevica in tako omogoči ostalim bataljonom izvršiti svoje akcije okrog Novega mesta in v mestu samem, ki so ga bataljoni v loku okbrožili.

Temna noč je pokrivala okolico. Minerji so z vso naglico minirali cesto Zabja vas—Slatnik in cesto Grm—Gotna vas. Borci so se potihó bližali Grmu. Toda sneg, ki je bil maloprej pobelil rjavo zemljo, nas je izdal. Nenadoma smo bili v križnem ognju iz Smihela in z Grma. Morali smo se umakniti. Toda iz Zabje vasi je sovražnik pobegnil v mesto, ker ni mogel vzdržati našega napada.

Borbe so trajale venomer že tri dni. Sovražnik je večkrat poskusil vdreti iz mesta, pa je bil zmerom odbit. Naše mine so častno opravile svoje delo. Nekaj nemških tankov je ležalo razbitih po cestah, ki peljejo iz mesta proti Gorjancem.

Po tridnevni borbi smo opravili svoje delo. Brigada je dovolj jasno pokazala okupatorju in domačim izdajalcem, da nas zadnja ofenziva ni uničila, temveč da so brigade zdaj še bolj sposobne in pripravljene za vse borbene naloge. Borbe okrog Novega mesta so trajale vse do konca januarja 1944. Sovražnik se ni več upal pokazati svojih rogov iz bunkerjev, zlasti ne potem, ko so ga Gubčevci 5. decembra na Malem Slatniku poštno potokli in mu preprečili, da bi tudi tukaj napravil svoje gnezdo za novo mučenje slovenskega naroda.

Kapetan Ivo Bajt

V PETEK, 12. SEPTEMBRA, OB 18. URI ZVEČER V NOVOMEŠKI KRIZATIJI ODPRTA RAZSTAVA PARTIZANSKE GRAFIKE IN SPOMINSKA RAZSTAVA MIRANA JARCA, NA KATERI BODO RAZSTAVLJENA RAZEN NJEGOVIH PORTEZTOV TUDI NJEGOVA PISMA IN ROKOPISI. OB OTVORITVI RAZSTAVE BO GOVORIL AKADEMIK BOŽIDAR JAKAC, PREDSEDNIK ZDRUŽENJA LIKOVNIH UMETNIKOV JUGOSLAVIJE.

ZVEČER OB 20. URI PA BO RECITACIJSKI VEČER PARTIZANSKE PESMI, POSVEČEN MIRANU JARCU. VEČER PRIREDI DRUŠTVO SLOVENSkih KNJIZEVNIKOV S SVOJIMI ČLANI. UVODNO BESEDO BO IMEL PISATELJ TONE SELIŠKAR.

Okupatorjeva ofenziva od srede julija do začetka novembra 1942 je doživela na naših tleh popoln zlom. Ofenziva in borbe, ki so jih takrat vodili naši partizanski odredi, pa predstavljajo močan preobrat v razvoju naše narodnoosvobodilne vojske. V ognju krvave italijansko-nemške ofenzive, v kateri je navalilo na nas nad 90.000 italijanskega in nemškega vojaštva, so nastale prve slovenske narodnoosvobodilne brigade TONETA TOMŠIČA, MATIJE GUBCA in IVANA CANKARJA, v oktobru pa še brigada LJUBE ŠERCERJA. — Nikdar ni okupator partizanske vojske uničil, ampak vedno izzval le njen nov kakovostni vzpon! — Ob 10. obletnici ustanovitve prvih slovenskih brigad kličemo njihovim živim borcem: POZDRAVLJENI V PARTIZANSKI DOLENJSKI! ★ VEČNA SLAVA PADLIM JUNAKOM!

KMETIJSKA ZADRUGA V STRAŽI

Ivo Suble: POHOD

Eden iz množice

Mnogim, ki nas je osvobodila borba prevzgojila, se vrstijo spomini na tiste velike dni, ko smo se zbirali polni upornosti in gneva proti okupatorju — na lepe in težke dogodke. Ti dogodki so nas jeklenili, prevzgojili pa so nas ljudje — ljudje, ki so bili s svojim pojmovanjem veliko pred nami. Ti so dali novim množicam preprostih fantov in deklet vpogled na borbo še iz druge plati, da je ta borba nekaj več, kot samo izgon okupatorja. Zato se človek ob brskanju po spominu ustavlja pri tistih tovariših, ki so doumeli, da nas

Jože Slak Silvo

ni gnal le nacionalni srd v neusmiljeni boj, pač pa obstoječi red, ki je imel korenine drugje. Mnogim so ti ljudje prvič razvozljali vprašanje, kje izvira nasprotje tega, do takrat tako ponižnega dolenjskega življa proti tujčevi armadi, oblasti in redu sploh. Zato se najino ustavljam pri spominih na posamezne ljudi, ki pomenijo tudi pri naši prevzgoji nekaj posebnega.

Tak poseben primer tovariša je zame, in verjetno še za marsikoga, moj prvi komisar, tovariš Jože Slak-Silvo. Nanj me veže toliko lepih spominov spominov na dobrega tovariša, ki pomeni meni in še mnogim drugim pravi lik tovariša — komunista — heroja.

Prvič sem se srečal z njim v julij-skih dneh 1942, ko sem prišel v ednico, v kateri je bil Silvo komisar. Že to prvo srečanje je napravilo name neverjetno globok vtis, začutil sem, da mi je blizu kot rodni brat. Kot bi bilo večeraj se spominjam njegovih negovorniško izklesanih, pač pa ognjevitih besed. Govoril nam je ob tabornem ognju in širil obzorje političnega gledanja, katerega nam je vsem tako primanjkovalo. Znal se je vsakemu približati, za vsakega je našel primerno besedo, pri vsakem je znal dvigniti duh upornosti in krivic, zoper katere se je odločil boriti. Tako preprosto in dojemljivo nam je razlagal vlogo delavskega razreda v tej veliki

borbi in njegove avantgarde Komunistične partije! Vsem se je približal tako, da smo ga spoštovali, še več, vzljubili smo ga kot dobrega tovariša in vzornega starešina.

Prvič ga je strgala iz naše srede velika italijanska ofenziva, ki nas je z nenadnimi sunki razbijala in rahljala. S Silvom smo se razšli. Kako smo ga pogrešali v teh težkih dneh navala fašističnih borb, ko nam je bil najbolj potreben, in kako smo se zanj tudi bali. Z ostalimi preživeli tovariši smo se kaj hitro poiskali in formirali po ednicah. Le Silva ni bilo najti, vkljub temu, da smo ravno njega najbolj iskali.

Lepega jesenskega dne pa se le prisemeje v taborišče z našo patroljo. Verjetno smo se mu zdeli smešni, ko smo ga obkolili kot majhni otroci mater in ga vsi vprek spraševali ter hoteli zvedeti vsi na mah kje je bil, kako je preživel ofenzive, kje je še ta in oni, ki smo ga pogrešali.

Hitro smo se formirali v nove enote in pot upora nas je vodila po vsej domovini. Začeli so se težki dnevi pomanjkanja, velikih pokretov in pogostih spopadov. V takih dneh želedec najbolj uporno zahteva to kar mu gre. Tu je spet pokazal Silvo, kako je treba deliti s tovariši zadnjo drobtino hrane, zadnji dim tobaka. Kako hitro nam je znal vcepiti zavest kolektivnosti do vsega, kar je kdo imel, in kako je to utrjevalo

tovarišvo! Z veseljem smo ga posnemali, se od njega učili in naučili marsikaj, kar nam je kasneje zelo koristilo.

Italijanska ofenziva. Pokreti, pomanjkanje in še vse podobne nevesočnosti pa so bile za Silva preveč napore. Vidno je začel hirati, posledice mučnic Mitrovič in Glavnjače so se pokazale. Poslan je bil iz enote na teren v okolico Ajdovca, kjer ni bilo preveč varno. Za Silva pa to ni bilo pretežno, ni mu bilo težko poiskati varnega zavetja, saj so ga ljudje dobro poznali in cenili kot vzornega tovariša, ki jim hoče le dobro. Silvo ni bil eden tistih, ki bi zanemarjal svoje naloge, zato se ni tiščal v varnih kotičkih, pač pa je hodil v najbolj ogrožene predele in vasi ter povezoval in krepil upornost v naših ljudskih množicah. Vestno je izpolnjeval naloge, ki mu jih je postavila Partija, katere zvesti sin je bil, dokler ni postal 15. marca 1943 žrtev zavratne italijanske zasede v Dol. Straži.

Težko nam je bilo ko smo prejeli vest v Silvovi smrti. Saj je skoro vsakega starega borca in aktivista Dolenjske vezalo nanj polno spominov. Čeprav je že zgodaj dal življenje, je vendar silno veliko prispeval za našo borbo in svobodo. Nismo se toliko učili iz njegovih besed, pač pa iz njegove osebnosti — osebnosti tovariša, komunista, heroja.

Rudi Burgar

Premeteni kuhar

Saj vsi veste, da so se partizani vedno selili. Če ni bila potreba, so se selili zato, da so prišli na prostor, kjer je bila potreba za selitev in kjer je bila potreba za selitev, pa so se selili zato, da so si izboljšali vojaške položaje. Take selitve so bile včasih nevarne, včasih pa prav prijetne. Selili so se z vsem svojim bogastvom od puške do žlice, od municijskih zabojev pa do kuhinjskih potrebščin. Kuhinjo je navadno selila mula. In kakor veste, je mula zelo družna žival, ki vedno išče družbo. Če ni imela sebi enake družbe, jo je pa iskala s svojim, no pa kaj vam bom pripovedoval — saj sami dobro veste, kako lep in senoren glas ima.

Človek, posebno pa še partizan, bi dal tej prečudoviti živalci, ki je marsikatero težko zadevico spravila iz enega konca slovenske domovine do drugega, vse, karkoli bi dobil. Pustil bi ji tudi, naj po mili volji prepeva svoje čudovite arije, toda samo po hosti. Kadar pa gre stišina od ust do ušesa in se išče zveza s tako tišino, da komaj slišiš, potem pa ni nobenega ugovora, pa č, je želja po družbi še tako velika.

Naj ti bo zemljica lahka, draga mulica, ampak čez progo mora biti tišina, tišina in molk, molk in tema. Kadar koli smo šli preko proge ali pa mimo okupatorskih bunkerjev, vedno si prepevala arije iz rigoleta. In kaj si dosegla, preljuba mulica, s tem svojim rigoletom? Nič drugega ko hopsasa, tralala iz bunkerjev in lukenj polentarijev.

Tako se je pogovarjal kuhar s svojo ljubico, ko se je bataljon pripravil

na pohod. S posebno natančnostjo je med pogovorom privezoval polena na skazane. Vsi smo ga ogledovali in se mu smejali: »Kaj vruga noriš? Zakaj pa obremenjuješ mulo še z drvmi? Saj bomo prišli vendar zopet v hosto.«

On pa je samo dejal: »Kdor se zadnji smeje, se najbolje smeje,« in vezal drva naprej.

Tik pred progo smo se ustavili. Kuhar je mulo navezoval polena na rep. Mula ga je sicer začudena gledala, ker še ni bila vajena, da bi ji obremenjevali poleg hrba tudi rep, toda najbrž si je mislila, da je pri partizanih vse mogoče in je lepo mirovala.

Prišli smo na progo. Vse je šlo v najgloblji tišini in v redu. Le mula je kot po navadi obstala na progi, stegnila vrata, odprla svoj nežni gobec in hotela zapeti svojo arijo »rigoleta«. Toda čudo! Mula ni spravila od sebe nikakega glasu. Polena so ji tiščala rep navzdol. Kuhar pa se je debelo smejal: »Ste videli, dobro sem vedel, da mula potrebuje za svoj rigolet »durhuc«, pa sem ji ga zaprl s temi polenici! Od tedaj naprej smo kuharju dejali iznajditelj.

V VSAKO HISO
DOLENJSKI LIST!

BELOKRANJSKA ŽELEZOLIVARNA V ČRNOMLJU

izdeluje litoželezne strojne odtlitke, trgovske odtlitke in kovinske odtlitke iz medenine, kroma in aluminija

KMETOVALCEM nudi pri nadomestnih delih kmetijskega orodja in strojev 40 do 50% popusta!

ZAHTEVAJTE PONUDBE — PREPRICAJTE SE SAMI O BOGATI IZBIRI NAŠIH PROIZVODOVI

Ive Šubic: Partizanska artilerija (osnutek za lesorez. Stare žage 1944)

Spomini na prve dni življenja in borb br. gade „Matija Gubec“

(Nadaljevanje s 7. strani)
novane vaške straže — belogardistične, pogostokrat napadla vojaške transporte predvsem na progi Ljubljana—Novo mesto, napadla belogardistično postojanko Škocjan na Dolenjskem. Za naš takratne borbe Gubčeve brigade, so tisti dnevi nepozabni. To je razdobje od začetka septembra 1942. leta.

O čem naj govorimo, koga se naj spominjamo v teh vrticah? O vseh in o vsem ne moremo, a morali bi govoriti o življenju in borbah Gubčevcev v tistih treh mesecih se pravi vsaj nekaj povedati o strogem takratnem komisarju brigade Rudiju (Avbelju), ki je s svojo doslednostjo in aktivnostjo vzgajal ljudi, borce in funkcionarje, ki je največ doprinesel, da je lik Gubčevca ostal vedno svetel vzor borca za boljše dni. In o komandantu brigade Ladu Ambrožiču, ki smo ga vsi spoštovali in visoko cenili! Morda o silnih borcih, kot sta bila mitraljezca Ibar (Jože Kadunc, padel 1944. leta) in Tone Može (padel 1945. leta). Spomniti se je treba tudi majhnega Jurčka — 15-letnega dečka, ki so ga belogardisti ranjenega ujeli in zaklali! Bil je res droban deček, a neverjetno hraber pomočnik puško-mitraljezca Felkota (Butalo Milan). Ko sem ga nekoč pokaral, zakaj kadi, ker je še majhen, me je lepo pogledal in mi tiho rekel:

»Veš, saj že lahko puško in municijo nosim, pa mi vendar ne boš kaditi

prepovedal?«

Tu je bil tudi težko-mitraljezki vod, ki ga je vodil Vid Jerič, sedaj podpolkovnik JLA. Ko bi samo vedeli, kako smo bili Gubčevci ponosni na svoj »Schwarzloss«! Kdo od nas se spominja Morelovega Marjana, brigadnega zdravnika in njegove bolničarke Nađe, ali pa bolničarke Vere, ki je tudi padla? Bila je zelo hrabra in vsi smo jo imeli radi zaradi njene prijaznosti, odkritosti in ljubezni do ranjencev. Partizanka Zofka takrat še ni bila stara 16 let, a je vedno bila bombašica in ena najboljših bork. Naši intendantje Ferdo Satrajčić, Frane Potočar-Campa in drugi so bili pravi mojstri svojega poklica. Kolikokrat smo Gubčevci imeli kos mesa ali kruha, ali par fižolov za »zlato rezerv« po njihovi zaslugi! Dobro so skrbeli za našo prehrano, pa tudi povsod po vaseh so jih ljudje radi imeli, ker niso bili surovi in ker so hrano jemali samo tam, kjer so jo smeli in mogli, da družini niso enostavno vse vzeli. Kuhar Niko je za sebe vedno skrbel, pa tudi za nas druge prav tako. Se celo klobase je enkrat pripravil brigadi za suho hrano. Ko je pozno zvečer končal z delom, kadar smo dalj časa ali več dni tabornili na enem mestu, je najraje pomiloval »utaro ali barilico, da je revo čimprej do dna osušil...«

Kdo se ne spominja Tinča, ki je dan pred italijansko kapitulacijo padel?

Tudi Rade Borštnarja smo vsi poznali kot dobrega komandirja čete in komandanta bataljona, ki je pa žal kot komandant divizije padel na Primorskem. In dalje: narodni heroj Jeftič Dragan je bil namestnik komandanta brigade Padel je julija 1943 na Sela Sumerku Bil je dober vojak in tovariš, izredno hraber. Dragan je in bo živel med nami čeprav je njegovo telo že davno strohnelo. In naš obveščevalec Coban! Izredno priljubljen zaradi svoje odkritosti, borbenosti, duhovitosti in naravne bistrosti. Ko sva ga s Stanetom Potočarjem-Lazarjem zbečkala, se je do solz nasmejal ves tretji bataljon brigade. V naši Gubčevi brigadi je bil eden najboljših partizanskih humoristov Saša, ki je padel ob priliki bombardiranja Šmarjete 1943. leta. Treba bi bilo govoriti o slehernem borcu Gubčeve brigade, pa tudi o takratnem mulovodcu Boštjarju in njegovi izredno močni muli, ki je enkrat nesla celo 500 kilogramov krompirja. Za enkrat pa o vseh in o vsem ni mogoče govoriti, kajti zelo bi nam danes vse preveč prostora. Stotine naših tovarišev je padlo, drugi pa so se krepkeje oprijeli svojega orožja in maščevali padle tovariše v dostojnem obračunu s Italijani Nemci, belogardisti, ustaši, domobranci itd.

Zivljenje in odnosi znotraj brigade so bili nepopisno lepi. Kolektivno življenje je bilo zgrajeno v popolnosti.

Sprito velikega pomanjkanja vsega materiala in denarja je sleherni pripadnik brigade dajal v kolektiv čete, bataljona ali brigade vsako liro, vsak košček kruha. Hrana je bila za vse enaka. Nobenih priboljškov, razen za ranjene in bolne, ni bilo. Sleherne kršilce kolektiva se je strogo kaznovalo, potem ko smo vsak primer z vso enoto skupno obravnavali in določili kazen. Kritika in samokritika je bila zelo konstruktivna — dobromamerna. Nikomur ni prav nič prizanašala ne oziraje se na njegov položaj. Imeli smo v ta namen celo tako imenovane kritične ure. Osnovna naloga vseh kadrov je bila vzgoja ljudstva. Ta ni bila usmerjena samo v idejno-politično smer, pač pa tudi v vojaško teorijo in predvsem prakso, v splošno izobrazbo itd. Zaradi očuvanja in utrjevanja moralnega lika partizana smo izredno ostro kaznovali vsakega, ki se je po tem vprašanju spozabil; celo smrtna kazen je nekoč v enem primer upadla. Enaka strogost je vladala glede sicer zelo redkih tatvin osebnega okoriščanja na račun partizanske vojske, eventualnega nasilstva itd. Ob večerih, pa tudi sicer smo mnogo prepevali narodne in partizanske pesmi, se na najrazličnejše načine šalili, prirejali igrice in druge kulturne prireditve, mitinge in zabave. Dolgočasja ni bilo.

Ob formiranju je brigada štela 800 ljudi, ob tretji ofenzivi, t. j. septembra 1944. leta, pa je v brigadi bilo od vseh samo še šest tovarišev. Vsi niso padli, mnogokateri je šel v drugo edi-

nico ali na drugo odgovornejšo delo, vendar pa tudi ta številčna primerjava kaže, da je Gubčeva brigada tisoče kilometrov po Dolenjskem, Stajerskem, Hrvaškem neusmiljeno trebila sovražnika, pri tem pa tudi puščala za seboj grobove svojih borcev-zmagovalcev.

Njena prva, za ves NOP na Slovenskem pomembna zmaga je bila likvidacija be-ga postojanke na Ajdovcu v noči od 12. na 13. decembra 1942. Nekaj dni nato je že silovito napadla Zužembek 27. decembra pa je že zavzela italijansko fašistično postojanko Dob v Mirni dolini. Do osvoboditve so borci te brigade šli skozi več kot 270 večjih in manjših bojev, v katerih so uničili tisoče sovražnih oficirjev in vojakov, ogromne količine vojnega materiala in zaplenili mnogo orožja in municije, s katerim so se vse uspešneje bojevali in dobojevali svoj boj. V vrstah Gubčeve brigade se je borilo največ Dolenjcev, dalje Primorcev, Stajercev itd. Poleg Slovencev je bilo v brigadi nekoliko Italijanov, Rusov, Nemcev in drugih. Ko je bila vsa Slovenija in Jugoslavija osvobodjena, pa so Gubčevci pohiteli na nove naloge: graditev nove socialistične Jugoslavije, graditev moderne JLA.

Ob 10. obletnici ustanovitve Gubčeve brigade pošiljamo tovariške pozdrave vsem borcem odredov in brigad, divizij in korpsov naše NOV, vsem kmetom po Dolenjskem in sosednih pokrajinah, ki so nam kakorkoli pomagali med vojno!

Večna slava našim padlim borcem!

Jože Udovič:

BALADA

Uporna vrsta, prejšnjo noč zajeta, stoji v svetlobi motnega večera pred ilovnatim grobom, ki odpira ovlaženo čeljust; zelena četa, ki bo morila, se že zbira. Pokopališče plašen ptič preleta. Za staro cerkvijo v temni hosti pričinja burja črna mašo gosti, na orgle debel piska melodijo. Najmlajšemu med njimi se zazdi, da strelcem je pod plašči videti kosti. Iz cerkve sveč mrtiški vonji zadušijo.

Vsa duša se mu iz oči zasveti, strmi jim v prst, vidi v njih krastačo mesto srca potuhnjeno čepeti, v lobanjah vidi ždeti zvito kačo. Nebo preplavil plažen je oblak, razlil po njem povodenj stvih mlak.

Tedaj med svečnike in svete slike v zatohli cerkvi, med svetnike, ki se ne menijo za kri in smrt, odjekne grom; ko padajo zadeti, jih plamen pušk ko glorijski obsveti, grob jih pogoltne, lakomno odprti.

Ziv pade v grob najmlajši med mrtiče. Tedaj pa se mu v grozi razodene, da ga življenja glas iz jame kliče. Ko pozno v noči tujec dalje krene in ko odbije ura mrtvih spanje, v odprtem grobu pade rosa nanje,

med njimi, ki tekó jim smrtne rane, kakor za znamenje izbran iz groba ustane. Počasí mesec s čvetjem mesečine, strmi nad njimi, ki leže objeti, in živemu na gozdni poti sveti.

Lakovič V.: Ranjeni

Tri leta Cankarjeve brigade

GUSTAV GUZEJ

Kdo ne pozna naših Cankarjevcev? Suhor, Sela, Semberk, Krasiči, St. Jernej, Pleterje, Trebnje, Boštanj, Poljsnik, Bosiljevo, Štampetov most, Jelenov žleb in še nešteta druga imena vedo mnogo povedati o njih. Vse postojanke vzdolž italijansko-nemške meje pa vse do nekdanje hrvatske in še preko so s strahom in trepetom spoznavale udarnost naših Cankarjevcev. Pa tudi po pravici. Ni bilo postojanke, ki bi ne čutila sile njenih bataljonov, ki so vlivali grozo fašističnim krvnikom. V vseh najslavnejših podvigih XV. divizije so sodelovali na najtežjih položajih, a vedno uspešno, izpolnjujoč prisoje, ki so jo dali prvi borci te brigade: da ne odložijo orožja prej, dokler ne bo preganjan na naše zemlje poslednji fašist, poslednji tiran.

V septembru 1942 so se sredi kočevskih gozdov zbrali borci kočevskega in belokranjskega bataljona, da prično združeni v močno edinico, še uspešnejši boj proti fašističnim osvojevalcem. Brigada si je nadela ime po našem velikem borcu bese Ivanu Cankarju.

Prvo srečanje s fašisti so imeli Cankarjevci pri Kočarjih. Brezskrbno se je podila tolpa Italijanov na kamionih, ko je mednje tresčil prvi rafal Cankarjevih borcev. Preplašeni kriki črnosrajčnikov so se mešali z enakomernimi hebeti strojnice. Po manj ko enurni borbi so se Italijani udali. Brigada je zajela precej materiala in nekaj orožja, med njim tudi strojnico Fiat.

Uspeh tega napada je pokazal, da bi se borci Cankarjeve brigade ne ustrašili tudi večjih podvigov. Odmor v Kočevskem Rogu so izrabili v temeljito šolanje novodošlih tovarišev in izvajali manjše akcije. Italijani so vestno pošiljali patrulje sem in tja, da bi izsledili partizanske skupine, ki so se pojavljale izginjale. Vsem je bilo jasno, da bo zdaj tu zdaj tam in prav tako naglo prej ali slej prišlo do večjega spopada. Fašisti so ojačevali svoje postojanke.

Brigada je kaj kmalu uvidela namere Italijanov in udarila tam, kjer so jo najmanj pričakovali. Skupno s XIII. hrvatsko proletarsko brigado so pripravili napad na postojanko Suhor, ki je takrat veljala za izhodišče najrazličnejših podvigov proti partizanskim enotam na področju Gorjancev. Z nenadnim vdorom v postojanko so tako delno demoralizirali zbrane Italijane in njihove hlapce belogardiste, da niso mislili na resen odpor. Italijani so se poskrili po hišah in gonili bele hlapce na položaje. Ti so se utrdili v župnišču in šoli in se skušali braniti. Toda, ko sta proti jutru pričeli gorati obse poslopji, se je ostanek predal. Postojanka je bila uspešno likvidirana, precej sovražnikov je padlo, nekaj pa jih je bilo zajetih. V roke naših borcev je prišel precejšen plen. Glas o padcu Suhorja se je naglo širil od postojanke do postojanke in nad vsemi se je razpredla kakor mora zvest, da bo tudi nje prej ali slej zadela usoda Suhorja.

Med najaktivnejšimi postojankami na hrvaški strani je bilo ustaško gnezdo Krašiči. Iz njega so ustaši in Italijani z neprestanimi izpadi razbili nekaj poizkusov hrvaških enot, da bi dobili stike s slovenskimi partizani. Cankarjevci so jim te poizkuse poplačali. V težkem nočnem boju so podili pred sabo preostanek ustašev in Itali-

janov, katerim je uspelo uiti iz gorečih stavb postojanke.

Iz Hrvatske se je vrnila brigada materialno, številčno in moralno okrepjena na Dolenjsko. Treba je bilo izrabi demoraliziranost italijanskega vojaštva in mu viliti še več strahu. Skupno z Gubčevno brigado je sladila božične dneve posadkama postojank Tržišče in Krmelj, ki sta bili likvidirani. Italijani so uknili nekaj manjših fašističnih gnezd in skoncentrirali svoje sile v večjih krajih, iz katerih pa so si upali le še v večjem številu.

Praga Mirna-Trebnje, po kateri so Italijani prevažali svoje čete, je bila nekoliko dni zapored prizorišče obilnega bojnega plena Cankarjevcev in Gubčev. Vlak za vlakom je ostajal na železniških nasipih, sleherni dan so se

tolči še in še, da mora poplačati fašistom in njihovim hlapcem s postoterenimi obrestmi vse vložine, ki so jih v svoji brezvestnosti in jezi nad neuspehi počenjali nad nedolžnim slovenskim ljudstvom.

Zrtev otoka Raba so klicale, in ko so se borci ustavili pred gnezdi zločincev, jim je iz dalje klical glas tisočerič: »Maščujte nas, maščujte!« Ko so se ustavljali ob razvalinah in pogoriščih nekdanj mirnih in domačih slovenskih domovanj, so ta zrla nanje in jim naročala, naj bodo brezsrčni in neusmiljeni. Poslednji pogledi umirajočih po nešteti fašističnih mučnicah, s svinčcem preluknjane glave, vsi zločini, vsa slovenska zemlja, spremenjena v morišče, je naročala borcem: »Bijte, maščujte, maščujte!«

Cankarjevci so se kot sveti maščevalci pojavljali povsod, kjerkoli so vedeli, da bodo lahko zadali sovražniku težke rane. Danes prav pred durmi Ljubljane, jutri že kje med hrvaškimi partizani, z roko v roki in složno bijoč po skupnem sovražniku.

Tako so se srečali z močno italijansko skupino pri Prekrižu, katera je hotela razbiti hrvaško partizansko skupino, ki se je že nekaj časa krčevito borila proti številčno in tehnično močnejšemu sovražniku. Cankarjevci so udarili Lahom v hrbet in jim v ogroženi borbi pokazali pot proti Apeninskemu polotoku. Vsa sovražna kolona, ki je štela nekaj tisoč vojakov s topovi in tanki, je bila popolnoma razbita. Na bojišču je pustila velike količine orožja in municije ter okrog 500 mrtvih in ranjenih. V jurišu na nož in z bombami so naši hrabri borci tolkli po fašistih, ki so zbegani letali sem in tja, kjer jih je povsod sprejel drug osek obroča hrvaških partizanov in jih spet pripodil pred čvi Cankarjevcev. Pri tem se je prav posebno odlikoval namestnik komandanta brigade tov. Vandek, ki je za zmago partizanskega orožja žrtvoval svoje življenje.

Ni se še polegel strah fašistom po tem porazu, že je bila brigada na novem pohodu. Cilj njene nove akcije je bilo Pleterje v Sentijernejski dolini, kjer je sovražnik zbiral večje sile, da bi si spet pridobil nekoliko poguma. Tri dni so se zaganjali borci v postojanko, obdano z žičnimi ovirami, minskimi polji

kopičile razvaline železniških voz in govorile o udarni sili partizanskih enot.

Ne samo Italijani, tudi belogardisti so se preplašeni stiskali k svojim gospodarjem, ti pa so jih vse bolj pošiljali kot predstražo na najbolj izpostavljene postojanke. Eno takšnih fašistično-belogardističnih gnezd je bilo Primskovo pri St. Janžu. Tu se je zbralo okrog 100 najbolj zagriženih belogardistov, ki so se obdali z dobro zgrajenimi bunkerji, pod katerimi so se znašli v prvih dneh leta 1943. najhrabrejši Cankar-

Množično zborovanje pri Dol. Sušicah v juniju 1944

Cankarjevci v okolici Dolenjskih Toplic v 1944. letu

jevi borci. Vnela se je trda borba, ki je trajala vso noč. Sele po drugem jurišu se je posrečilo borcem vdreti v jedro postojanke preko minskih polj, ki pa niso zavrla poleta hrabrih borcev. Mnogo vojnega materiala in živeža je zaplenila brigada, po bunkerjih raztresena trupla ubitih fašističnih hlapcev pa so bila mogočen pečat sile Cankarjeve brigade, ki je hitela od zmage do zmage. Vsak borec je vedel, da mora

in bunkerji. Več pozivov na predajo so fašisti odklonili. Naši borci so zasedali stavbo za stavbo in vse bolj ožili obroč okoli postojanke. Ko je v jutru četrtega dne sovražna moč, ki je prihajala s tanki in topništvo iz Novega mesta, prišla v bližino postojanke, je lahko rešila le še nekaj desetini do smrti preplašenih Lahov in belogardistov, ki so se še držali sredi na pol porušeni stavb.

Italijani so se na vseh koncih pripravljali na koncentričen napad proti partizanskim edinicam, ki so postajale vse bolj aktivne. Posadke vseh postojank so bile ojačane in so čakale samo na ugoden trenutek, ko bodo lahko udarile po premikajočih se partizanskih edinicah.

Eden glavnih vzlovov sovražne obrambe je bila nedvomno Metlika, v kateri so se stekala pota zločincev vseh vrst. Tu so se sestajali laški črnosrajčniki s svojimi belogardističnimi petolizniki, ustaški roparji so prihajali sem v goste s svojimi švabskimi gospodarji. Spomladu l. 1943. so iz Metlike pripravljali večji napad: večja akcija na partizanske edince Bele krajine. Tu je zbral sovražnik nad 5000 moč pehote s pripadajočim topništvom in tanki. Da bi preprečil njegov udar, je 3. marca Cankarjeva brigada, skupno s Tomšičevo in XIII. proletarsko brigado napadla Metliko. Boj je trajal vse do zore. Zaradi velike premoči sovražnih sil pa so se morale partizanske enote umakniti. Ta napad je osupnil nasprotnika toliko, da je svoje ofenzivne akcije proti partizanskim edinicam nekoliko zavlekel medtem pa so se že zbrale v Suhi krajini Cankarjeva, Tomšičeva, Gubčeva in Serčerjeva brigada, ki so se pripravljale na odločilne protiidarce.

Fašistično-italijanska puhloglavost je pričela svojo poslednjo akcijo večjega obsega ravno tam, kjer so jo pričakovale naše edince, ki so izvedle medtem nekaj uspešnejših napadov na postojanke v Suhi krajini. Razvnelo so se dolgotrajne borbe, v katerih je sodelovalo okrog 20.000 sovražnih vojakov s tanki, topništvom in aviacijo. Cankarjeva brigada se je strateško umaknila v dolino Krke, ko pa je za njo hotela tudi laška kolona, je udarila z bočnih strani po njej. Lahi so se v naglici umaknili, na bojišču pa so pustili velike količine orožja, živih in mrtvecev.

Mitraljezet junaške Cankarjeve brigade s stariči, ki so jih v neprestanih bojih zaplenili Nemcem in belogardistom. Defilirajo na praznik slovenskih, hrvaških in srbskih brigad 9. julija 1944 v Metliki, kjer so se ubranili v krvavih borbah od 10. do 16. julija 1944 pred Nemci in ustaši

Hotec izkoristiti ta uspeh, je Cankarjeva brigada udarila po posadki v Dolenji vasi, kjer je uničila sovražnika ter zaplenila veliko živil. Skupno s Serčerjevo brigado je vodila hude boje okrog Ribnice. Cankarjevci so v vseh teh bojih podili sovražnika in mu prizadejali velike izgube. Sredi bojnega meteža sta bila vsem svetel zglede borca-junaka komisar III. bataljona tovariš Rado in tovarišica Iva, ki sta bila v vseh juriših med prvimi. Tovariš Rado je pri zasledovanju umikajočih se sovražnikov padel junaške smrti na čelu svojega bataljona.

Utrujena od neprestanih borb se je pomikala nato brigada proti Notranjski, a je padla v močno italijansko zasedo. V borbi pri Jelenovem žlebu, ki je iz grča neznanega imena zrasel v zgodovinski kraj, v slovenske Termopile, je Cankarjeva brigada popisala eno najslavnejših strani svoje zgodovine. Brigada, raj povsem obkoljena in na tretji strani v nevarnosti, da jo Lahi potisnejo proti globokem prepadu, si je z jurišem na življenje in smrt izsilila prehod in se osvobodila sovražnega obroča. Prešla je v napad. Presenečeni Italijani, ki so vendar že videli svojo zmago in poraz brigade, so v blaznem strahu pred bombaši in junaškimi bor-

dobro skrito letališče, od koder so delali čisto akcije proti našim edincem. »Ce padajo utrjene postojanke, pa bi ne bili kos temu aerodromu?« so si mislili naši Cankarjevci, ki so se v pomladni noči pomikali proti letališču. Spretno so obšli minska polja, likvidirali prve bunkerje in nato — juriš! Veliki jekleni ptiči so jih vabili. Med jurišči je spet bila med prvimi deseterka Iva. Nekje z desne je še sikala sovražna strojnica, a kdo bi se zmenil zanjo. Juriš... juriš! Tovariš Miha je s svojo skupino likvidiral dvoje strojniških gnezd, bil pri tem ranjen, a ga rana ni ustavila. Pet letal so uničili takrat, poškodovali naprave letališča ter odpeljali s seboj precej živine za partizanske bolnice na Dolenjskem ter tudi nekaj najbolj nadutih Kočevjarjev, ki so sanjali o svojem »Grossdeutschen Reichu«, ki ga bodo ustvarili med Krko, Savo in Sotlo.

Pri vseh teh akcijah se je pokazala velika potreba po težkem orožju. Z nekoliko topovi bi brigada lahko z mnogo manjšimi žrtvami razbijala postojanke. In v Beli krajini, kamor se je brigada pomikala po akciji na letališče v Cerkljah, je dobila dvoje lepih, novih 75 mm topov. »Zdaj bo šlo!« so zatrjevali borci, ko so slišali prve granate, ki so tipale za primernimi cilji v Zužemberku, obdanem z bunkerji, žičnimi ovirami in minskimi polji. Z druge strani so odgovarjali Cankarjevimi borcem topovi Gubčeve brigade. Zužemberk se je zavijal v oblake dima in prahu, ki so ga dvigale granate ob rušenju stavbenih objektov. A železobetonski bunkerji ter cerkev in šola so se kljub temu neradi vdajali udarcem železnih pesti partizanskih topov. Tri dni in tri noči so trajale hude borbe, v kateri so Italijani nastopili s težkim orožjem in tanki. Ko sta se naša topova obrnila proti njim in enega uničila, so se tudi tanki poskrili. V varstvu tankov si je klavrnost ostanek nosilec rimske lažkulture iskal pot iz obkoljenega Zužemberka. Toda skozi obroč Cankarjevcev se s tanki in topovi ne da priti, složno tvorijo nepremagljivo falango, ki se vse bolj oži. Le cerkev in šola še kljubujeta, toda tudi tistih nekaj desetini laško-belogardističnih trgolavcev bo prišlo k pameti. Lahi so od vseh strani prihiteli obkoljeni postojanki na pomoč. Z artilerijo so skušali izsiliti odločitev sebi v prid, a en bataljon Cankarjevcev jim je te račune temeljito prekrizal. Z nočnim premikom je prišel črnosrajčnikom za hrbet. Baterije topov so utihle, namesto sikajočih granat so bili v zraku samo še preplašeni kriki bežečih Lahov, ki so si z »mamma mia« skušali dati poguma za uspešnejši beg. Okrog 1000 Lahov se je nastavilo prav pred strojnico naših, ki so posegale globoko v fašistične vrste. Vse do Radohove vasi so hoteli črnosrajčniki, ne mence se za ranjene in mrtve ter material, ki so ga puščali na svojem begu.

To je bil zadnji večji spopad Cankarjevcev z italijanskimi zločinci. V manjših akcijah, ki so jih ponavljali vse do kapitulacije Italije, so pa prav tako še mnogomu fašistu poplačali vse za njegovo bivanje pri nas. Diverzantske akcije so bile na dnevnem redu. Lokomotiva za lokomotivo se je gramadila ob železniških progah, razbiti mostovi in vozovi so pričali, da naši borci z neprestanimi akcijami trgajo oblast iz rok nasilja.

(Nadaljevanje na 10. strani)

Ko odhajajo Vaši fantje in možje na odsluženje vojaškega roka v JLA ali na orožne vaje, jim nikaner ne pozabite naročiti tudi "Dolenjskega lista"! Vsak teden jim bo prinašal vse dolenjske novice in zanimivosti - zato jim takoj pripravite to veselje!

Pozdravljamo 10 obletnico ustanovitve prvih štirih slovenskih brigad — praznik slovenskega ljudstva! — Zivele naše brigade, udarna pest narodnoosvobodilne borbe!

ZDRAVILIŠKO GOSTINSKO PODJETJE ŠMARJEŠKE TOPICE

Božidar Jakac: Zaseda

Tri leta Cankarjeve brigade

(Nadaljevanje s 9. strani)

Ob kapitulaciji Italije je brigada pričela s širokopoteznimi razoroževalnimi akcijami. Zato so ji bile potrebne nove vrste hrabrih borcev. Brigada se je iz dneva v dan številčno, moralno in materialno krepila, tako da jo je našla nemška ofenziva jeseni 1943. temeljito pripravljeno. Tik pred pričetkom nemške ofenzive so Cankarjevci likvidirali posadko v gradu Boštanj, kjer so uspešno uporabili novo orožje in svoje topništvo, ki se je v tej bitki odlično obneslo.

Po klavnem propadu nemški ofenzivi, iz katere je brigada številčno izšla sicer nekoliko oslabiljena, ker so izpadli vsi nezanesljivi, omahljivi elementi, ki so po razpadu Italije vstopili le iz trenutne navdušenosti v partizanske vrste. Od Sv. Križa preko Stične pa do znamenite Hlove gore je brigada vodila hude boje proti številčno in tehnično bolj opremljenemu sovražniku. A tudi ta nemška ofenziva, kakor prej vse italijanske, zdaleka ni dosegla svojega cilja.

Brigade so se pomaknile proti Gorjancem in dobivale z uspešnimi protinapadi in napadi na komunikacije za sovražnika vse večji pomen.

Vse bolj načrten je postajal napad partizanskih enot. Tolči švabske pripetence in njih bele hlapce povsod, kjer koli se pojavijo, tolči jih v njihovih gnezdih, rušiti prometne zveze, maščevati se za sleherni zločin, to je bilo geslo partizanskih edinic.

Vse večjega pomena je postajala za sovražnika železniška pot Trst-Ljubljana, po kateri je hotel rešiti svoje, v vse prej ko rožnatem stanju se nahajajoče čete na italijanskem bojišču. Najranljivejša točka tega prometnega sektorja je bil Štampetov most, katerega so obdali že prej Italijani z močnimi utrdami in bunkerji, a so jih Svabi že pomnožili. Edinice XV. divizije so dobile nalogo, da uničijo ta prometni voz. Cankarjeva brigada je bila pri tem določena za direktni napad na bunkerje in na most sam.

Nekaj brigad je demonstrativno napadalo okolne postojanke. Artilerija VII. korpusa je pripravila teren, nakar so Cankarjevci borci juršili na bunkerje. Kljub hudemu sovražnikovu ognju so minerji dobro opravili svojo nalogo. Dva oboka sta zletela v zrak, promet je bil za daljšo dobo prekinjen, pa tudi precej vojnega materiala so zaplenili.

Po tej uspešni akciji se je brigada vračala v Belo krajino, da se po zadnjih težkih naporih odpočije. Vse njene akcije so bile na ozemlju, katerega je okupator stalno kontroliral in sleherni premik je pomenil nesteto borb in spopadov. Tako si je Cankarjeva brigada pravzaprav utrla pot skozi sovražnikove vrste.

Ena preostalih postojank, iz katere je okupator s svojimi belimi hlapci delal stalne izpade na naše ozemlje, je bila postojanka Trebnje, ki jo je zaradi izredno važnega strateškega položaja spremenil v pravcato trdnjavo. Ta postojanka je bila naslednji cilj naših Cankarjevcev. Tri dni in tri noči so se zaganjali v dobro utrjen in z minskimi polji zavarovan obrambni sistem. Artilerija je tolkala sovražnikove položaje in šele skozi sovražnikove položaje je bilo mogoče izvesti dober jurš in utrdbe, ki so trmasto kljubovale. Komandant Jasen je sam z brzostrelko in bombami likvidiral najbolj izpostavljen bunker, iz katerega so razbili že nekaj naših poizkusov, priti v njegovo bližino.

Postojanka je bila uničena, obrambni sistem porušen. Po utrjenih objektih so krvave cunje in razmesarjena telesa pričala v udarnosti partizanskega orožja.

Nekaj mesecev oddiha je brigada izrabila za položajne borbe na sektorju Suhe krajine. Delala je le patrolne izvide in spopade s sovražnimi izvidnicami, ki so skušale utihotapiti se globlje iz Novega mesta na partizansko osvojenno ozemlje.

Ko se je pomlad prelivala v poletje, so Cankarjevci, polni novega poleta, dobro oboroženi in izvežbani, krenili novim, slavnim pohodom nasproti. Skupno s hrvatskimi edinicami, ki so zavirale teren, so napadli Bosiljevo, močno utrjeno švabsko-ustaško postojanko, iz katere so stalno kontrolirali premike partizanskih enot preko Lujziane, izredno važne prometne žile Karlovac-Sušak.

Po tridnevni sreditih bojih so Cankarjevci vkorakali v goreče Bosiljevo, iz katerega so skušali pobegniti nekateri krvniki, a so jih Cankarjeve zasede uničile. Ta uspeh je pomenil eno največjih zmag partizanskega orožja. Nobena postojanka do takrat ni bila tako temeljito likvidirana. Vso noč in naslednji dan so se vračali proti slovenskemu ozemlju težko naloženi vozovi z vojnim plenom iz Bosiljevega. Sodelovanje hrvatskih in slovenskih edinic je bilo kronano z uspehom, ki je globoko vznemiril švabsko-ustaško drhal.

V vsej naglici so zbrali nekaj ustaških, vlasovskih in nemških čet in pričeli z ofenzivo na osvojenno ozemlje Bele krajine. Več ko teden dni so v sreditih bojih odbijale naše edince sovražnikove napade. V besnem srdju je ta uničeval in mučil mirno prebivalstvo, požigal hiše in skušal izliti svoj srd na neoborožene ljudi.

Vse bolj temeljita je postajala mobilizacija. V partizanske edince so prihajali iz vseh krajev Slovenije, da s svojo borbo doprinejo čim več za uničenje nemško-belogardističnega nasilja. Tudi v Cankarjevo brigado je prišlo precej novincev, ki jih je bilo treba temeljito izvežbati.

Tako dobro pripravljene, so se Cankarjevci v sestavi XV. divizije napotili v poznem poletju l. 1944 proti Savi, da seznanijo Svabe v postojanki Polšnik s temeljitostjo partizanskih udarcev in akcij. 40 nemških orožnikov je našlo smrt v goreči postojanki, brigada pa je

zaplenila precej orožja in drugega materiala.

Sovražnik je uvidel brezuspešnost načina borb, katerih se je posluževal, zato je pregrupiral svoje sile. Vse svoje sile je zbral okrog prometnih vozlov, iz katerih je neprestano izpadal na osvojenno ozemlje, hoteč tako vezati naše sile in jim onemogočiti akcije drugod. A aktivnost naših edinic ni niti najmanj ponehala. Celu povečala se je. Cankarjevci pa so morali postaviti trden jez tem švabsko-belogardističnim vpadom. S tem se je pričela dolgotrajna borba, ki je trajala vse do spomladi l. 1945. Tu ni govora o padcu postojank o likvidaciji sovražnikovih oporišč, a sleherni dan je pomenil borbe velikega stila. Suha krajina, vse do Bele krajine, je velik spomenik vsem tistim neznanim junakom, ki so v mrazu, včasih nekoliko dni brez grizljaja vztrajali na svojih položajih in vodili bitke velikega obsega.

Slehera pod slovenske zemlje Suhe krajine je prepojena s krvjo junakov, ki so stali na braniku domovine vse do prvega sija zarje svobode.

Polni poleta so podili Cankarjevci v sestavi XV. udarne divizije sovražnika z naše zemlje. Spet so se srečali s švabsko-belogardističnimi zločinci pred Ribnico, Kočevjem, na Gorenjskem. Zbrsali so z naše zemlje poslednje ostanke fašistične soldateske. Požgane vasi, množični grobovi in vse številne nedolžne žrtve stoji kot nemi spomeniki gorja, so pa tudi včasih skoraj do groze, realen dokaz vsemu svetu, kako drago smo plačevali svojo svobodo.

Kakor so se v teh letih svojega obstoja izkazovali v vseh borbah, tako stoji danes Cankarjevci kot junaki dela, kot čuvarji naših meja in dokazujejo vedno in povsod, da so

Titovi vojak.

(Po brošuri »Tri leta Cankarjeve brigade« - 1945)

Razvoj kulturno-prosvetnega žvijen a v Dolenjskih Toplicah

Dolenjske Toplice so bile že od nekdaj odlično slovenske, kljub dokaj občutnemu nemškemu pritisku od strani lastnika zdravilišča Auersperga in njegovih uslužbencev. Bile za zavedno slovenske že tedaj, ko se je po mestih že šopirila nemščina in je bila sramota govoriti v lepem domačem materinem jeziku. To svojo narodno zavednost so pokazali Topličani tudi tedaj, ko so Novomeščani gradili ob narodnem prebujanju svoj narodni dom »Narodno čitalnico«. Največ lesa za stredo velike stavbe so darovali Topličani, v Toplicah so tesali in vezali les, za kar je poskrbel tesarski mojster Jozef Zupane.

Navzile svoji zavednosti pa niso imeli organiziranega kulturnega življenja. Imeli so sicer že od nekdaj svoj pevski zbor, ki je nastopal pri raznih prilikah. Da so Topličani dobri pevci je splošno znano, saj pravijo, da že topliški dojenček do notah Joka. Pravo kulturno življenje se je pričelo leta 1904, ko so se pripravljali na ustanovitev bralnega in pevskega društva z moškimi in mešanimi zborom, ki ga je vodil tedanji nadučitelj Martin Matko, ki ima za napredek Toplice veliko zaslug. Novo društvo je pritegnilo k sebi skoraj vso tedanjo topliško mladino, ki je kmalu spoznala vzgojni vpliv društva, saj se je tu izobraževala, sledila poučnim predavanjem, nastopala na številnih dramskih in pevskih prireditvah. Bogata knjižnica jim je nudila splošno izobražbo in duševno razvedrilo. Kako veselji in družabni so bili zlasti dolgi zimski večeri in nedeljski popoldnevi, ko se je v društveni sobi zbirala topliška mladina k zabavi, razvedrilo in izobražbi. Vsa prizadevanja nasprotnikov napredka niso odtrgala mladine od prave poti, Toplice so postajale od leta do leta bolj napredne.

Že leta 1906 je društvo razvilo svoj društveni prapor v narodnih barvah in z lepim trakom z napisom »Največ sveta otrokom siliši Slavci«.

Leta 1909 so Topličani ustanovili podružnico družbe sv. Cirila in Metodja, ki je redno vsako leto prirejalo dobro pripravljene zabave v korist družbe. Tudi v to družbo so vstopili napredni Topličani.

Kolikor dalje je obstajalo bralno in pevsko društvo, toliko bolj je prodirala napredna misel med vse topliške sloje. Dokler ni bilo organiziranega kulturnega delovanja in dokler ni bilo dostopno branje naprednih časopisov, ki so bili na razpolago v čitalnici, je bilo kaj mrtvo in nasprotniki vsakega napredka so imeli lahko delo. Ko pa je

odrasla mladina, ki se je izobraževala v družini, se je to razmerje hitro spremenilo. V stalni borbi za obstoj naprednega društva in v ostrih napadih nasprotnikov je društvo več ali manj živahno delovalo do izbruha prve svetovne vojne, ki je preprečila vsako kulturno prosvetno delovanje. Večina članov je odšla v vojno z občutki, ki so si jih v društvu privzgojili. Zavedali so se pomena in pravega vzroka vojne. Zavedali pa so se tudi, da v tedanjih okoliščinah mora propasti čitalniška vsega, kar je slovensko.

Po razpadu Avstrije in z ustanovitvijo novih slovenskih držav se je življenje in delovanje naprednega društva zelo poživilo. V njem je nastalo veselo vrvenje in živahno delovanje, zlasti potem, ko je dobilo za dobo 10 let v najem zidano, prostorno bivšvo vojaško barako, v kateri si je postavilo primerno velik gledališki oder, na katerem so redno pripravljali dela domačih in tujih dramatikov.

Leta 1920 je bralno in pevsko društvo praznovalo 15-letnico svojega plodnega delovanja. Tedaj so ustanovili tudi sokolsko društvo. Ustanovitev sokolskega društva na dan 15-letnice bralnega in pevskega društva je bila najvažnejša točka praznovanja.

Sokolsko društvo je kaj hitro zavzelo velik razmah. V svoje vrste je vključilo skoraj vso topliško mladino in članstvo s krepko vrsto telovadcev. Vsi oddelki so redno telovadili. Dobra vzgoja v vrstah telovadcev in ostalih članov je vplivala prav na vse, tako da tudi med narodnoosvobodilno borbo ni bilo med njimi izdajalca, temveč so vsi stali krepko v vrstah Osvobodilne fronte, mnogi pa so dali tudi življenje za svobodo domovine.

Leta 1931 je potekla pogodba za barako, ki jo je bilo treba podreti, zemljišče pa izročiti lastniku. Ker lastnik zemljišča ni hotel prodati, je društvo ostalo brez telovadnice in brez lokalov, kjer bi nadaljevalo kulturno-prosvetno delo. Iskalo je izhoda in životarlilo. Toda kmalu je z najetjem posejila kupilo zemljišče s staro hišo, v kateri je bila precej velika soba. Tu so postavili začasni primitivni oder, tu so v manjšem obsegu gojili telovadbo, ob lepem vremenu pa so telovadili na prostem.

Leta 1934 je sokolsko društvo pričelo dovažati apno in drug gradbeni material za novi dom. Spominati so že podiri stare hiše in začeli zidati sokolski dom. Člani so mnogo pomagali s prostovoljnimi deli. Tudi konji članov so bili stalno na razpo-

Spomin na Tomšičevca DUŠKA REMIHA

Duško Remih je bil rojen 22. februarja 1922 v Kočevju v napredni, toda revni rudarski družini, ki je štela 11 članov. Ze od mladih nog je živel težko življenje v razmerah krivičnega in izkoriščevalskega buržoaznega režima stare Jugoslavije. Bil je zelo bister in nadarjen fant, poln volje do učenja, ter se je že zelo zgodaj vključil v napredno in revolucionarno mladinsko gibanje. S šestnajstim leti je bil kot mlad proletarski revolucionar sprejet v organizacijo SKOJ. Njegovi domači so bili vsi napredni in so že v predprilski Jugoslaviji sodelovali v naprednem delavskem gibanju, zlasti pa se je vsa družina izkazala v narodnoosvobodil-

1943 na Kočevje in po smrti njenega komandanta Mirka Bračiča preimenovala v Bračičevo brigado, in bil kot hraber borec postavljen za komandanta III. bataljona. Kasneje je s XIV. divizijo odšel na Stajersko in se znova izkazal za izredno hrabrega poveljnika in do skrajnosti zvestega sina svoje domovine. Postal je kapetan in bil najbolj priljubljeni in popularni komandant bataljona v diviziji. Za svoje junaštvo je bil odlikovan tudi s Partizansko zvezdo.

Avgusta 1944 se je divizija skoncentrirala na Pohorju. Tudi Duško je bil tam. Takrat se je o njem veliko govorilo, kajti spet se je izredno odlikoval v zadnjih bojih in dosegel s svojim bataljonom velike uspehe. Razen Gedža je bil največji junak brigade, v vseh bitkah predrzen borec in zato vsakokrat bolj ali manj ranjen. Zelo se je odlikoval v hudi bitki z Nemci 2. junija 1944, toda to pot ni bil ranjen, pa so se vsi čudili! Bil je zelo duhovit in družaben komandant. Rad je prepeval z borci in se v prostem času zabaval. Neprenehoma je pa mislil tudi na svojo mater, zela je bil v skrbeh zanjo, rad se je o nji pogovarjal ter nestrpnno pričakoval in se veselil njenih pisem.

Tudi v začetku 1944. leta se je s svojim junaštvom večkrat proslavil. Tako je v Fledermausu pri Sevnici zaplenil Nemcem puškomitraljez in 5 pušk, na cesti Sevnica-Planina je pa uničil dva avtobusa. Uspešno se je prebil s svojim bataljonom skozi močne sovražnikove zasede v Zavodah pri Sv. Duhu, kjer je v spopadu spet zaplenil lahki mitraljez. Blizu Ljubna je bil hudo ranjen, pa je že po enem mesecu okrevale. Vrnil se je v svojo edinico in kmalu nato napadel sovražni vlak v Smartnem ob Paki; tam je ujel osem Wehrmannov in enega esesovca ter zaplenil šest pušk in tri pištole. Bil je zlasti priznan strokovnjak za zasede. Pod Sv. Vidom je s svojo zasedo odbil močan napad Nemcev, razbil luksuzni avto in osebno zaplenil dva lahka mitraljeza, štiri puške in eno pištolo, hkrati pa ubil oberlajtanta. Ob napadu na Velenje je imel Duško največji uspeh, saj je s svojim bataljonom zaplenil prvi top na Stajerskem, poleg tega pa še dve puški, eno brzostrelko, pištolo in razno strelivo. Borci so imeli popolno zaupanje vanj, pod njegovim vodstvom so z bombami v rokah drzno napadali na sovražnika in ga neusmiljeno pokončevali. Zapovrstjo so likvidirali vse bunkerje in prodrli v Velenjski rudnik, kjer so zaplenili veliko orožja. V teh bojih sta padla njegov najboljši borec Križevnik in najstarejši kurir Lazar. Pripovedoval je, da je imel najhujšo borbo na Langeswaldu, ko je bila brigada iznenada napadena. Pri Oplotnici je s svojim bataljonom in s pomočjo XI. SNOB razbil 400 gorskih lovcev in jim zadal hud udarec v hrbet ter zaplenil veliko opreme. V zasedi pri Dolzah pri Slovenj Gradcu je z dvema puškarmaja in enim mitraljezom popolnoma uničil nemški luksuzni avto, ujel hauptmanna, ubil majorja in enega podoficirja ter zaplenil dve puški in nekaj pištol. Prišlo je do hude borbe s 600 gorskimi lovci; ti so bili neopazno približali partizanom ob Klančnikovi vili na razdaljo kratkega puškinega strela. Borci Tomšičeve brigade so pokazali izredno junaštvo in borbenost; ob veliki iznajdljivosti komandantov se jim je posrečilo odbiti nemški napad in ga spremeniti v sovražnikov poraz. Nemci so se trmasto upirali juršiu in partizani so jih pobijali s puškinimi kopiti in bojem na nož, ostale pa nato še dve uri preganjali po Pohorju. V tem juršiu je slavno padel tudi kapetan Duško Remih, veliki junak XIII. SNOB, rudar kočevskega rudnika, ki je kot komunist zvesto služil svoji domovini in ljudstvu ter dal življenje za njegovo svobodo.

Njegovo truplo počiva pod senco smrek blizu Klančnikove vile na Pohorju. Ne bo se udeležil praznovanja 10. obletnice ustanovitve slovenskih brigad, toda spomin nanj in na mnoge, njemu enake borce je vklesan v čustva našega ljudstva. Velika ideja, za katero je daroval svoje življenje, bo večno živila med nami, kakor bo živel spomin na junaka Duška Remiha.

nem boju. Vsi so bili v partizanih, očeta Dušana pa so jim Italijani ubili kot talca 1942 v Starem logu pri Kočevju za časa Roške ofenzive. Leži v skupnem grobu, kjer je pokopanih 75 talcev.

Velik vpliv na Duška začel sodelovati s OF. Seveda ga je zato preganjali okupator in domači izdajalci in že 1941 je bil zaradi revolucionarnih akcij večkrat zaprt. Od mladih nog se je vzgajal v politični borbi Partije in v politični borbi revolucionarnega proletariata kočevskega rudnika, kjer je jeklenolo njegovo srce. 1942 je kot vodnik stopil v novoustanovljeno Tomšičevo brigado in ostal v njej do kapitulacije Italije 1943 kot komandir čete. Nato je šel v Loško brigado, ki se je po napadu 9. decembra

lago za prevoz materiala. Pri tem je precej pomagal topliški gospodar Gašper Pelko. V jeseni 1935 je bilo prostorno poslopje že pod streho, urejen je bil oder, tako da je društvo že pozimi lahko začelo z delom v novem domu. Telovadnica je bila vedno polna. Kulturno-prosvetni razmah je bil prav razveseljiv.

V tem je prišlo do druge vojne, 11 Topličane ni našla nepriljavljene. Vedeli so, kaj je njihova naloga in taki so ostali vsi vojno. Med njimi ni bilo izdajalca. Kulturno-prosvetno delo je sicer prenehalo, ker je okupator uničil društveno lastnino, med drugim tudi dragoceno knjižnico toda borbenega duha ni uničil.

Po kapitulaciji Italije je kulturno življenje spet oživel. Partizani s nami, pa tudi skupno z domačini, so prirejali razne mitinge in kulturne prireditve na zasilno popravljenem odru v sokolskem domu.

Z osvoboditvijo leta 1945 pa se je društveno in kulturno prosvetno delo zopet veselo razmahnilo. Topličani so ustanovili Dom ljudske prosvete, oskrbeli knjižnico, obnovili pevski zbor in dramski odsek, ki je uspešno deloval. Ljudska univerza prireja vsako leto od jeseni do spomladi poljudna predavanja, za splošno izobražbo pa skrbi tudi vsakoletni izobraževalni tečaj.

Lani je bil dograjen in izročen svojemu namenu lep zadržni dom, ki je ponos Topličanov in služi splošnemu kulturnemu napredku. Toplice imajo zdaj vse pogoje za nemoten razvoj kulturnega življenja. Dati mu je treba le še več napredne vsebine.

D. G.

Pozdravljeni, heroji

TOMŠIČEVE, GUBČEVE, CANKARJEVE IN ŠERCERJEVE UDARNE BRIGADE V PARTIZANSKIH DOLENJSKIH TOPLICAH!

★

OBČINSKI LJUDSKI ODBOR DOLENJSKE TOPLICE

OBČINSKA PODJETJA: TRGOVINA, GOSTILNA, PEKARIJA IN MESARIJA

OBRTNO PROIZVAJALNA IN PREDELOVALNA ZADRUGA ČEVLJARJEV

KMETIJSKA ZADRUGA DOL. TOPLICE

Kako sem prišla k Šercerjevem

»Osmo leto teče, kar se nisem v Novem mestu srečala ali pogovorila s kakšnim starim Šercerjevem...« mi je potožila Kovačičeva Dragica ob naj-njem srečanju.

»Pa povedati se bo dalo vendarle kaj izza tistih dni leta 1942, ko ste se Šercerji zbrali k ustanovitvi brigade, kaj?« sem jo pobaral.

»Se da, pa če bi bili dve, bi bilo lažje povedati — in veliko več bi se spomnila.«

Dragica ima — kakor toliko naših borcev in bork — navzlic 10 letom, ki so bila v vojni polna strahot, naporov in nečloveških bremen za šibko dekletce, kakršna je bila 16-letna ob vstopu v brigado, vendarle izvrsten spomin. Kar pri letu 1941 sva začela,

16-letna Dragica Kovačič, ena najmlajših bork Šercerjeve brigade iz leta 1942

ko so začeli prihajati k njim prvi partizani.

Kovačičev oče je bil lovec in logar grofa Auersperga. Stanoval je v graščinski hiši — pristavi v Selu pri Vel. Laščah, partizani pa so rekli tam le »v Mačkovicu«.

»Tudi k nam so prišli partizani že 1941. Brat Zan je delal z njimi; z bratom Lojzotom — kasneje je imel partizansko ime Sine — sta zbirala orožje, hrano, hodila na sestanke in drugo. Takrat mi je bilo 15 let. Mama je včasih naredila tudi po pet pek kruha na dan za partizane. s sestro Rezko pa sva jim šivali, sušili obleke na peči, jim prali in skrbeli za razna drobna opravila. Leta 1942 so začeli delati partizani blizu nas barake, še bivši graščinski telefon so potem napeljali iz naše hiše v barake. Seveda so bili naši stalni gostje, ker Italijani niso dosti zahajali k nam zaradi samote, v kateri smo živeli.

Potem se je začela prva italijanska ofenziva. Oč. je bil takrat star že 70 let in je šel k par'onom; vedeli smo, da so ga imeli fašisti zapisanega kot »partizanskega sodnika«, čeprav to nikdar ni bil. Skrili smo vse stvari, literaturo, strelivo, obleke, zaloge hra-

ne in drugo v hosto. V juliju 1942 so nas dobili na domu in našli v gozdu nekaj materiala, izkaznice, imena in partizanske slike. Oba brata sta bila takrat že pri partizanih. Italijani so nas zaslisevali, kje sta, pa smo se izgovarjali, da sta šla v košnjo. Nekako so verjeli. V kleti pa so našli italijansko bluzo. Začeli so nas dolžiti, da smo me Italijana ubile in da moramo z njimi. Vrgla sem se mami okoli vratu in nisem hotela z njimi. Začeli so naju pehati in groziti, sestro pa so odpeljali v hosto.

Komaj so Italijani odšli, sem pohitela k očetu v gozd in mu povedala, kako je z mamom. Takrat so nam tudi zažgali hišo, obe kravi pa sta ostali nepoškodovani, ker je bila hiša zelo močna. Pri očetu sem prespala, zjutraj pa šla pogledat k mami. Italijani so prišli medtem na pogorišče in so pretepali mamino, češ da mora povedati, kje sem jaz. Mama me je zato poslala spet z nekaj hrane k očetu. Drugi dan so požgali barake. Ko je bil mir, sem šla spet proti domu, in sem hotela odgnati kravi v hosto, iz hoste pa so v tem že spet prišli Italijani. Zmerjali so me s partizansko banditko, češ zdaj smo jo pa ujeli. Zapletli so se nato v pogovor z mamom, name pa niso toliko pazili. Mama mi je dala povodec z mlajšo kravo, s katero sem se nato počasi oddaljevala proti hosti, kakor da grem na pašo. Objela sem jo okoli vratu, nakar sva hitro šli naprej, kakor da bi me bila žival razumela. Potem sva šli k očetu, zvečer pa me je oče poslal s kravo v vas, da bi jo dala znancom v rejo, tam pa so mi že rekli:

»Beži, Dragica, ljudje so fašistom že opisali tebe in kravo. Kdor te naznani, bo dobil nagrado, ker mislijo, da si begunka.«

Komaj sem kravo oddala, so bili že spet Lah v vasi. Oče me je nato iz hoste spet poslal po kravo, ker tudi v v i ni bila več varna pred Italijani. Šla sem ponjo, medtem pa izgubila stik z očetom. Ves dan in vso noč sem tavalala okoli brez hrane. Krava pa ni bila pomolžena že drugi dan.

Pol ure od nas je živel v Iški naš znanec. Odšla sem tja, da bi dobila kaj jesti, na ovinku pa sem zagledala vse zeleno Italijanov. Šla sem pa kar naprej. V hiši so topli fašisti Cimpermama, gozdnega delavca. Naredila sem se kar domačo, peljala kravo v hlev, kakor da prihajam s pašo, nato pa sem kravo pomolžla. Skoraj vse mleko sem razdala med Italijane, nekaj malega pa skuhala v hiši zase. Skozlo okno sem zagledala tiste Italijane, ki so prejšnje dni pri nas požigali. K sreči ni bilo nobenega v hišo, medtem pa so dobili vsi povelje za odhod.

Spet sem šla s kravo domov, kjer se je mama medtem preselila v sosednjo hišo. Za nekaj dni sem potem odšla k sestram na Not. anjsko, od tam pa nazaj s sinčkom ene izmed sester. Rezke ni bilo več doma, očeta tudi ne.

»Beži, Italijani!« mi je nekega dneva zaklicala mama, ko so fašisti spet prišli v vas. Res sem zbežala na bližnji središnji griček nad hišo, fašisti pa so začeli

nositi na kamion naše stvari: kravo, ki me je prej rešila, so tudi rinili na avtomobil. Potem sem šla globlje v gozd, v mraku pa nazaj. Zaman sem klicala mamo. Ni je bilo več. Vse so pobrali, kar pa je ostalo v hiši, je bilo vse razbito. Pritekla je sosedova Franca in povedala, da so mamo vzeli Italijani. Začela sem jokati — bila sem sama.

Malo pred tem so — to sem zvedela kasneje — k mami prišli večkrat partizani: brat Zan, Stane in Matiček Kamnikar, Tončka Sega, Abi, Jože Mirtič-Zidar in drugi. Nekega večera, ko sem bila spet sama, sem zagledala na gričku sence. Hotela sem bežati — pa so bili naši fantje in možje. 24. julija 1942 so mi rekli:

»Naj gre še Dragica v partizane! Potem sem šla z njimi.

Šli smo v Iško, kjer smo se malo odpočili ter pojedli neslan in nezabeljen krompir. Od tam smo šli na žago zraven Iške vode, kjer je bila skupina Mirtičevega bataljona, del Notranjskega odreda. Okoli smo hodili po hrano in na manjše akcije. Domačini so zvedeli za nas, pa smo se spet premaknili na Mačkovec proti Gabrju, kjer so bile

Glavno poveljstvo slov. partizanske vojske. Na položaju, 2.10.1942.

Štabu Udarne brigade Ljube Šercerja na položaju. 1/ Na podlagi odredbe o organizaciji notranjske Udarne brigade Ljube Šercerja, zaradi obolenosti tov. Stjenka in odsotnosti tov. Kriča, naj prisideta s ferniranjem namestnik komandanta tov. Vasja ter odgovorni za agitprop tov. Florjan. 2/ Kot prva četa se v Udarne brigade Ljube Šercerja vključi četa tov. Langija in ved tov. Zorka. 3/ Pod 2/ omenjena prva četa te brigade naj sodeluje s Udarne brigade Tometa Tomšiča pri akciji v Ribniški dolini ter pri akciji v Leškem potoku in se nato pravčasno s brigado Tometa Tomšiča premakne na severno Notranjsko in tam javi komandantu brigade tov. Stenki.

Smrt fašizmu—svoboda naroda! Za Glavno poveljstvo: Nam. komandanta, Politkomisarj.

požgane barake. Tam je bila oglarjeva koč. Fantje so šli na akcije, zbirati se je pa začelo vedno več partizanov. Tudi iz Ribniškega taborišča so prišli, med njimi brat Sine.

V jeseni smo se nato pomaknili k Mokrcu. Pri požgani gozdarski koči je bila 6. oktobra ustanovljena brigada Ljube Šercerja.

Začele so se večje borbe. Rekli so mi, naj bom kot otrok pri kuhinji. Odgovorila sem, da v kuhinji ne bom, da hočem v borbe. Dobila sem krasno mauzerko in drugo opremo in sodelovala nato v vsaki akciji II. bataljona. Ognjeni krst sem preživela v borbi pri Topolu, Hudem vrhu in Begunjah na Blokah. Bataljoni so napadali vas za vasjo in preganjali ter uničevali domobrance in Italijane.

Tako sem postala partizanka. Do junija 1943 sem bila ves čas v drugem bataljonu, potem pa sem šla v Levstikov bataljon v zaščito GS.

Kasneje sem zvedela, da so mamo odpeljali s sestro Rezko in Francko z njenim možem in 15-mesečnim otrokom na Rab. Leta 1944 so nam očeta odpeljali domobrance v Borovnico in ga tam ubili kot talca.

Mene so imeli v brigadi vsi radi — brigada je postala moj drugi dom.«

Dragica bi še in še pripovedovala. Vsa se je razživela ob spominih na brigado in njene borbe.

Štab 2. bataljona Šercerjeve brigade — fotografiran 29. maja 1943 na Tihobolu. Od leve na desno sede: Mirko — namestnik komandanta bataljona, Jože Mirtič-Zidar, komandant bataljona, Radoš — komisar bataljona, Zvonec — namestnik komisarja bataljona. Stojte: borci 2. bataljona

»In kaj ti je ostalo iz tistih let najbolj v spominu?«

»Borba na Korinju leta 1943, ko smo se v neki temni noči pripravljali na

je bila pomočnik mitraljezca Francka iz Kotla na Notranjskem. Njen brat je bil v isti četi. Nam, petim dekletom, je rekla:

»Tovarišice, jaz jutri ne bom ostala živa.«

Tovarišu Jelševarju, komandirju čete, smo to povedale, nato pa smo se s Francko še šalile. Ponoči smo zavzeli položaje okoli Korinja, zjutraj pa se je začelo obstreljevanje postojanke. Ko se je zdanilo, smo zvedeli, da je dobila Francka strel v glavo. Dve uri je ležala še v zavesti in klicala mamo. Potem nam je umrla.

Komandir, ves besen na belce, je dignil glavo iz zaklona in zagrozil domačim izdajalcem s pestjo. Takoj nato pa je omahnil s kroglo sredi čela. Izveč smo novega komandirja Jančkoviča. Čez dan smo bili v zasedah, naslednjo noč pa smo spet udarili. Z vsem orožjem smo napadli šolo in cerkev, v kateri so se utrdili domobrance. Spet je padel naš komandir in še 6 tovarišev iz naše čete. Vse smo pokopali v Korinju, pozneje pa so jih domobrance izkopali. Ranjen je bil tudi komandant brigade Stjenka. Položaje smo potem zapustili in šli naprej; napadla so nas letala.

Vidiš, borba za Korinj in smrt Francke — to mi je ostalo najbolj živo v spominu,« je zaključila Francka, borka Šercerjeve brigade iz leta 1942.

TRI PARTIZANSKE...

Nekje blizu Čabra je hotel partizanski vod z mulami prečkati cesto. Bili so že tik ceste, ko zaslisiš brnenje avtomobila. Misleč, da je okupatorjev avto, se hitro umaknejo nazaj. Toda avto se ustavi in iz njega stopi komandant Stane Rozman. Tovarišica, ki je komandanta spoznala, stopi naprej. Ko jo tov. Rozman vpraša, od kod je, strumno odgovori:

»Politdelegat tega-le voda,« in s palcem pokaže za svoj hrbet. Toda ko se je obrnila, je stal pred njo postrojen vod mul, ljudje, ki so mule vodili, pa so bili še vedno pokriti.

Na Stajerskem se je prišel javit k partizanom tudi star možiček, ki je bil povrh še kruljav.

»Kaj pa bi vi, očka?« ga vpraša komandant.

»I kaj bi, prišel sem se javit v Tloto vojsko, saj je vendar mobilizacija!«

»Lepo, lepo... vendar se mi zdi, da ste malo prestari za take reči, pa tudi v nogah niste čisto dobri...«

»Presneto ste štemani,« je dejal možiček užaljeno, »Hitler bi me še v gardo vzel!«

Nevšečna pomota.

Kaj hočete, tudi partizani smo bili ljudje iz mesa in krvi! Boris je že dalj časa čutil ljubezen do Ančke. Se bolj goreče pa ga je ljubila ona. Nekdo, ko smo taborili na njeni domačiji, ga je zvečer povabila na razgovor v izbo na podstrešju.

Borci so že zaspali, ko se je Boris povzpel po stopnicah in zavil v prvo izbico. Pretipal je vse stene in ker Ančke ni bilo, je kot tihotapec zavil še v sosednjo. Z oprizemanjem stene je prišel po prstih do postelje in lahko poljubil ležečo žensko.

Tedaj pa se je ženska oglasila: »Oho, to bo najbrž pomota.« Sestri, ki sta spali v isti izbi, sta pod oedeo bušnili v smeh, mati pa je prižgala lučko. Boris pa jo je kot »kafra« popihal.

Ko je razočarani »zaljubljenec« prišel v hišo, sem pravkar pogledal na uro. Začuden sem se zazrl javl, kajti po obrazu in po rokah je bil črn kot dimnikar. Priznal je, da je iskaje Ančko, najprej zašel v »rauhkamrico«, kjer se je tako marogasto počrnil. Najteže pa mu je bilo, ko ga je zjutraj debela Ančkina mati, ko je prinesla na mizo žgance, izdala.

Tovarna igrač

V NOVEM MESTU

nudi po nižanih cenah: najraznovrstnejše igrače in druge lesno-galanterijske predmete, n. pr. obešalnike, šahe, valje za testo, razne zložitve stole itd.

Na vzhodni strani metliškega okraja leže na položnih gričkah prijetne vasice, lepo razvrščene med vinogradi, polji in gozdiki. Marljivo ljudje prebivajo v teh vasicah; to se pozna po skrbno obdelanih poljih. Marljivost naših ljudi se je letos še bolj povečala, nikjer ne vidiš niti koščka zemlje neobdelane. Ljudje se zavedajo, da moramo v prvi vrsti skrbeli za to, da vojska ne bo lačna, če hočemo zmagati. Zato je letos obdelano vse, kar se je obdelati le dalo. Plačilo za to so polne kačice zlatorumenega pšenicega zrnja.

Tako je Metlika pričakala borbe po zmagi pri Metliki julija 1944

Slovenski in hrvaški borci so rešili Belo krajino

Regina Fir:

trajale borbe po Vivodini in po osvobodjenem Zumberku.

Nemškimi topom in njihovemu vodstvu je naša osvobodjena Belokrajina trn v peti. Saj dobro vedo, da se v tej deželi razvija novo oživilna obrt in industrija, da raste v tej deželi nova slovenska kultura, da ta dežela hrani našo vojsko že četrto leto, da se uveljavlja in utrjuje naša narodna oblast vedno krepkeje, da žive tu slovenski ljudje mirno in zadovoljno, saj je še skoro leto dni tega odkar je naša vojska pregnala nasilneže od tod. Zato so hoteli tik pred svojim poginom obkoliti Belo krajino od vzhoda in zapada, zasesti jo, izropati do zadnjega, požgati mesta in vasi, požgati vso letino. Dobro so računali, saj so prišli tik pred žetvijo. Hoteli so se napiti belokranjske kapljice, hoteli so napasti svojo pohoto na naših ženah in de-

klatih. Ropanje, ženske in pijača — to je plačilo, ki ga daje švabsko vodstvo svoji »vojski« za njeno pasjo zvestobe. Če bi ne bilo takega plačila, bi odpovedalo vse. In že odpoveduje, kajti Evropa je izropana, zločinski pastir Hitler nima več kje napasti svoje podvajane črede.

Zato so Nemci zbrali 8000 ljudi, svojih mož, pa tudi ustaških banditov in najrazličnejših izvirškov, ki so jih nabrali po vsej Evropi na svojih zločinskih pohodih. Vsa ta pisana, razuzdana drhal se je vrgla proti Belokrajini...

Zaradi premoči sovražnikovih divjih tolp, so bile naše edince prisiljene, da se umaknejo za nekaj kilometrov. Tako se je sovražniku posrečilo, da je prodrl v vas Drašič. Šest dni so trajale ogorčene borbe na tem sektorju, ker je sovražnik hotel za vsako ceno prodreti v Belo krajino. V teh borbah, ki so jih vodile hrvaške brigade enako požrtvovalno kakor slovenske, so hrvaški borci pokazali, da jim je slovenska zemlja enako draga kakor hrvaška, posebno kadar jo je bilo treba braniti pred sovražniki. To je pokazala tudi hrvaška mladina, ki je posiljala borcem na položaje cigarete. Hrvatska vojska je kljub temu, da je ob slabi hrani vodila borbe nepretrgoma mesec dni onstran Kolpe, takoj prispeła na pomoč in to po daljšem potovanju.

Žene so podnevi in ponoči kuhale in pekale za našo vojsko ter nosile in vozile hrano na položaje. Voz za vozom, naložen s hrano, je romal k borcem. Cankarjevim, Gubčevim, bratom Hrvatom so govorile okorne črke...

Sovražnikova premoč pa je bila velika. Vdrli so v Metliko. Pa ne za dolgo. Za uro in pol. Naša vojska je silna. Pregnela je sovražnika iz Belokrajine. Še pri vohodu njena moč je večna. Ni je sile na vsem širokem svetu, da bi jo strla. Naši vojski so sinovi ljudstva. Oni so sinovi naših dobrih

zapustili rove, oni so kovinarji, željbarji, li-varji, ki so zapustili okupatorjeve tovarne, oni so čevljarji, mizarji, kovači. Oni so učitelji, zdravniki, pesniki, slikarji.

Bela krajina je rešena. Brezmejna je naša hvalečnost do vas, junaski slovenski in hrvaški borci. Z ljubeznijo se spominjamo v času te velike zmagе, macedonski in črnogorski borci, ki vodite prav v tem času težke bitke ob južni Moravi, ob Limu, Tari, pri Kuprežu in Glamoču. Pokanje vaših topov sega do nas, grom naših minometov sega do vas. Slovenija bo srečna, kadar vas bo lahko obsula s cvetjem, kakor je obsula hrvaške borce po veliki zmagi pri Metliki.

(Po »Naši žene« — julij 1944)

Naši tankisti se vedhajo med Stransko vasjo in Semičem (poletje 1944). Fotografiral Daro Kopnič iz Metlike

RAZVOJ PARTIZANSKIH OROŽARSKIH

Kmalu potem ko so se jeseni 1941 pojavile prve stalne partizanske enote na Dolenjskem, so mi pričeli pošiljati v popravilo razne dele pušk, mitraljezov in pištol. Vse to sem delal doma v delavnici. Čeprav prej še ni-

Jože Udovič-Topsi

koli nisem popravil orožja, sem se temu delu hitro privadil. Doma sem popravil orožje vse do svojega odhoda v partizane marca 1942.

Ko sem odšel v partizane, sem zvel s seboj nekaj najnujnejšega orožja, tako da odslej ni bilo več treba pošiljati v popravilo vsako malenkost v Novo mesto, ki je bilo v tem času strogo kontrolirano. Ko sem prišel na Frato pri Mirni peči, sem našel tam starega znanca Jožeta Slaka-Silva. Takoj me je vprašal, če imam s seboj kaj orožja. Ko sem odgovoril, da ga imam in mu ga tudi pokazal, se je zelo razveselil. Tovariši, ki so prišli pred menoj na Frato, so me takoj obkolili in prosili, naj pregledam njihovo orožje. Komisar Silvo jih je komaj odganjal od mene.

Ko sem se malo odpočil in razgledal po svojem novem domu, sva s Silvom napravila načrt, kako bi se lotili popravila orožja. S komandirjem Dušanom Starom-Duletom sta sklenila, da ostanem na Frati, ki je bila prehodna točka za tovarise, ki so prihajali v partizane. Poleg komandirja Duleta in komisarja Silva smo bili na Frati še štiri partizani, ki smo tvorili osnovo 3. čete. Ostali tovarisi so iz Frate odšli naprej na Toplo reber ter bili razporejeni v prvo in drugo četo.

Drugi dan je prišla na Frato skupina Sentjernečanov, ki so imeli s seboj precej pokvarjenega orožja. Delo se je začelo in imel sem vedno polne roke. Četa se je večala, tako da smo se kmalu preselili na Ostri vrh nad Globodolom.

Naše edince so čedalje bolj rastle in v partizane je prišlo vedno več orožja, ki je bilo često pokvarjeno. Kmalu nisem sam več zmogel vsega dela. Najprej mi je pri delu pomagal Drago Suhi-Liko, kasneje pa tovariš Maks, ki je bil tudi ključavničar in se je popravilo orožja hitro privadil. Oba sva imela polne roke dela. Popravljala sva kar v gozdu na pogrnjeni šotorki.

Ko je bila moja četa na Blatnem klancu, je patrola prinesla iz Mirenske doline mitraljez tipa »Maksima«. Mitraljez je bil razdrt do poslednjega vijaka. Nihče, kolikor nas je bilo v četi, še nikdar ni imel v rokah take vrste mitraljeza. Z Maksom sva imela veliko opravka, preden sva ga sestavila. Ker je bilo naše taborišče v strogi konspiraciji, mitraljeza nismo mogli preizkusiti. Kar s takim, ne da bi ga preizkusili, smo odšli na akcijo. Določeno je bilo, da napademo vlak, ki bo vozil iz Ljubljane proti Novemu mestu. Počakali smo ga blizu Ponikev na Dolenjskem. Ko je vlak pripeljal, je mitraljez odpovedal. Tako je naša akcija propadla. Druga skupina je imela nalogo izvršiti demonstrativni napad na postajo Ponikev in svojo nalogo je dobro opravila.

Zaradi neuspeha pri napadu na vlak smo se razočarani vrnili v taborišče v Blatni klanec. Takoj zjutraj sva se z Maksom ponovno lotila »Maksima«, toda zopet brez uspeha. Mitraljez, ki je najbrž sodeloval že v prvi svetovni vojni, ni hotel streljati. Nekateri deli so bili že zelo obrabljeni. Po večdnevnem trudu smo ugotovili, da v pogojih, v katerih smo trenutno bili, mitraljeza ni mogoče popraviti, zato smo ga ob premiku zakopali. Ko smo v maju 1942 osvobodili Suho krajino, je patrolja prinesla mitraljez v Videm pri Dobrem

polju, kjer sem ga spet brezuspešno popravil. Sele v Roških delavnicah se nam je z izmenjavo nekaterih delov, ki smo jih izdelali sami, posrečilo »Maksima« spraviti v red.

Četa se je premaknila k Cirkniku nad Mirno. Po nekaj dneh je patrolja prinesla v taborišče dva puškomitraljeza »Zbrojevka«, ki pa sta bila oba pokvarjena. En mitraljez je bil sezgan, drugega pa je uničila eksplozija. Komandir Jože Prijatelj-Slobodan me je poklical in vprašal, če bo mitraljeza mogoče popraviti. Po temeljitem pregledu sem ugotovil, da se bo najbrž iz obeh mitraljezov posrečilo sestaviti enega. Takoj sem se lotil dela. Iz starih kosov sem izdelal potrebne manjkajoče dele, prekalil nekaj peres, poravnal skrivljeno cev — in mitraljez je bil narejen. Prinesel sem ga v taborišče. Moj vodnik Vasja iz Sv. Križa ga je šel takoj preizkusiti. Ko je videl, da dobro dela, ga ni hotel več dati iz rok. Tako je mitraljez ostal v tretjem vodu.

Drugi dan smo šli z novim mitraljezom v akcijo. Počakali smo italijansko kolono na cesti od Sv. Križa pred Catežem. Napad je uspel. Mitraljez je odlično delal. Začeli smo štiri puške, eno pištolo in nekaj municije. Veseli smo se vrnili v taborišče in razkazovali zaplenjeno orožje.

V PODSTENICAH

Junija 1942 je prišel pome v četo namestnik komandanta V. grupe odredov ter mi povedal, da bodo na Podstenicah osnovali stalno delavnico za popravilo orožja. Določili so, da grem tja. Odšel sem na Podstenice, kamor je po nekaj dneh prišel tudi Avgust Pogajnik-Gustl, ki je bil po poklicu puškar. Lotila sva se organizacije delavnice. Sprva smo bili v njej zaposleni samo trije. Delali smo na Pogajnikovi žagi na Podstenicah. Kmalu je prišlo iz raznih edince še nekaj tovarisev. Iz Novega mesta pa je prišel Preželj Srečko, ki je pripeljal s seboj precej orožja in celotno strojno na nožni pogon. Oglasil se je tudi moj stari znanec Silvo, ki je bil imenovan za komisarja delavnice. Ker nam je delavnica na žagi postala premajhna, smo pričeli graditi drugo v gozdu pod Rogom. Baraka je bila kmalu postavljena ter smo se preselili vanjo. V kratkem času je okrog naše zraslo še več barak, v katerih so delali partizani-čevljarji, krojači, mizarji, šivilje itd. Partizanska obrtna dejavnost se je vedno bolj širila. V delavnicah pod Rogom nismo več samo popravljali, ampak izdevali tudi že nove stvari.

Čevljarji so a partizansko vojsko izdelovali čevlje iz usnja, ki so ga naše edince zaplenili okupatorju v Mokronogu. Poleg tekočih popravil so na dan izdelali tudi po 30 parov odličnih in trpežnih čevljev.

V krojaških delavnicah so izdelovali partizanske uniforme iz blaga, ki je bi-

JOZE UDOVIČ:

dirala, kar pa k sreči ni imelo težjih posledic. Partizan Damjan, ki je bombo preizkušal, je bil laže poškodovan v roko in vrat. Vsled tega smo razdrli vse bombe in ugotovili, da je bil vzrok predčasne eksplozije slaba vžigalna vrstica. To pomanjkljivost smo hitro odpravili ter začeli izdelovati bombe v serijah.

Delavnica nam je postala kmalu premajhna, zato so nam postavili novo, veliko enonadstropno barako, ki je bila pol ure oddaljena od ostalih delavnic. Število delavcev je stalno naraščalo. Začelo nam je primanjkovati orožja in potrebnega materiala. Nekaj smo ga dobivali iz Novega mesta, toda dobava je bila vsled italijanske kontrole zelo tvegana in počasna. Da pa delo zaradi tega ne bi prešlo, smo se odločili, da gremo orodje iskat na žago v Sotesko. Povezali smo se s strojnikom, ki nam je pripravil kar smo potrebovali. Neke noči smo odšli na žago, ki je bila oddaljena kakih sto metrov od gradu, v katerem je bila italijanska posadka. Akcija nam je dobro uspela. Dobili smo precej orožja in materiala, vrtni stroj ter nekaj delov avtogenskega varilnega aparata. Kar nam je pri aparatu manjkalo, smo dobili pri kovaču Sobarju v Dol. Toplicah. Varilni aparat je bil za nas velikega pomena, saj nam je marsikatero delo poenostavil in pospešil. Kisikove jeklenke smo naročili v Novem mestu pri mojem očetu in mehaniku Ferliču, ki sta jih tudi poslala, vendar do nas niso prišle, kar je preprečilo Roška ofenziva.

ELEKTRIKA SREDI ROGA...

Na Dvoru smo dobili še eno strojno, ki je bila precej velika, tako da je ni bilo mogoče preurediti na nožni ali nožni pogon. Prišli smo misliti na električni pogon. Ker nismo imeli dovolj električne žice, da bi napeljali elektriko iz Toplice, ni bilo druge poti, kakor da postavimo lastno električno centralo. To v tedanjih pogojih ni bila majhna reč. V bližnji in daljni okolici ni bilo nobenega potoka, da bi ga lahko izrabili za pogon dinam, katerega smo tudi dobili v Soteski pri drugem obisku. Kmalu smo našli v zapuščenih žagi v Novem taboru pri Črmošnjicah motor na sesalni plin. S tovarišem Srečkom sva motor demontirala ter ga prepeljala v našo delavnico. Ker je bil pokvarjen, je bil potreben temeljitega popravila, kar smo opravili sami. Po kakih 14 dneh, ko smo sami izdelali manjkajoče dele, smo motor montirali ob majhnem studenčku v bližnji delavnici.

Ko je elektrika prvič posvetila v gozdovih temnega Roga, smo se od veselja objemali. To je bila za nas velika zmaga. Električna ni pomenila samo lažjega dela, temveč tudi več popravljene in novega orožja. Ker smo imeli električno razsvetljavo, smo tudi delovni čas lahko podaljšali. Vse stroje

naše delavnice smo našli samo vrata, ki so bila pribita na drevo. Na vratih je bilo napisano v italijanskem jeziku: »Italijanski vojaki, kaj iščete na slovenski zemlji?«

Pred umikom sem vzel s seboj najnujnejše orodje, ki sem ga lahko nosil. Skozi obroče smo se srečno prebili, toda ostali smo brez delavnic. Umaknili smo se v neposredno bližino Novega mesta na Boričevo, kjer smo se čutili še najbolj varne.

SPET NA ŠOTORKO!

Kmalu smo dobili zvezo z eno četo ZDO, kamor sem kmalu odšel. Ostali tovarisi so ostali na terenu ali pa se priključili drugim enotam. V odredu sem začel delati po starem načinu. Delavnico mi je spet nadomestovala razgrnjena šotorka. Kadar smo prišli v vas, kjer je bil kovač, sem orožje popravil v kovačnici. Popravil pa ni-

Partizanska delavnica v Starih žagah — mitraljejski oddelček (Jože Udovič in Jože Zupan) (slikano spomladi 1945. leta)

sem samo orožja, ampak sem predeloval tudi bombe, ki so jih Italijani metal iz avionov, pa niso eksplozirale. Izdeloval sem mine za miniranje cest, mostov itd.

Pri popravilu in izdelavi orožja smo se znašli v vsakem položaju. Naj navedem samo kratek primer, ki nas je rešil iz velike zadrege.

Ob nekem napadu na številčno veliko močnejše Italijane je našemu mitraljezu odšel mitraljez. Ko mi je to povedal, sem se takoj lotil popravila. V razburjenosti sem izgubil en del izvlačilca naboja s peresom. Po dolgem iskanju sem našel pero, toda ostalega dela ni bilo nikjer, rezervnega dela pa tudi nismo imeli. Kaj naj naredimo? Mitraljezec mi je svetoval, naj manjkajoče del izrežem iz drenovega lesa. To sem res naredil in takoj je preizkusil mitraljez. Delal je brezhibno. Mitraljezec se je hitro vrnil na položaj ter začel nažigati po Italijanih, ki so medtem že začeli prodirati. Hitro smo se morali umakniti. Ker več dni nismo prišli v vas, da bi dobili kovača, da bi izdelal manjkajoče del, sem iz lesa izrezal še nekaj takih delov, če bi se prvi pokvaril. Toda ta je vzdržal. Sele ko smo po več dneh prišli v vas in do kovača, sem leseni del lahko zamenjal z jeklenim.

MED BORCI GUBČEVE BRIGADE

Decembra 1942 sem bil premeščen v Četo brigado. Tudi tu je bila moja naloga, poleg drugega, skrbeti za to, da je bilo orožje vedno v redu in popravljeno za borbo. Največ reglavo smo imeli z mitraljezi, ki so često zaradi ostre zime zmrznili in niso delali. Tudi to smo kmalu preprečili. Mitraljeze smo mazali z mešanico olja, petroleja in glicerina in tako je bilo orožje vsak trenutek pripravljeno za borbo.

Ko smo januarja 1943 v Zumberku na Hrvaškem zaplenili težko »Bredco«, ki so ji manjkale prožilne naprave, sem odšel v Sočice, da mitraljez kompletiram. Ker v tamkajšnji delavnici nisem dobil manjkajočih delov, sem se hitro odločil, da jih izdelam sam. Izdelal sem glavo »Bredca«, s prožilnimi napravami z naprimitivnejšim orodjem, brez vsakega stroja. Mitraljez je delal brezhibno. Zaradi potrebe sem ostal še nadalje v delavnici v Sočicah, kamor je prišel tudi tovariš Rafo iz Tomšičeve brigade. Imela sva dela čez glavo.

Marca 1943 je tov. Srečko ponovno pričel organizirati orožarsko delavnico za slovenske edince. Tudi ta delavnica je bila v Zumberku. Jaz pa sem odšel v Liko na tankovski tečaj. Ker je bila večja potreba po strokovnih delavcih, sem ostal v VRT GS Hrvatske v Slovenijo sem se vrnil po kapitulaciji Italije. Med tem časom se je naša orožarska delavnica preselila v gozd pri Drganjih selih in nato v Stare žage.

SPET NA ROGU

Ob kapitulaciji Italije je naša vojska, poleg ogromnih količin orožja vseh vrst, zaplenila tudi veliko orožja in strojev. V Starih žagah smo osnovali centralno delavnico za popravilo orožja. Delavnica je bila nameščena v zapuščenih žagi, ki nam je služila za pogon dinam. Imeli smo moderno strojno, vrtni stroj skobelni in brusilni stroj. Delali smo s polno paro noč in dan. Naša vojska je bila vsak dan večja. Italijani so pri svojem umiku onesposobili veliko število orožja, ki ga je bilo treba čimprej popraviti. Primanjkovalo je zlasti merilnih naprav za bace, mitraljeze in topove. Toda to za nas ni bil nepremagljiv problem. Začeli smo jih izdelovati sami po lastnih izkušnjah. Izdelovali smo tudi kopita za vse vrste pušk, mitraljeze in brzostrelke. Naš delokrog se je iz dneva v dan širil. Sredi največjega dela nas je zalotila nemška ofenziva oktobra 1943.

Ker so bili Nemci že v naši neposredni bližini, smo hitro popravili najnujnejše orodje in stroje, zaminirali delavnico ter porušili most v Novem taboru pri Črmošnjicah. Ta most je

napredovanje sovražnikovih motoriziranih kolon precej zadržal. Umaknili smo se v gozdove med Blaževcem in Sečom, kjer smo tudi prestali vsi ofenzivo.

Ko so Nemci prišli do naše delavnice, so takoj začeli vlačiti iz nje vse, kar mi nismo utegnili poskrbiti. Pri tem so naleteli na nastavljenino mino, ki je eksplodirala in vsi Nemci, kolikor jih je bilo tedaj v delavnici, so bili pobiti ali ranjeni. Od eksplozije se je stavba vžgala. Zaradi vročine so eksplodirali detonatorji v bunkerju pod stavbo, tako da je bil uničen skoraj vsi material, ki je bil v njem. Od strahu, da so tudi ostale stavbe v dolini Starih žag zaminirane, so Nemci postavili pred pogorišče tablo z napisom: »Aufpassen — Mienen!« Ker so se bali min, se Nemci niso upali stopiti v nobeno drugo hišo. Tako je ostalo v hišah, kjer so bile razne delavnice in druge ustanove, ohranjeno veliko materiala, ki ga naša vojska zaradi naglega vdora Nemcev ni utegnila poskrbiti.

Takoj po umiku Nemcev iz Starih žag smo se s podvojeno silo vrgli na delo. Ker je bila naša delavnica popolnoma uničena, smo najprej iskali primeren prostor, kjer bi uredili še boljše delavnico, kot smo jo imeli do ofenzive. Primeren prostor smo našli v zapuščenih kočevskih zidanicah v Novi gori nad Starimi žagami. Nova gora se razprostira nad Divjim potokom, na katerega smo računali, da nam bo dajal dragoceno električno energijo, brez katere si že nismo več mogli zamisliti delavnice, ki bi zadoščala za potrebe naše vojske.

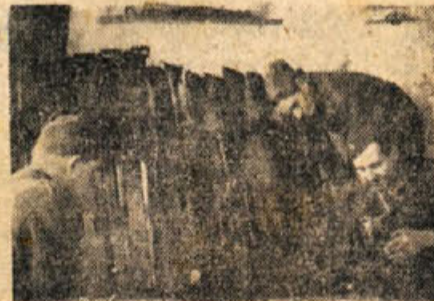
Ker je sovražnik delal stalne prodore na osvobojeno ozemlje, je bila naša prva skrb, da mu to preprečimo. Prekopali smo vso cesto v Starih žagah ter ponovno porušili most v Novem taboru, ki so ga Nemci med ofenzivo popravili. Ker nismo imeli potrebnih detonatorjev, sem se s težkim srcem odločil, da za miniranje uporabim ročno bombo našega izdelka, ki sem jo imel še iz Like. Za drugo mino je žrtvoval francosko bombo neki tovariš iz pokretne bolnišnice v Črmošnjicah. Most smo temeljito porušili, cesto prekopali na nekaterih mestih pa minirali.

Razen popravila orožja smo se predvsem bavili tudi z izdelavo nagaznih min. Za izdelavo teh min smo uporabljali italijanske topovske granate 152 milimetrov in vžigalnike italijanskih min za bace. S temi nagaznimi minami smo Nemcem kmalu pregnali veselje prodirati na naše ozemlje.

Iz pogorišča stare delavnice smo izvlekli vse stroje in jih popravili, ker so bili precej poškodovani. Da nam v primeru nevarnosti ponovnega vdora sovražnika ne bi bilo treba vedno znova razdirati in skrivati težkih strojev, smo zgradili podzemne delavnice — bunkerje. Zgradili smo tudi deset bunkerjev za skladišča popravljene in pokvarjenega orožja, rezervnih delov in drugega materiala, katerega je bilo za več vagonov. Vsi bunkerji so bili urejeni tako, da so se dali v najkrajšem času zakamufilirati in bi jih ne našel nihče, ki zanje ni vedel. Večina bunkerjev in poslopj, v katerih so bile delavnice, je bilo zaminiranih; nepoklicani obiskovalec bi sprožil mino že prej, preden bi našel skrivališče in tako z življenjem plačal svojo radovednost. Vse mine so bile na električni vžig.

Za manjša tekoča popravila smo imeli delavnice v stavbah, kamor so imeli pristop vsi partizani. Bunkerji, kjer so bili montirani stroji in skladišča, so bili strogo konspirativni.

Za pogon strojev je skrbela prvotna električna centrala, ki smo jo zgradili na pogorišču stare delavnice. Ker nismo imeli primernega dinam stroja, smo montirali 440-voltni dinam, a elektromotorje smo imeli 220 voltne in zaveja je bila urejena v času poletne suše, ko je potok skoraj popolnoma

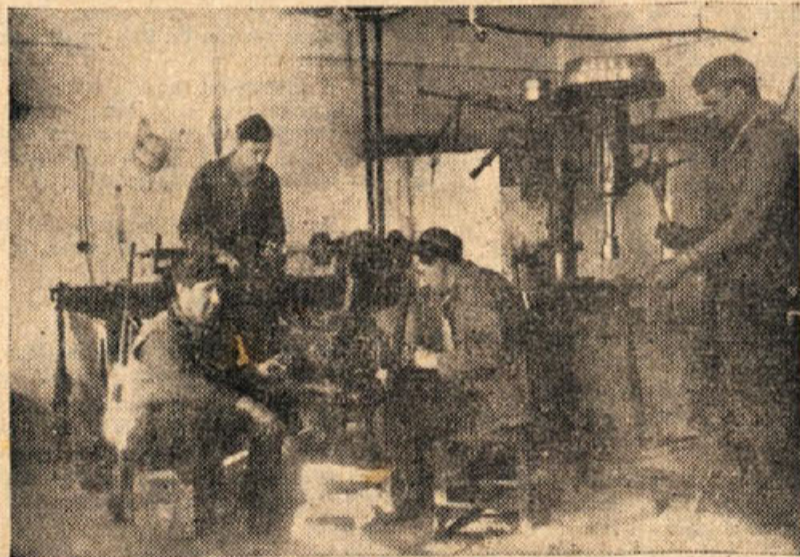

Prezrem orožje pred oddajo enotam — Stare žage, spomladi 1945 (na sliki: Jože Udovič, brigadni orožar; Grozdnik delavec mitraljez, oddelka Čutar)

presahnil, smo si pomagali z motorjem na sesalni plin, ki smo ga dobili v Črnomlju. Ta motor nas je rešil velike zagate. Kasneje smo ga poslali na »Bazo 20«, kjer je dajal razsvetljavo.

Ker se je število strojev in prostorov, ki smo jih morali razsvetljevati, stalno večalo, smo postopoma povečali tudi število električnih central. Tako je bilo spomladi 1945 v pogonu že pet električnih central, ki so poleg tega, da so razsvetljevale prostore, skrbjele tudi za pogon petih strožnih, treh vrtnih strojev, treh smirkovih brusov in skobelnega stroja. Poleg razsvetljave lastnih prostorov smo skrbeli še za razsvetljavo ekonomata SCVPB, telefonskih central, krojaških, čevljarških in usnarskih delavnic štaba VDV na Sečni.

Poleg naših delavnic so bile na pomočju Nove gore in doline Divjega potoka še mehanična usnarska, krojaška in čevljarška delavnica, ekonomat SCVPB s svojimi delavnicami, elektro-

Puškarke delavnice v Starih žagah — spomladi 1944. Ob strojih stojita pri izdelovanju vžigalnikov za nagazne mine Lojze Udovič in Lojze Mirtič, ki pripravljata dele za montažo novih strojev. — Henrik Cigoj in Pelc popravljata električni dinam za novo centralo

lo zaplenjeno okupatorju in njihovim pomagačem ali špekulantom.

Tudi šivilje, ki so izdelovale perilo za naše borce in mizarji, zlasti pa tesarji, ki so postavljali barake za delavnice, bolnišnice, za naše vodstvo, skladišča, itd., so se dobro izkazali.

Ze na Podstenicah smo v orožarski delavnici začeli izdelovati prve bombe. Te so bile sprva zelo primitivne vsled pomanjkanja potrebnega materiala, bile pa so zelo učinkovite. Izdelovali smo ofenzivne in defenzivne bombe. Kmalu smo jih izpopolnili ter jih izdelovali v večjih količinah. Po svoji obliki so bile zelo slične nemškim bombam. Prve so bile namenjene Dakijevemu bataljonu, kamor pa niso prišle. Več sto komadov jih je bilo že v zabojih pripravljenih za odpošiljatev, ko smo ugotovili tehnično napako, ki bi lahko postala nevarna za naše borce. Pri zadnjem preizkušanju je bomba predčasno eksplo-

smo predelali na električni pogon. Pričeli smo napeljevati elektriko v ostale delavnice, kar pa nam je preprečila ofenziva.

S tovarišem Srečkom in Gustinom smo se pričeli baviti z načrti za prvi partizanski bace in mine, kakor tudi drugo orožje. Izdelovali smo tudi orodje in stroje za druge delavnice.

Toda svojih uspehov se nismo dolgo veselili. Pričela se je velika roška ofenziva. Preden smo se umaknili, smo popravili in zakamufilirali vse stroje, orodje in material. Vse to, kakor tudi zaloge blaga, usnja in drugega materiala iz ostalih delavnic so Italijani dobili po zaslugi nekaterih partizanov, ki so se jim predali. Odvlekli so vse v Novo mesto. Ko sem šel po končani ofenzivi s tovariši Saljem, Stefanom in Virantom v patrolji pogledat, kakšna je situacija, smo našli okrog delavnice polno bunkerjev, delavnic in požgane. Od

ZDRAVILIŠČE DOLENJSKE TOPLICE

pozdravlja vse borce partizanskih brigad, ki so nekaj obiskovali naše vrele, in vse goste ob prazniku slovenskega partizanstva! Dobrodošli! Želimo vam najprijetnejšo zabavo in kar največ lepih vtisov in spominov na 13. in 14. sept. 1952!

DELAVNIC NA DOLENJSKEM

mehanična in radio delavnica, znana pod imenom GGD, ki pa se je kasneje preselila pod Črmošnjice, telefonska delavnica itd.

V tej dolini je bila tudi znana gostilna »Pri Mrvarci«, kjer si vedno dobil kakega tovariša, s katerim se nista videla tudi po več let.

DELO V REORGANIZIRANIH DELAVNICAH

V težnji po stalnem širjenju smo spomladi in poleti 1944 izvršili postopno reorganizacijo delavnic. Delavnica, kjer se je prvotno delalo vse, od popravila raznih predmetov za potrebe civilnega prebivalstva in edinic v zaledju do popravila vsakovrstnega orožja, predelave bomb in izdelave nagaznih min, se je razdelila na oddelke.

Tako smo imeli v jeseni 1944 v dveh podzemskih in osmih javnih delavnicah, kjer je delalo 46 tovarišev, nameščene naslednje oddelke:

1. Puškarski oddelak, kjer so popravljali vse vrste pušk, brzostrelk in pištol.

2. Mitraljezni oddelak, ki je skrbel za popravila vseh vrst mitraljezov. Naša vojska je bila tako rekoč oborožena z orožjem iz vsega sveta: z jugoslovanskim, nemškim, italijanskim, francoskim, grškim, angleškim, ameriškim in ruskim. Orožje je bilo pridobljeno predvsem v stalnih borbah s sovražnikom, delno pa tudi iz pomoči zaveznikov. Vse orožje, ki smo ga dobili od zaveznikov, je moralo iti skozi naše delavnice, ker je bilo v glavnem vse pokvarjeno. Zaradi tako različnega orožja so se naši fantje v mitraljeznem oddelku morali zelo potruditi, da so do dobrih spoznanj delovanje vsakega posameznega mitraljeza ter s preprostim orodjem odpravljali napake.

3. Topovski oddelak je skrbel za popravila topov in minometalcev. To orožje je bilo v glavnem italijanskega izvora. Popravljali pa smo tudi nemške topove, ki jih je naša vojska zaplenila sovražniku. Ta pa je svoje orožje onesposobil, če je le mogel. Kasneje so tu popravljali tudi ameriške topove.

4. V dveh strojnih oddelkih so izdelovali razne predmete za potrebe ostalih oddelkov, kakor tudi za potrebe drugih delavnic, partizanskih ustanov itd.

5. Finomehnična delavnica je izdelovala razne merilne naprave za protitankovske topove, minometalce, protivionske mitraljeze, razne vžigalnike, temperne vžigalnike za mine itd.

6. V kovaški delavnici so izdelovali razne odkovke potrebne za orožje, okovje za vojaško opremo itd.

7. Mizarski oddelak je izdeloval predvsem kopita za razne vrste pušk, mitraljezov, brzostrelk in pištol ter opremo za ostale oddelke.

8. V oddelku za mine so izdelovali nagazne mine, nove mine za partop, predelovali so ročne bombe itd.

9. V splošnem oddelku so izdelovali nabojne okvirje za brzostrelke, mitraljeze in pištole. Poleg tega so popravljali kmetijske stroje in orodje ter razne predmete za naše civilno prebivalstvo in druge vojaške enote.

10. Pogonski oddelak je skrbel za nemoten obrat vseh električnih central, ki so pogonjale stroje in dajale razsvetljavo.

Oprema z orodjem in stroji je bila za takratne razmere odlična. V jeseni 1944 je bilo v stalnem obratu 5 stružnic, 3 vrtni stroji, 3 smirkovi brusilci, 1 skobelni stroj, 1 stiskalnica ter več manjših strojev in aparatov, ki so v glavnem bili proizvod naših delavnic. Ker nismo imeli primerežev, smo si pomagali z aluminijastimi deli sestreljenih letal. Primeže so odšli v livarno Črnomlju, izdelali pa so jih v Starih žagah. Za vsako orodje, ki nam je primanjkovalo, je iznajdljiva partizanska glava našla nadomestilo. Najhujše preglavice nam je delalo pomanjkanje avtogenskega varilnega aparata. Toda spet smo si znali pomagati. Zelezo smo varili ali trdo cinili v kovaškem ognju. V Črnomlju pa so si sami izdelali električni varilni aparat. Ker niso imeli potrebnih elektrod, so si sprva pomagali z navadno žico brez obloge, kasneje pa se je varilcu posrečilo izdelati elektrode, skoraj enakovredne pravim. Za oblogo so imele karbidno apno in še nekatere kemične snovi, ki so nam bile na razpolago.

Razen orožarske delavnice v Starih žagah so bile v letu 1944 organizirane po celotnem ozemlju tudi druge orožarske delavnice, ki so imele namen

pogostih vpadov sovražnika ni imela stalnega mesta in se je morala stalno premikati. Zaradi tega svoje dejavnosti ni mogla razviti kot bi jo lahko, če bi bila na stalnem mestu. Toda navzlic temu je bila ta delavnica neprecenljive vrednosti za naše edince, ker jim ni bilo treba pošiljati orožja v popravilo iz Primorske v oddaljene Stare žage ali v Črnomelj.

Za manjša popravila so skrbeli brigadni orožarji, ki so najnujnejše orodje nosili kar s seboj, tako da ni bilo treba za vsako malenkost nositi orožja v stalno orožarsko delavnico.

RAZVOJ OSTALIH DELAVNIC

Razen orožarskih, pa so se 1944 na osvobojenem ozemlju zelo razmahnile tudi druge delavnice. Ta razvoj je bil nagel zlasti v Beli krajini. Te delavnice niso delale samo za našo vojsko, temveč tudi za civilno prebivalstvo.

V Beli krajini so bile mehanične, ortopedske, ključavničarske, kovaške, usnjarske, mizarske delavnice, pletiljska delavnica, mlarna itd.

O delu orožarske delavnice v Starih žagah pričamo mesečno poročilo za avgust 1944.

V tem mesecu je bilo generalno popravljeno:

86 lahkih in težkih mitraljezov vseh vrst, 124 pušk različnih znamk, 19 raz-

ob kapitulaciji, kompletan protitankovski top, ki je bil enako vreden originalnim italijanskim protitankovskim topovom. Pri tem topu je bila originalna le cev z zapiračem, vse ostalo je bilo delo partizanskih rok. Amortizerji, lafetne prožilne in merilne naprave, vse to je bilo izdelano po lastni zamisli, kolesa pa smo dobili iz razbite prikolicice.

V težkih vojnih razmerah smo bili sposobni ustvarjati orožje takorekoč iz nič. Pri delu nas je vodila zavest, da s svojim delom pomagamo uničevati okupatorja in njihove hlapce. Ta zavest nas je vodila pri vsem našem delu in samo z njo smo bili sposobni premagati vse težave.

Ko so nam zavezniki v jeseni 1944 pričeli pošiljati večje količine orožja, je tudi delo v orožarskih delavnicah naraščalo. Vse orožje je bilo treba pregledati in povečini tudi popraviti.

Posebno veliko dela smo imeli s pregledovanjem angleških min; te smo morali po smrtni nesreči našega ljubljene komandanta Staneta, ki se je ponesrečil pri preizkušanju novega angleškega minometalca, vse pregledati.

Vse mine, ki so jih poslali zavezniki smo razdelili in pregledali v naših delavnicah. Tako smo preprečili nadaljnje nesreče. Najprej smo mine pregledovali v Starih žagah. Ker pa je bilo nepri-

ginalnih osnovnih polnjenj za italijanske mine. Skušali smo jih nadomestiti z lastnimi polnjenji, ki smo jih izdelovali iz municije angleških avionskih mitraljezov, kar nam pa zaradi nedovoljnih izkušenj sprva ni uspelo. Sele kasneje, ko smo dobili originalna osnovna polnjenja in jih temeljito proučili, smo uspeli tudi z izdelavo lastnih polnjenj, ki so popolnoma ustrezala svojemu namenu.

Pri nekem poizkusu, ki sta mu prisostvovala Stane in Novljan, nam je uspelo, da je mina poletela nad 300 m daleč. Nič ne more popisati našega veselja. Do tedaj so izstrelki »Partopa« dosegli največ 50 metrov daljave, sedaj pa se je ta daljava povečala kar za šestkrat.

Navzlic temu pa je imel »Partop« še dve napaki, ki sta nam delali velike preglavice in jih je bilo treba brezpogojno odpraviti. Te napake so bile neokretnost orožja in negotovost eksplozije mine, ki je imela primitivne vžigalnike domače izdelave.

Glavni sestavni deli »Partopa« so bili: cev, nožice, podložna plošča in merilne naprave italijanskega minometalca 81 mm. Temu smo prilagodili povsem svojstveno mino, ki je bila sestavljena iz treh glavnih delov: 1. iz pločevina-uspehov je bila ta, da nismo imeli oriste glave, ki je vsebovala 5 kg angle-

Ira šuble: TOVARISA

Zaradi učinkovitosti orožja, so bili organizirani posebni vodi in celo čete, ki so bile dodeljene našim brigadam. »Partop« je nadomestoval težki top ter uspešno rušil sovražne utrdbe. V Starih žagah so bili tečajji za usposabljanje borcev v uporabi »Partopa«.

V mesecu marcu 1945 je bilo v naših enotah v uporabi 12 »Partopov«. Proizvodnja min je bila organizirana serijsko. Pločevinaste glave, vodila in repe za mine so izdelovali v Črnomlju, polnili pa so jih v Starih žagah, kjer so izdelovali tudi vžigalnike.

Poleg izdelave »Partopa« smo se seveda bavili še z izdelavo drugega orožja, predelavo zaplenjenega orožja itd. Zelo dober vir za potreben material so nam bili sestreljeni zavezniki pa tudi sovražni avioni, kjer smo poleg raznih jeklenih delov, aluminija itd., dobili tudi mitraljeze. Te mitraljeze smo predelali, da so odgovarjali našim prilikam. Mitraljeze, ki so bili v nemških lovskih avionih, smo montirali na stojalo težke »Brede«, izdelali nove električne prožilne naprave in tako so nam služili za protitankovske mitraljeze. Avionske topiče, kaliber 20 mm smo montirali na kolesa, jim izdelali lafete in merilne naprave, pa smo imeli odlične protitankovske topiče.

Iz mitraljezov, ki smo jih dobili iz sestreljenih zaveznških letal, smo izdelali protivionske mitraljeze, ki so branili naše letališče pri Podzemlju, spuščališče materiala pri Črnomlju in Glavni štab pred napadi sovražnih letal. Stojala smo izdelali iz cevi, ki smo jih dobili iz ograje na mostu v Dol. Toplicah. Merilne naprave pa so bile spet povsem partizanski izum, ki bi se lahko kosal z vsemi takrat znanimi merilnimi napravami.

Pri našem delu smo naleteli stalno na velike težave, predvsem v preskrbi materiala in potrošnega orožja. Toda, tudi tu si je znala partizanska iznajdljivost pomagati. Pri delu nam je prišel prav vsak material. Z njim smo se zalagali iz pogorišč, zapuščenih žag in mlinov, razbitih vagonov in lokomotiv, kjer si vedno našel kak koristen predmet. Posebno dobrodošlo so nam bile ruševine sovražnih in zaveznških letal.

Tudi pri nabavi orožja smo imeli težave, ki pa smo jih uspešno premagovali. Primanjkovalo nam je zlasti pil, žag za železo, svedrov in drugega drobnega orožja. Tega so nam nabavljali naši intendanti iz Stajerske, Primorske in celo iz Italije po raznih kanalih. V pomanjkanju stružnih nožev smo za struženje trdih predmetov uporabljali jedra probojnih krogel protitankovskih pušk in mitraljezov, ki smo jih vdelali v posebne držaje. Često pa intendanti niso mogli nabaviti potrebne količine potrošnega orožja, zato smo začeli misliti na njegovo izdelavo z lastnimi sredstvi.

V Črnomlju in na Talčjem vrhu smo izdelali stroj, ki je odlično nasekaval stare izrabljene pile. Za kaljenje smo na Talčjem vrhu izdelali posebno peč.

Kaj se z najpreprostejšimi sredstvi in trdno voljo mora napraviti, nam je na drobno pokazala razstava partizanske obrtne dejavnosti marca 1945 v Črnomlju. Tu so razstavljale svoje izdelke, ki so bili plod dolgoletne borbe malega, toda svobodoljubnega naroda, vse partizanske delavnice. Na razstavi smo videli od najpreprostejših do najkvalitetnejših izdelkov vse, kar je potrebovala naša vojska in narodno gospodarstvo.

Orožarske delavnice iz Starih žag, Bele krajine in Notranjske so razstavljale merilne naprave za italijanski protitankovski minomet 81 mm, vložke za italijanski minomet, s pomočjo katerega je bilo možno streljati tudi z angleškimi minami, protivionski mitraljez izdelan iz angleškega mitraljeza s sestreljenega letala, granate za nemški protitankovski top 50 mm, protivionski in protitankovski mitraljez na električni vžig partizanski minomet za italijanske lahke mine, ki je bil izdelan iz italijanske puške, metalce ročnih bomb, s katerim je bilo možno, s pomočjo posebne naprave na italijanski kratki puški, metati angleške ročne bombe na daljavo 100–150 metrov. Na razstavi so bile tudi raznovrstne brzostrelke, ki so bile, razen cevi, izdelane v naših delavnicah. Poleg tega je bila še cela vrsta raznih manjših proizvodov rezervnih delov in izboljšav orožja.

Tako so se naše orožarske delavnice iz skromnih začetkov, razvile v velike delavnice, kjer so naši borci delali z velikim poletom vse do osvoboditve. Takoj po osvoboditvi pa so svojo dejavnost prenesle v osvobodeno Ljubljano, kjer so organizirali popraviljanje okupatorju zaplenjenega orožja.

Borci — heroji slavnih slovenskih brigad, mučeniški Žuzemberk Vas pristrčno pozdravlja in Vam stiska partizansko roko!

Z neoprnostjo in nepopisnim veseljem, ki navdaja slehernega Dolenca, posebno pa še Žuzemberčana, ob vselem svidenju z Vami, smo pričakali Dan slovenskih brigad. Z Vami smo bili v najtežjih in najslavnijših dneh velike domovinske vojne. Radujemo se, ko Vam bodo dragi borci, oficirji in politikomirji slavnih slovenskih udarnih brigad, pristrčno stisli roke v vesel pozdrav in svidenje. Saj se, s mnogimi izmed Vas nismo videli, odkar ste odšli iz slavne partizanske puške. Pred leti ste nam prinesli zlato svobodo, katero smo prav mi najbolj občutili. V presrečnem objemu se bomo z Vami vred spominjali velikih del iz domovinske vojne, spomnili se bomo mrkega, izdajalskega bunkerja pri tarni cerkvi, polnega lazi, zahrbtnosti, zločinov in izdajstva, ki je terjal toliko nepopisnega gorja in dragocenih življenj domovini zvestih Slovencev. Presveči se še grobovi nešteti predanih domačinov, da bi pozabili na vse to kar je izdajalska svovaj z cerkvenim blagoslovom na čelu zagrašila nad našim ljudstvom! Prenekatera slovenska partizanska mati še vedno objokuje svoje najdražje in marsikateri borec se s kletvijo na ustnih spominja izdajalstva domačih izdajalcev, podprtih z črnim blagoslovom.

Tih in globok bo spomin na neštete junake, ki počivajo v roških gozdovih, ob robovih obrških host, grmovju in na bregovih Krke. Njim poje pesem nemirna Krka.

Vi, ki ste sejali seme upora in prinesli svobodo, bodite med nami PRISTRČNO IN TOPLO POZDRAVLJENI!

nih pištol, 2 italijanska topa, izdelanih pa je bilo 148 novih saržerjev za razne brzostrelke. V popravila ni všteto razno orožje, ki je bilo popravljeno takorekoč mimogrede, temveč le orožje, ki je bilo potrebno večjega popravila. To je bilo poslano v popravilo iz brigad in drugih operativni henot.

TUDI GRANATE SMO DELALI SAMI

V borbah za Zdensko vas so naše enote zaplenile poleg drugega orožja tudi nemški protitankovski top 50 mm. Pri umiku so Nemci top onesposobili s tem, da so poskrllil nekatere važne dele zapirača. Top so pripeljali v Stare žage. Kljub temu, da nismo vedeli, kakšni so manjkajoči deli, smo izdelali nove ter tako top popravili.

Ker je bila s topom zaplenjena le manjša količina granat, je top pomenil toliko kot nič. S tem dejstvom pa se nismo strinjali v Starih žagah. Sami smo pričeli izdelovati nove granate, ki sicer niso eksplozivirale kot nemške, imele pa so večjo probojno moč. Naše enote so shranjevale izstreljene tulce ter jih pošiljale v Stare žage, kjer smo jim pod stiskalnik dali prvotno obliko, izmenjali vžigalnik ter zrno, ki je bilo izdelano iz jeklene osi. Tako je bila granata zopet sposobna, da točte našega sovraga.

Prav tako smo izdelali iz topovske cevi, ki je bila zaplenjena Italijanom

kladno voziti mine iz Bele krajine v Stare žage in nato spet nazaj, smo kasneje organizirali pregledovanje min v Črnomlju in na spuščališču samem.

To delo je bilo zelo nevarno. Samo en nepreviden prijem je lahko povzročil eksplozijo. Zaradi pazljivosti tovarišev, ki so delali pri pregledovanju min, ni bilo nikake nesreče.

PARTOP — STRAH OKUPATORJEV

V jeseni 1944 sta nas v Starih žagah obiskala načelnik Glavnega štaba Slovenije Lado Ambržič-Novljan in Fr. Leskošek-Luka. Pripovedovala sta nam, kako naši bratje Primorci uporabljajo novo orožje, ki pri nas doslej še ni bilo znano. To orožje so nazivali »Partizanski top« ali na kratko »Partop«. Toda takratni primerki novega orožja so bili še zelo nerodni in nezanesljivi.

Na pobudo tovariša Novljana in komandanta Glavnega štaba Staneta, smo se vrgli na študij in izpopolnitev tega orožja, ki je kasneje postalo strah in trepet okupatorja in njegovih pomagačev.

Izdelava, odnosno izpopolnitev »Partopa« je terjala od nas velikih naporov in neštete prečutih noči. Imeli nismo niti primerne materiala za izdelavo min, niti potrebnih izkušenj. Toda z neomajno voljo smo premagali tudi te težave.

Za izdelavo »Partopa« se je posebno zanimal naš ljubljani komandant Stane. Ko smo delali poizkuse, je bil najmanj dvakrat na teden v Starih žagah ter opazoval naše poizkuse. Ob neki taki priliki nam je predčasno eksploziviral mina in je bil Stanetov sofer, ki je hotel slikati izstrelitev »Partopa«, ranjen v nogo.

Sprva so poizkusi zelo počasni napredovali ter dolgo nismo dosegli zaželenih uspehov. Glavna ovira naših ne-

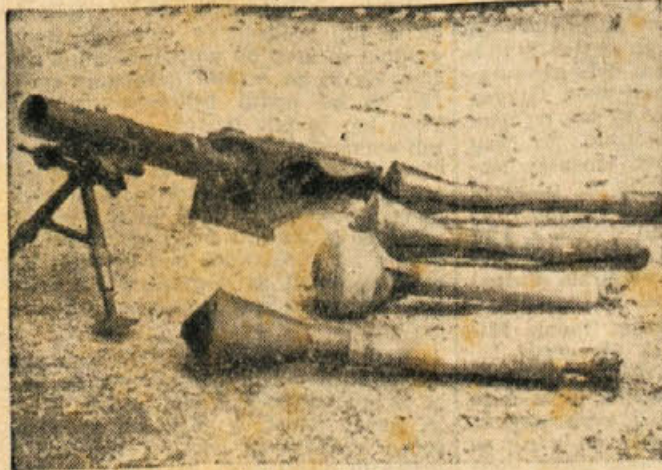
škega eksploziva 808 s štirimi vžigalniki lastne konstrukcije, 2. iz lesenega vodila, ki je bil enake dolžine, kot cev minometalca, 3. iz repa italijanske mine 81 mm, ki je bil pritrjen na vodilo in je imel osnovno in šest dodatnih polnjenj za italijansko mino.

Mina se je izstrelila s posebno prožilno napravo, vdelano v cev minometalca.

Kasneje smo »Partop« izpopolnili tako, da smo iz ene cevi minometalca izdelali dve cevi za »Partop«, pojačili eksplozijski prostor, izdelali posebno prožilno napravo, ki je slična zapiraču »Manlicher«. »Partop« je dobil tudi ustrezne nogice in podložno ploščo, kar vse je bilo poleg merilnih naprav originalni partizanski izdelek. Na ta način je bilo orožje lažje in okretnije. Tudi mine so bile praktičnejše in lažje. Za izdelavo se je rabilo polovico manj lesa, ki je moral biti trd in stih.

S tem, ko smo zmanjšali dolžino izstrelne cevi, pa se ni zmanjšala daljava, niti točnost izstrelkov. Povečala se je le praktičnost orožja. Kasneje smo nadomestili leseni del mine z železno cevjo in prvotne štiri primitivne vžigalnike z enim vžigalnikom, ki je zanesljivo eksploziviral. S temi izboljšavami je »Partop« postal strah in trepet naših sovražnikov, ki so čisto že pri samem imenu »Partop« pobegnili iz svojih postojank.

Probojna moč »Partopa«, odnosno min, je bila zelo velika. Mina je prebila kamenit zd 65 cm debeline v premeru 1,20 metra.

Partop — strah fašistov

razbreni Stare žage. Te delavnice so bile največ v Beli krajini, kjer so se lahko nemoteno razvijale. Delavnice so bile v Črnomlju, na Talčjem vrhu in v Semiču. Osnova je bila delavnica na Maverlenu, ki je delovala že za časa italijanske okupacije. Tudi na Notranjem je bila orožarska delavnica, ki pa ni mogla prav razmahniti. Zaradi

14. septembra vsi na proslavo Dneva slovenskih brigad v Dolenjske Toplice!

„Prečuden cvet je v grapi črni...“

Za slavnostno številko ob Dnevu slovenskih brigad so nam svoji padli partizanov poslali razne fotografije in podatke. Tudi ta pisma so — naša zgodovina.

Tončka Sobar, sestra narodnega heroja Milke Sobar

»V vašem listu sem brala, da zbirate slike iz brigad, zato vam pošljem fotografijo Tončke Sobar iz Gornjih Laz, komisarke IV. bataljona Cankarjeve brigade. Rodila se je 2. februarja 1918 leta. Bila je krepko in postavno dekletje, polna ljubezni do svoje slovenske zemlje. Če si govoril z njo in ji želel sreče, se je nasmejala: »Komunistka sem, pripravljena na vse. Saj to ni toliko, če dam življenje za domovino. Vzdržati moramo in pregnati sovražnika, da bodo naši otroci bolje živeli.« Ko je med borbo v ribniški dolini obupal mitraljezec, je Tončka stopila k mitraljezu in streljala namesto njega. Že doma je delala za NOB in so jo fašisti preganjali. Osmega decembra 1941 je sestro Lojzko nesla bombe in naboje partizanov v Semič. Ker zaradi fašistov in domačih izdajalcev ni bila doma več varna, je 8. septembra 1942 odšla v partizane. Zaradi svoje hrabrosti je hitro postala politični delegat, potem pa četna komisarica in nazadnje komisarica bataljona. Njen bataljon je bil na Javorovici pri Kostanjevici, kjer so jih 16. marca 1944 nenadoma (zaradi izdaje) obklopi Nemci in belogardisti. Padel je ves 6. bataljon in tudi tunaška komisarica Tončka. Pokopana je bila pri SHVPB na Gorjancih, novembra 1943 pa so jo prepeljali na domače pokopališče v Rožnem dolu.

Tončka je imela sestro Milko, rojeno 27. decembra 1922, drobno in veselo dekletje. Po končani osnovni šoli je hodila v meščansko šolo v Novem mestu, nato pa v trgovsko akademijo v Karlovcu, ki je pa ni dokončala zaradi vojne. Že 1941. leta je začela delati za NOB, 1942 je obiskovala sanitetni tečaj v Kotu. 15. maja 1942 jo je na vlaku zasačil fašist, ko je iz Novega mesta nesla obveze za ranjence. Na vprašanje, kam nese obveze, je rekla, da domov, saj je v vasi zmerom kaj treba. Fašist jo je na postaji v Rožnem dolu izročil italijanskemu vojakcu, ta pa jo je pustil domov in je takoj odšla v partizane in kmalu je postala ljubljenska Cankarjeva brigada. Kdo bi jo pozabil, če bi videl, kako je juršala pri Jelenovem žlebu, ko so naše brigade pogonale v prepad »slavno« italijansko divizijo! Njen jurš na vlak na sevniški progli, borbe pri Pletterjah in drugod, kdo bi vse to opisal. Tudi v Dol. Toplicah se jo spominjajo, ko se je njena četa srečala z Italijani in jih kmalu vse pregnala. V borbah okrog Cateža

je podlegla ranam od minometa 17. avgusta 1943. Tudi njo so 1945 prepeljali na domače pokopališče in tako obe sestri, ki sta se skupaj borili v Cankarjevi brigadi, tudi sedaj skupaj ležita v grobu.

L. Košir, Gornje Laze 1

»Pošiljam vam sliko in kratek življenjepis svojega brata Martina Južna, borca Cankarjeve brigade.

Rojen je bil 9. novembra 1919 v Dragomilji vasi v Beli krajini. Že kot otrok je bil zelo nadarjen, v osnovno šolo je šel že s 5 letom. Ker ni mogel naprej študirati, je po šoli ostal 4 leta doma, s sedemnajstim letom pa se je šel učiti za mehanika. Bil je tako nadarjen za to stroko, da se je v enem letu že naučil kolikor bi se moral v treh. Po končani učni dobi je šel v Veliko Kikindo služiti vojaški rok in ostal tam do razpada stare Jugoslavije. Z velikim trudom je od tam pobegnil, da ga niso ujeli Nemci. Avgusta 1941 je začel delati za OF, 16. maja 1942 je pa vstopil v partizane kot borec v Belokranjsko četo. Jeseni je stopil v novo ustanovljeno Cankarjevo brigado kot komandir čete III. bataljona. Čez tri mesece je postal namestnik komandanta. Dvakrat je bil težko ranjen, prvič pod Gorjanci, pa se je pozdravil v bolnici v Kočevskem Rogu, drugič pa je bil smrtno ranjen na Radovici v Beli krajini 27. junija 1943 in je čez dva dni umrl v bolnici v Radatovičih. Krstine Marija, Dragomilja vas, 12. p. Suhor.

Martin Južna — borec Cankarjeve brigade

»V vašem listu ste tiskali poziv borcem in oficirjem prvih slovenskih brigad, po mojem pa tudi svojcem padlih borcev, da vam pošljejo slike padlih tovarišev, raznih akcij itd.

Zato sem se namenil tudi jaz, da vam ob 10-letnici slovenskih brigad pošljem sliko svojega brata Stanislava Križana, ki je padel kot borec I. čete III. bataljona Tomšičeve udarne brigade v Malem Osolniku, ko so napadali grad Turjak, takrat ko so Italijani kapitulirali.

Stanislav Križan je bil rojen 18. oktobra 1922 v Otoku, št. 8, kot sin kmečkih staršev. Odsel je v partizane 19. februarja 1943 v Tomšičevo brigado in je sodeloval v vseh borbah do tistega usodnega dne, ko mu je pretrgala življenje roka domačega izdajalca. Bil je menda tudi vodnik voda, zelo priljubljen med tovariši, kakor tudi preje med domačimi in vaščani. Mogoče bo o njegovem življenju v brigadi povedal kaj več kateri

Stanko Križan — borec Tomšičeve brigade

njegovih tovarišev. To je edina slika, ki jo imam od brata, zato prosim, da mi jo vrnete.

Joško Križan, Otok 5, p. Gradac, Bela krajina

Kajuh:

Materi padlega partizana

Takrat, ko je prišel ročice razprl, takrat si v radosti plašno vztrepotala: Samo, da mi ne bi, da ne bi umrl!

Takrat, ko na prsih je tvojih še spal, takrat si mu nežno v solzah šepetala: Glej, kmalu iz tebe cel fant bo postal.

Postal je tak fant, da bi gore premikal, nikdar se ni klicu svobode izmikal. Tako si mu segla poslednjič v roko, in v tebi je telo... Da! Vrnil se bo!

Zdaj veter raznaša besede njegove, prislusni natanko, da čuješ glasove: Lepo je, veš mama, lepo je živeti, toda, za kar sem umrl, bi hotel še [enkrat umreti!]

Mama, ponosna bodi!

Po cesti je prihrumel tank, za njim drugi in tretji, nato avtomobil v dolgi, neskončni vrsti. Zenske na njivah so dvignile glave.

»Cankarjeva brigada je. Saj so že pravili, da dobi avtomobile in tanke!« je vzklíknilo dekletje. Cankarjeva brigada motorizirana! Zajelo jih je veselje, mahale so z rutami in veselo vzklíkale. Tedaj se je tank na cesti zasukal, zaždrdal, je strojnica in krogle so se vsule po strnišču na njivi. Zene so onemele.

»Jezus! Nemci!« so vzklíkale ter se zagnale proti gmajni nad vasjo, medtem ko so tanki zavili na Suhor. Spodaj po cestah je bilo videti že kolone vojakov, ki so prodirale od vseh strani »Ofenziva!« Beseda je padla težko in grozno med ljudi. Pri Suhorju so zapresketale puške, matere pod drevesi so zatrepetale v mislih na može in sinove, ki so se spoprijeli z Nemci Strahovito streljanje ni prenehalo.

Tedaj je planila Južinova mati. »Zenske, pomagati bo treba! Kaj če bo kdo od naših ranjen? Domov grem po obveze!«

»Ne nori Južina! Zdaj, ko so v vasi in krog in krog Nemci. Ubijete te!« jo je prijel za ramo sosed.

»Naj me! Jaz grem.« Pred vasjo se je ustavila. Izpod kozolca je vzela koš in stopala počasi proti hiši. Nemci so jo nezaupno ogledovali, vendar se je ni nihče dotaknil. Doma je vzela obveze in drugo potrebno in odhitela proti Suhorju, od koder se je streljanje oddaljilo pod goro.

»Je kdo ranjen? Ubit? Kaj je z Janezom?« je trepetala, ko je stopala prepuščeno za Nemci po cesti. Iz vasi se je utrvalo dekletje.

»Južinova mati, na apotekarjevi nji- vi leži! Kramariča so tudi ubili!« je hlipala in kazalo z rokami.

Mati je stekla proti njivi. Ubit? Moj bog, pozabila je vprašati kdo. Truplo je ležalo z razprostrtimi rokami na obrazu sredi brazd. Tedaj je postal materin korak nenakrat silno težak, kri ji je pritisnila v senca, njive, travniki, gore, tanki in Nemci na cesti, vse se je zavrtelo.

»Janez!« Krik je zarezal prav do vasi. Neke ženska je krisknila: »Beži, da ne ustrele še tebe!« Toda mati ni več jokala, ne klicala. Ko je zatisnila sinu oči in ga je pogladila po bledem čelu, se je zavedala.

»Ne bom jokala« je rekla, »samo stran te spravim, da te še mrtvega ne oskrunijo.« Dvignila je truplo v naročje. Šele tedaj je opazila tanke, ki so se bližali po cesti. Spustila je sina na tla in kot ne bi bilo nič, je krenila preko njive, dokler tanki niso odbrneli mimo. Potem je skočila k trupu in ga odnesla. Komaj pa je bila sredi poti, so se med hišami spet oglasili tanki. Spet

je položila mati sina na njivo in čakala, kdaj jo pokosi strojnica. Nemci so se ozirali za ženo, ki je tavalala sredi njive, vendar se jim ni zdelo vredno, da bi se ustavljali.

Ko pa je bila že tik pred vasjo, so pridrli izza hiš nemški vojaki. Z zadnjimi močmi je zbežala s sinom v naročju med hiše in se skrila v prvem kozolcu. Iztrgala je kopo krme ter jo vrgla nase in na sina, da se je zakrila. »Kar bo, bo. Naj me ubijejo pri tebi,« je stiskala k sebi mrtvo glavo, medtem ko so stikali in preklinjali okrog kozolca Nemci. Ko so fašisti odšli in je odhrumel za ovinkom poslednji tank, se je izklopala izpod krme. Dvignila je pest in zažugala za njimi: »Dva sina ste mi ubili, prokleta golazen! Toda ne pridite mi v roke, kadar boste bežali odtod.«

Ko so prišli sosede, da bi jo potolažili, so začeli videti, da na njenih razoranih licah ni solza. Samo žalostno jih je pogledala in dejala trdo, skoraj ponosno: »Hotela sem pomagati ranjenim partizanom, pa sem našla mrtvega svojega sina. Vedel je, zakaj je padel. Pomagajte, da ga pokopljemo.«

To je povest Južinove matere, ki govori, kako je v veliki nemški ofenzivi izgubila drugega sina. Od tedaj so na domačiji same ženske. Stirje rodovi — prababica, mati, snaha in šestnajst-mesečno dete.

Spomladi pa je ozelenela zemlja in njive so klicale k oranju. Takrat je prišla Južina za plug, snaha je priganjala vola in opravljal sta kmetijo v skrbi od jutra do večera. Starka pa je sedela doma in varovala otroka.

Kdaj je bil čas za počitek? Ko je prišla Južina domov, je prišla v roke svinčnik in zapisovala misli, ki jih bo povedala zvečer na sestanku. Članica krajevne odbora je. Danes je treba zbrati živeže za vojsko, jutri peljati hlode na žago, poplutrišnjem spet drva za bolnico, vsak dan nove naloge je treba izpolniti.

V neprestanih skrbih se je postaral njen obraz. Toda ostala je trda in ponosna. Od prvih dni, ko so se skrivali nad vasjo partizani, je njena misel, kako bi jim čim več pomagala. Njena hiša je bila vedno odprta partizanom, ki gre mimo. Skrivala jih je in se sama skrivala v najtežjih časih pred Italijani in Nemci. Delala je in vzgajala se je s partizani. »Same ženske smo pri hiši, naše delo nas dela enakopravne«, pravi.

Na velikem zborovanju žena je bila odklikovana z Redom hrabrosti za uspešno delo, za vse napore, premagovanja in žrtve. In za sina, ki sta padla za svobodo. Ko je prejela odklikovanje, ji je bilo, da bi zajokala. Pa ni. Spomnila se je sinovih besed: »Mama, ponosna bodi!« Tugo.

Učila in učne pripomočke

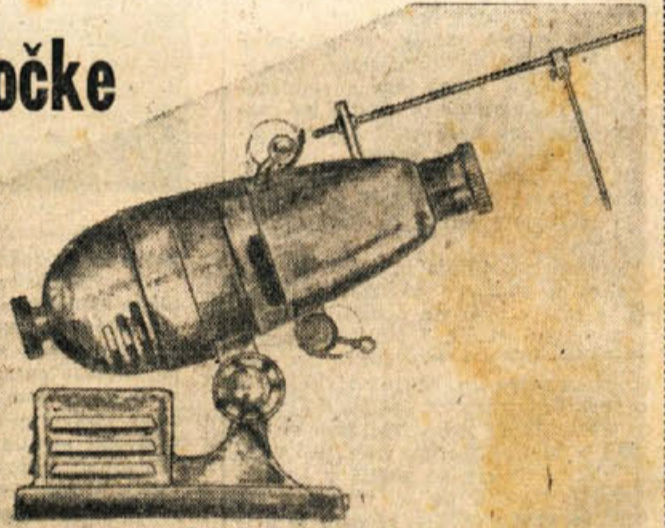
za šole vseh vrst in za specialne potrebe, šolsko opremo za laboratorije in predavalnice (po lastnih in predloženih načrtih) ter predmete za široko potrošnjo kot n. pr. avtotrikolice za otroke (dvosedežne), vžigalnice itd. izdeluje

TOVARNA UČIL V ČRNOMLJU

Zahtevajte posebno ponudbo za prvovrstne

diaprojektorje

Znižane cene!

Živela CK KPJ in CK KPS — iniciatorja zmagovite narodno-osvobodilne borbe, obnove in socialistične izgradnje naše domovine!

Bela garda v Pletterjih

Iz dnevnika »Kartuzija Pletterje in partizani od leta 1941—1945« objavljamo z dovoljenjem pisca dr. Josipa Edgara Leopolda, priorja pleterske kartuzije, naslednji odlomek iz poglavja »Bela garda v Pletterjih«. Ko so leta 1942 belogardisti »Kristusovi vojščaki« nasilno vselili v samostan, so ga kmalu izpremenili v javno hišo — navzlic vsej svoji »sposobnosti« in zlagani »borbi za vero«.

Partizani so komaj odšli in že je naslednji dan, 6. novembra popoldne, prvič prišel v Pletterje s svojim štabom Milan Kranjc, komandant belogardističnega bataljona v Brezovici, drugače mihaillovičev. Najprej je nesramno napadel pleterskega priorja, češ da skriva v samostanu partizane (kakor da je to zločin), in zahteval, naj mu jih takoj izroči, sicer gorje samostanu. Prior se je namgnil in odločno odgovoril, da partizanov v Pletterjih ni, če ne verjame, lahko znova preišče ves samostan. V srcu je pa prior bil vesel, da so partizani prejšnjo noč odšli. Kranjčevi ljudje so res preiskali samostan in kanale, toda prepozno — partizanov, ki so jih iskali, ni bilo več v Pletterjih. Nato je Kranjc rekel, da se bo v samostan vselila »Legija smrti«, okrog 50 mož, da ne bi samostan čez zimo zasedli partizani (partizani tega niso nameravali). Prior mu je odgovoril, da je to samostan in da niti nimajo prostora za toliko ljudi. Kranjc je oblastno dejal: »Prostor mora biti, si ga bomo že poiskali!« Povrhu je prior še pripomnil, naj se nikar ne vselijo v samostan, kajti partizani so zapretili, da bodo v takem primeru samostan napadli in požgali, nakar je Kranjc samozavestno rekel: »Tega se ne bojte, ker bomo mi samostan branili.« Zatem je Kranjc napadel priorja, da

ima v hiši partizanski radio, popolnoma točno je pa vedel tudi za vse druge stvari, ki so jih bili partizani spravili v samostanu. Prior se je čudil, kako more Kranjc to vedeti. Ko je to omenil prokuratorju, mu je ta odgovoril: »Oni vedo celo več kakor mi.« Torej je moral nekdo izdati. Kdo, nismo mogli odkriti. Belogardisti so vse, je stvari pobrali in odnesli.

Pri nadaljnjem razgovoru je Kranjc očital priorju — bogve s kakšno pravico — da je v samostanu gostil partizane in jim prirejal bogate večerje, kar je prior najodločneje zanikal. Partizani niso nikdar večerjali v samostanu, a na malico, je rekel, so prišli večkrat; pokazal je Kranjcu tudi sobo, v kateri je sprejemal partizane. To je bila soba blizu glavnega vhoda. Vprašal je Kranjca, kaj naj bi bil storil, toda beli komandant ni odgovoril.

In res se je že drugi dan, 7. novembra, bela garda s silo vrnila in vselila v samostan, ne da bi bili pri prihodu sploh koga vprašali. Enostravno so prišli in zasedli del samostana. Gotovo se je to zgodilo po ukazu gen. Robottija, kajti vse priorjeve intervencije pri Italijanih, da bi se beli izselili, so ostale brezuspešne. Komandant je bil neki Svarun, izdajal se je za pomorskega častnika, kar pa nikdar ni bil. Predstavil se je priorju, nekaj česnal proti

komunizmu ter se junačil, da bodo oni, bela garda, popolnoma uničili partizane. Prior mu je samo rekel: »Bomo videli!«

Zdaj se je začelo ropanje po samostanu. Posekali so del parka, brez vsakega dovoljenja ali dogovora s predstojništvom samostana. Poklicali so kmete in jim ukazali, naj sekaajo, a kar

Dr. Josip Edgar Leopold, prior kartuzije Pletterje

bodo posekali, je njihovo in lahko odpeljejo. Vprašali so bele, zakaj posekajo park, in to proti naši volji. »Zato, da nas ne bi partizani tako lahko napadli, skrivajo se za debli.« so odgovorili, »tudi iz taktičnih razlogov.« Vprašati nam ni treba nikogar, kajti sedaj je vojna! Ko smo najodločneje protestirali, so vendar nehali sekati, seveda je bil velik del parka že uničen. Znotraj samostana so začeli graditi bunkerje — enega blizu vrat, ki peljejo v gozd proti Javorovici, drugega pred staro cerkvijo, pri čemer so uporabili prostorni vhod; ni jim bilo mar cerkve ne kot svetišča ne kot zgodovinskega spomenika. Bunkerje so postavili tudi po hodnikih v prednjem delu samostana, enega pa pred glavni vhod. Glavna vrata so bila odprta noč in dan ter nam onemogočala vsako kontrolo. Na cesti proti samostanu so imeli »španske jezdece«. Po vseh hodnikih so postavili straže, neprenehoma so z velikim hrupom in kričanjem hodili v zvonik, kjer so imeli mitraljez. Iz zvonika so večkrat streljali na hišo admirala Vučeca v Drči in jo poškodovali.

Vse to je vodil major Novak, Mihaillovičev zastopnik za Slovenijo. Izdajal pa se je le za navadnega pisarja v pisarni štaba v Pletterjih, in tako se je lahko skrival tukaj. Zraven njegove sobe je bila druga, večja, in v nji so imeli belogardistični vodje svoje konference. Predsedoval jim je major Novak in velikokrat so bile zelo dolge. V sobi je bil radio in neke vrste knjižnica, služila je pa tudi za zabavo.

Belogardisti so po vsem samostanu žvižgali, peli, kričali, kadili, metali vsepovsod čike in pljuvali. Pred cerkvijo so postavili stražo. In ko so menili v cerkvi opravljali bogoslužje, bodi po-

dnevi ali ponoči, so beli pred vrati našlač razgrajali in kričali, brez ozira na bogoslužje. Taki so torej bili ti, ki so se »borili za boga in vero« ter čakali po zidovih: »V borbi za vero, Boga in domovino« ali: »Legija mlada, ta naša nada; partizan naj krepa, tako narod sklepa«. In to naj bi bil duh krščanske ljubezni in strpnosti!

Spet drugi, ki so bili v sobah, so ves dan peli, igrali harmoniko in pijančevali pozno v noč. Pozdravljali nas sploh niso, razen nekaj mladih fantov, ki so nam izjavili, da so si to borbo za Boga in vero drugače predstavljali in da so bili pravzaprav zapeljani. Belogardisti so kleli na najbolj ostudne načine, da so se menili naravnost zgražali in se hodili pritoževati priorju. Toda kaj je bilo mogoče storiti, ko so bili komandanti še veliko slabši od moštval! Tako je tisti Svarun prav na petek dal speči odojka zase in za komandirje. Dobro se je napil in v pijanosti vrgel skozi okno na dvorišče več ročnih granat ter poškodoval nad 50 oken. Da bi se opravičil, je razglasil, da so prišli pred samostan partizani in vrgli bombe čez zid.

Beli so večkrat šli patrolirati po okolici in popili ljudem vse vino; v tem se je posebno izkazal neki mesar, debel in močan dedec. V pijanosti je metal ročne granate in streljal naokrog s puško in pašil ljudi. Pri nekem takem »patuljiranju« na Vodenico je neki komandant sam sebe ranil.

Straža je stala tudi pred glavnimi vrati. Ponoči so prihajale tako imehovane »kurirke« v vojaških jopičih in ostajale pri oficirjih do jutra. Zjutraj so nam stražarji to pripovedovali, se zgražali in obsojali. Ko smo rekli komandantu, da v samostan ne smejo

V BORBAM SE JE KALIBRO BRATSTVO NAŠIH NARODOV

Obiskal sem majorja Simeta Kapa, borca iz leta 1941, vedno nasmejanega, dobrodušnega Dalmatince. S XIII. hrvatske proletarske brigade je prehodil kraje neštetiht bitk te s slavo ovenčane brigade »Rade Končarja«. Vse važnejše vasi in zaselke Zumberka, Gorjancev in Dolenjske, kjer se je boril med vojno, še danes dobro pozna. S spominom ni nikdar v zadregi; imena tovarišev, komandantov, komisarjev in političnih terenskih delavcev mu vrejo sproti v pripovedovanju.

»Kdaj smo se prvokrat srečali s Slovenci, vprašuješ?« Sime pomisli za hip, nato pa odide v sobo in se vrne z drobnim, rjavim zvečičem. Ohranjen je ima spomine od leta 1942 dalje, v nekaj vrstah opisane pohode, bitke in padle tovariše. Malo polista, nato pa mi pove brez zvečka:

Po opravljenih nalogah v Liki smo v septembru likvidirali ustaško golazen v Blagaju, Sječu, Bosiljevem in Nertretiču, 24. septembra pa se premaknili po prehodu čez Kolpo h Kamanju. 26. septembra so nas začele napadati tri ustaške »bojne«, dobro oborožene in opremljene. Na črti Vivodina—Visoč—Sošice—Draščiči—Ratkoviči smo se dva dni branili s protinapadi in izpadi v ustaške vrste, vendar pa so nas, lačne, premalo oborožene in izmučene, ustaši začeli počasi stiskati in siliti k umiku. Municijo smo morali sproti iskati v njihovih vrstah z napadi, vendar nam je predla vedno hujska. Potisnili so nas že na sektor Cetise—Kordiči—Jezerice—Magovce; utrpeli smo hude izgube, imeli pa smo tudi precej bolnikov. 28. septembra sem bil »našandžija« na težkem mitraljezu. Popoldne se je razvedelo, da nam bodo prišli na pomoč Slovenci. Komandant bataljona Ante Banina je izdal povelje: Odstopanja ni več! Pripravite se vsi za napad, čakajte na znak za skupni juriš! Pomagali nam bodo partizani Belokranjskega odreda!

odreda? V borcih tega odreda je bilo toliko volje in požrtvovalnosti, da smo jih vzljubili v hipu...

Kmalu nato se je začela italijanska ofenziva. S slovenskimi partizani smo imeli čedalje trdnjše stike. Skupaj smo likvidirali postojanke fašistov in domačih izdajalcev na Suhorju, napadli smo belogardiste v Pleterju, razbili italijansko ofenzivo na Hrvatskem, bili pri Loviču, Krašičih, Sv. Ani itd. S Tomšičevo, Cankarjevo in Gubčevo brigado smo se borili v Suhi krajini, likvidirali vrsto postojank kot n. pr. Skocjan, Mirno, Mokronog, Ajdovec, Metliko in še in še.

V teh borbah se je kovalo bratstvo in enotnost naših narodov. V teh skupnih, krvavih bojih, kjer je nešteto krat kri res v potokih tekla z bojišč, smo se spoznali, doživljali in ustvarjali neločljivo tovarištvu. Vidiš, tega ne podre nobena sila več na svetu! Spominjam se bitk in nepozabnih prizorov požrtvovanja za sotovariša, ki ga prej nikoli v življenju in morda kasneje nikdar več nisi videl — a borila sta se za isti veliki cilj: on je dal vse zate, ti vse zanj. Prav ti skupni napori in v krvi skovano tovarištvu pa nam je prineslo zmago!«

France Mihelič: V NAPADI!

»V februarju 1942 smo ustanovili naš I. proletarski bataljon Hrvatske, v katerem so prišli stari borci iz leta 1941: liški pastirji, dalmatinski ribiči, zagrebški delavci — med njimi je bilo tudi nekaj Slovencev in celo en Francoz —, pa stari bosanski in srbski prostovoljci udarnih bataljonov. To je bila osnova trinajste proletarske brigade »Rade Končarja«.

Glavni štab Hrvatske nas je poleti 1942 poslal v Gorski Kotar, da smo razplamtili ljudsko vstajo. Med Gerovim in Crnim lugom smo na Lujzini cesti pri Mrzlih vodih pripravili skupno I. in II. Udarnim Primorsko-Goranskim bataljonom zasedo, ker smo pričakovali transport Italijanov. 2. avgusta smo udarili po njih — zažgali smo jim 36 avtobusov, v katerih so vozili Slovenci v internacijo in taborišča. Le malo fašistov je ušlo. Nad 400 starčkov, žena in otrok smo nato spremili vse do Kočevja, kjer smo se srečavali s slovenskimi partizani. O njih smo seveda že prej veliko slišali, operativnih slovenskih enot pa do takrat še nismo videli.

kot en mož planili v boj in prizadejali sovražniku strahovite izgube. Slovenci so napadli z levega boka in tam nepričakovano udarili na ustaše. Omočili so nam napad, nakar smo vsi kot eden jurišali na ustaše ter jih gonili brez predaha do ravnin Jaske in Karlovca.

V odločilnem trenutku so takrat prišli k nam bratje Slovenci. Od 90 mož in fantov so padli v jurišu trije njihovi borci. V dveh, treh urah se je takrat odločila naša usoda. Ko smo jih videli, polne pripravljenosti na borbo, v katero se je sleherni izmed njih pogнал brez pomisleka, nas je navdala topla radost: občutili smo, kaj pomeni tovarištvu in zavezništvo. V tej borbi smo dobesedno mlieli ustaše v navzkrižnem ognju ter jih podili vse do Ostriža. Tam smo se ločili, ker je odred odšel k novim nalogam...

Ali si lahko predstavljate, nadaljuje Sime, ki mu je medtem tekla beseda v lahko tekočem pogovoru, »kaj nam je takrat pomenila pomoč Belokranjskega

Mlinar Janez:

KLUSOV JOŽA

Večeri se. Nad Gorjanci visi zarača sončna obla in čudovito barva oblake. V Metliki je vse živo.

»Cankarji so tu,« si šepetajo dekleta. Bogme, sami krasni fantje! Po trgu se sprehaja mladina. V gostilni igrajo harmonikarji in vsak porabi to priliko, da se malo zavrti. Cankarji niso vsak dan v Metliki! Na drugem koncu mesta se razlega partizanska pesem, pomagajo tudi dekleta.

Joža sedi v majhni sobi in posluša. Sam je. Pred njim leži kup popisanih listov. V kotu je prislonežna brzostrelka. Joža premišljuje. Kakaj je danes tako čuden? Ni bolan, toda pisati vendar ne more, čeprav mu je pisanje bilo vedno v največje razvedrilo. In vendar čuti, da bi moral zapisati še toliko stvari, da bi ostala vsaka borba partizanov ljudstvu v trajen spomin. Oh, Stanpetov most, Trebnje in še mnogo drugega, kar je pesnik Joža sam doživel, bi rad vrzel na papir.

Nemirno prelaga list za listom. Spomini na Gorenjsko. Kje daleč gori po Dolomitih je pisal te stvari. Med nemškimi ofenzivami, v dežju in mraku, v vsaki prosti minuti je prijel za svinčnik in pisal, pisal. Potem je v Cankarjevi brigadi, kljub temu, da je prejel delo komisarja, vendar posvetil vsak trenutek svojim spominom.

Borci pred hišo pojo.

»Ah, danes nisem razpeložen, moram se razvedriti,« zamrmra Joža sam pri sebi in že je zunaj med svojimi fanti. Rad ima te korenjake in oni mu zaupajo ter grede v borbo in kamor koli. Saj jim je kakor oče.

»No, fantje, sedaj pa še eno dvignimo. Tisto, Počiva jezero v tihoti.« In že zadoni iz tridesetih grl pesem, da se razlega po Metliki in jo še gori v Suhorju morda slišijo. Joža poje s fanti, ves se razživi v pesmi, da pozabi na vse skrbi, ki so ga malo prej težile.

Pokret. Tema noč zagrinja Vinico, ko krene Cankarjeva brigada skozi njo. Bataljoni se nemo vijejo preko Kolpe do Vukove gorice. Klusov Joža gre molče pred svojimi fanti in premišljuje o akciji. Ve, da bodo napadli Bosiljevo, saj jim je komandant Ciril že vnaprej dal navodila. Jože je vselej z navdušenjem šel v borbo, saj je imel še s tem

ROŠKA BALADA

Sla je nekoč kraj mrtoih koč,
zavita v črn pled,
skoz majski čas v samotem láz,
ki ga je kril še led,
iskat sinu, ki ga domu
bilo ni že troje let.

Kot mračen gost skoz mračen gozd,
ki skriva vanj se Rog,
je šla takrat sinu iskat,
ki mu je rekel bog,
naj gre v vihar za sveto stvar
o ta črni, strašni Rog.

In glej, tako je tja v goro,
dokler ni pal večer,
šla težkih nog, zroč naokrog
skoz mladih vej nemir,
da bi našla, ki ljubi ga,
a našla ga ni nikjer.

In ko že noč je svojo moč
lila iz daljnih zvezd,
s culo v rokáh na mokri mah
je sedla tja pod brest,
ki ji v uho je skoz temo
šumel veselo vest:

Zavij se v pled in sanjaj spet
v četočo majsko noč.
Tvoj sin je živ, še včeraj bil
je tu, zdrav ko nekoč.
Zato v svoj pled zavij se spet
in sanjaj. Lahko noč!

Kdor tisti hip bi čul utrip
nesrečnega srca,
bi omemel, ko je zavrel
drug veter spod neba
in v pozni čas je drugi glas
izdaval tema:

— Ne upaj nič, tvoj sin mrlji
je že, kar sneg je pal,
ta plavi sneg na rjavi breg;
tukaj poslej bo spal,
dokler skoz Rog tod naokrog
bo blodni veter plal.

Tak vzdihujoč v turobno noč
šumel je borov les
in temni šum je ozel pogum,
ki ga imel je brest,
da ni več pel, kot prej je pel
svojo veselo vest.

— Kje je moj sin, o, glas temin?
Kdaj vrne se domu?
— O, več nikdar. Bog te oboar,
tu pokopan je, tu,
kjer zdaj sediš in vsa drhtiš,
tu pokopan je, tu.

Le ped v zemljo sezi z roko,
da mu zapreš oči,
saj ga bole, ko v prst strme
ose dneve in noči,
ki je tak rad gledal pomlad,
pomlad, ki zdaj cveti.

Matej Bor

veliko plačilo, da je mogel pozneje o njej pisati. Ampak danes mu nekaj ni prav. Morda je res bolan...

Jutro. Četa se tesno stiska k zidu. Granate žvižgajo nad glavami. Pa so predolge in udarjajo za položajem. Za šviganje krogel in regljanje mitraljezov se nihče več ne mení. Vsem se zdi samo še kakor nekakšna nujna muzika.

»Če bi te ne bilo, bi bilo pač dolgočas!« se smeji Jože in gleda na specialko. »Samo, da pridemo do tiste prve hiše od kozolca, pa smo dobri,« pripoveduje četnemu komandirju.

Borci budno pazijo, da bi ustaši slučajno ne naredili kje izpada. Jože pa vzame beležko in si na kratko zapiše dogodke tega dne. Nato se obrne h komandirju:

»Boš videl, o tej borbi bom napisal še zanimivo zgodbo.«

»Dobro Jože, sedaj mi pa kompas naravnaj, ko se jaz ne razumem nanj!«

Dopoldne je poteklo brez večjih sprememb. Toda kmalu po četrti uri popoldne so začele čete z vseh strani stiskati postojanko. Ustaši in Nemci so begali med gorečimi hišami.

Tudi Jožetov bataljon je zdrvel v napad. Z močnim strojničnim ognjem

so brez žrtev prodrli do prve hiše, a komisar Jože je hotel kar naprej.

»Nevarno je šes, ga je svaril komandir.

Z brzostrelko v roki je Jože nekaj časa čakal za vogalom, nato pa je planil kar naprej: »Cankarji, hura, juriš!«

Mahoma mu je glas zamrl. Zakrillil je z rokami, se krčevito sključil in padel. Fantje so skočili k njemu. Težko je dihal, zadet v trebuh je grozno trpel. Takoj so ga odnesli v ambulanco, toda na poti v bolnišnico je umrl.

Borba je bila kmalu končana. Veselje je žarelo z lic junakov, a Jožetov bataljon je mrko stal, ko mu je komandant sporočil:

»Vaš komisar, Klusov Joža je mrtev. Njegova oporoka vam je: Bodite hrabri partizani do konca, delajte za svobodo s puško in peresom!«

Glave so se sklonile. V očeh trdih borcev so zaigrale solze. Izgubili so tovariša, ki so ga ljubili kakor očeta, izgubili so svojega slavčeka.

Tedaj je tih zašepetal vodnik: »Če bi Slovenci vedeli, kaj so danes izgubili, bi se solzilo marsikatero oko. Zato tovariši, pozdravimo mi namesto vseh: Slava Klusovemu Jožu!«

»Slava, slava, slava!« je trdo odgovorilo trideset suhih grl.

Poberite denar, ki vam ga nudi narava

TRGOVSKO PODJETJE »GOSAD«, Ljubljana, kupuje preko KZ suhe gobe v vsaki količini po najvišjih cenah, kakor tudi razna zdravilna zelišča. V vsaki količini kupujemo list borovnice, ozko-listni trpotec in jagodov list. — Rastline: rman do 20 cm, jetrnik in njivsko preslico. — Korenine: gozdni koren, regrat (rumeni), bodečo nežo, gladež, belo čmeriko in arniko. — Plodove: češmin, šipek, glog in črn trn (oparnice). Vsa pojasnila in cene dobite v KZ ali direktno:

»GOSAD« Ljubljana — Prečna ulica 4

za Dolenjsko pa tudi skladišče »GOSAD« Novo mesto Levstikova ulica - Bršljin

ženske, je odgovoril, da to mora biti in da ne more preprečiti. Tako so »kurirke« še naprej prihajale.

Prihajalo pa je čedalje več tudi belih, tako da jih je bilo 250 do 300 v dveh četah. Komandanti so bili Svarun, potem Bauš in nazadnje Sekolec (ta je bil od vseh najspodobnejši, komandirja pa Balant in Kara.

Neprenéhoma smo se pritoževali in prepirali z njimi, kajti obnašali so se, kakor da je samostan njihov, rabili so samostanska drva, seno in drugo, hkrati pa govorili, da komunizem zatira privatno lastnino in se je zato treba boriti proti njemu na življenje in smrt...

Kdo so pravzaprav bili ti beli? Bili so zmes najrazličnejših elementov: od zagriženih klerikalcev in liberalcev do sokolov. Niso imeli nikakršne idejne povezanosti, bili so brez vsakega reda in discipline. Mnogi so bili nezadovoljni s svojimi komandanti in ker so pravzaprav bili prostovoljci, jim komandanti niso mogli do živga. Ugovarjali so komandantom, jim često odrekli pokoriščino, pretili, da bodo šli, in celó, da bodo svoje starešine pobili.

Ob nedeljah so navadno imeli na samostanskem dvorišču mašo in pridigo. V samostanu je stanoval duhovnik Kopenkic iz Orehovec; prior ga nikoli ni videl, niti se mu je on kdaj prišel predstaviti. Bil je čuden svet, oborožen do zob. Pridiga je bila politična. V Brezovici je »pa bil vojaški duhovnik Sinkar; ta je zmerom nosil puško, revolver in ročne granate kogol pasu. Ker je včasih prišel v Pleterje, ga je prior vprašal, kako da sme biti duhovnik tako oborožen Sinkar je odgovoril, da je to zaradi sameobrambe in da so jim v Rimu dovolili. Prior je rekel, da je

to čisto izključeno, ker je očitno proti cerkvenemu pravu.

Partizani zdaj seveda niso mogli prihajati v Pleterje. Zato smo imeli v samostanu podivjano belo gardo. Večkrat smo šli v Drčo k admiralu, da tam kaj zvmemo o partizanih in njihovem gibanju. Partizani so redno prihajali v Drčo, podnevi in ponoči. Tako smo zvedeli, da so tukaj in kako se jim godi.

Ta čas so začelilušljati, da je major Novak v Pleterjih; kako se je to razvedelo, ne vemo. Za belo gardo to ni bilo dobro, kajti zdi se, da Italijani Novaku niso zaupali. Nekega dne je brez sledu zginil, kam, nismo mogli zvedeti.

Komandantom bele garde v Pleterjih ni bilo prav, da smo hodili iz samostana in seveda pripovedovali, kaj počne bela garda v Pleterjih, kaj govori in kako se obnaša, zato so izdali naslednji ukaz:

Predstojništvu Kartuzije Pleterje. »Legija smrti«, 1. in 2. četa.

12. I. 43.

Ker smo zvedeli, da se o nas in naših udrubah v okolici samostana pa tudi drugih veliko preveč govori, zahtevamo, da preide vsak g. pater, brat in delavec, predno odide iz samostanskega obzidja, k nam po dovoljenje, da sme samostan zapustiti. Vsak nam mora povedati, kam gre, po kaj in za koliko časa.

Podpisala sta: Kara, komandir 1. čete, in Balant, komandir 2. čete.

Za ukaz smo se malo zmenili, odhajali smo iz samostana kakor prej, belim pa sporočili, da je praktično nemogoče izpolnjevati ta ukaz.

Ko je major Novak izginil, je čez nekaj časa prišel italijanski poročnik z dvema vojakoma in se naselil v sa-

mostanu v prostorih, kjer je prej stanoval major Novak. Predstavil se je priorju in v razgovoru dejal, da je prišel zaradi kontrole nad belo gardo. Torej niti sami Italijani niso zaupali belim! In vendar so beli še dalje hoteli služiti Italijanom, namesto da bi jim bili obrnili hrbet in se združili s partizansko vojsko proti okupatorju.

Belogardisti so večkrat patrolirali po okolici; najraje so šli k admiralu Vučerju in vedno znova preiskovali njegovo stanovanje, iščoč skrivne partizane, zlasti Jura Levičnika. Nekateri dneve so se že zgodaj zjutraj razšli vsepovsod, tako da jih je le malo ostalo v samostanu. Toda nikoli nismo slišali, da bi bili podzvleli in speljali kako večjo akcijo kakor partizani, ki so prekopavali ceste, podirali mostove, razdirali proge, uničevali telefonske in telegrafске žice, plenili vlake in podobno.

Kdaj pa kdaj je prišel nadzirat belo gardo podpolkovnik Ubaldi. Nekoč smo mu potožili, da so nam beli na glavnem dvorišču posekali veje naših eksotičnih dreves z izgovorom, da ne bi partizani splezali na drevesa in streljali naravnost v sobe belih komandirjev. To dejanje belih je Ubaldi popolnoma odobraval. Saj ni čudno, ko vemo, kako so se Lahi ball partizanov.

Nekoč je prior bil v Kostanjevici pri karabinerjih (takrat jih ni bilo v Sentjernejju) zaradi neke prepustnice za v Ljubljano. Spraševali so ga, če partizani prihajajo v Pleterje, če jih je veliko, če so tudi na cesti med Kostanjevico in Sentjernejem. Razgovor je očividno pokazal, kako se bojiijo partizanov in kako so se bili zaradi tega v Kostanjevici močno utrdili.

Iz lekarne v Kostanjevici smo dobi-

vati mnogo zdravil, ki so šla za partizane. Večkrat je naš bolničar, brat Bernard, odšel z bratom Rafaelom sam po zdravila in jih prinesel domov v nahrbtniku. Seveda ji hje bilo težko prenesti iz Kostanjevice, ker je straža na mostu navadno vse preiskala. Lekarnarica je znala po skrivnih poteh poslati zdravila za partizane, zato ni čudno, da so jo denuncirali in je bila pri Italijanih zaprta skoraj pet mesecev.

Najbolj žalostno je bilo, kadar je prišel iz Sentjerneja italijanski kapetan in prinesel v samostan plačo za belogardiste. Kapetan nam je sam izjavil, da prihaja s plačo za bele. Prišel je enkrat ali dvakrat na mesec. Potem so se beli zbrali pred vrati svojega komandanta v vrsti drug za drugim. Komandant jih je zapovrstjo klical v svojo sobo in jih izplačeval.

Partizani so z vso pravico belim to najbolj zamerili. Pustili so se plačati od okupatorja za službo, ki so jo opravljali proti svojim lastnim rojakom! Tudi mi smo jim to hudo zamerili in jim očitali, da so Italijanski plačanci. Če imajo res svoje prepričanje, naj se borijo iz idealizma, zastoj, ne pa za Judeževе groše. Je torej čudno, da so partizani prezirali bele! Tudi hrano so beli dobivali od Italijanov zastoj. Makaroni jim niso ugajali in so jih metali v kanal.

13. januarja 1943 je prišel v Pleterje inspicirat belo gardo general Gambača z velikim spremstvom pod zaščito oklopnih avtomobilov. Ves okoliš so zastražili beli, častna četa pa ga je čakala na dvorišču. Pred odhodom je Gambača dal vsaki četi 500 lir, naj si kupi pijače, kakor je rekel.

Belo gardo so oboroževali Italijani. V Pleterjih so imeli beli nekeke dolge,

stare francoske puške, ki so ob sprožitvi silno zagrmele. Vadili so se tudi ponoči, tako da nismo vedeli, kaj pravzaprav je. Kdo strelja? Partizani ali beli? Po glasu pušk smo spoznali, da so beli in da se vadijo.

V Pleterjih so govorili, da je major Novak postavil preveč utrdb in tako raztepel svoje sile. Za toliko utrdb so bili beli preslabi, da bi jih lahko uspešno branili pred partizanskimi napadi in obdržali. Zato je nekega dne prišel ukaz, da se morajo beli umakniti na manjše število utrdb...

Silvestrovo 1942 so beli praznovali v Selih pri mlinarju Perkoviču, blizu Pleterja, in se napili. Govorilo se je, da so jih napadli partizani, drugi spet so rekli, da so se pijani stekli med sobo. Dejstvo je bilo, da je bil eden mrtev, eden hudo, več pa laže ranjenih.

Ko so beli nastopali tako oboroženi in podprti od redne italijanske vojske, so splošno mislili vsi, ki niso bili o stvari dobro poučeni, da bo zdaj konec partizanov, ne bodo se mogli obdržati, zlasti, ker se je bližala zima. Beli so govorili, da bodo vso zimo zasledovali partizane; ko bo odpadlo listje in zapadel sneg, bodo lahko našli njihove sledove, potem pa jih bo tolika aviacija. Sploh bodo v hosti zmzrnili, hrane jim tako nihče ne bo hotel dati in se bodo od lakote predajali. Lakota in zima bosta strla odpor partizanov, so trdili. Listje je odpadlo, sneg je zapadel, toda partizani niso pomrli od lakote, niti zmzrnili, še manj pa se predali. Nasprotno, živeli so dalje, se borili in nadaljevali belo gardo, ki je postajala čedalje bolj slaba, neodporna in je doživljala vedno hujske poraze, a Italijanom so partizani vsepovsod prizadevali neprilike in težave.

Partizanske družine so bile velika opora narodnoosvobodilnega gibanja

Pri opisovanju spominov na veliko dobo v naši zgodovini, na dobo narodnoosvobodilne borbe, čestokrat pozabljamo na številne partizanske družine in partizanske mamice, na vse tiste zaupnike, na katere smo se vsak čas in ob vsaki priliki z vso zaupnostjo obrnili in ki so bili živa vez med ljudmi v okupatorjevih postojankah in oboroženo borbo partizanskih edinic. Te družine in posamezniki so bili tarča okupatorja in njegovih domačih hlapcev, bili so v neprestani nevarnosti za svoje imetje in življenje, mnogi so žrtvovali za skupno stvar oboje. Okupatorjeva zloglasna taborišča in ječe so bile polne zaupnikov narodnoosvobodilnega gibanja, iz njih vrst je okupator jemal talce in jih pobijal kot živino v svoji onemogli besnosti. Takih družin in obojnih novih borci, snovala se je belokrajnska četa, katere komandir je bil neki Feliks. Med prvimi je odšel v partizane iz Maverlina tudi moj sin Rajko, star še ne 16 let. Ob prvem vdoru Italijanov na Maverlin so ti požgali domačijo, mi pa smo pobegnili v lozo. Kako smo živeli v gozdu s tremi malimi otroci, od katerih je bil najmlajši star komaj leto, si lahko mislite. Ob vsaki hajki sem bežala daleč v kočevske vasi in hribe. V naročju sem nesla sinčka in kanglico z mlekom, za krilo pa se me je držala sedemletna hčerka...

Bilo je 5. avgusta 1942. Manjša partizanska enota je šla v zasedo proti literaturo, katero sem jaz razpečala, skupaj s pomočnikom Rudijem pa sta držala zvezo s prvo oboroženo edinic, preko nas so šli v partizane prvi komunisti iz Bele krajine. Sin Rajko in Rudi Jerman sta imela nalogo, da sta vsakega, ki se je zglasil pri nas, odpeljala v taborišče prvih partizanov. To je bilo leta 1941. Ponoči so prihajali k nam v hišo prvi partizani; od njih se spominjam narodnega heroja Starihe in njegovega brata, Stanka Cuznarja-Jureta, Milana Šimca, Franca Koširja in drugih. Kočevarji so nas ovajali Italijanom in še celo sami so hodili k nam preiskavat. Končno jih je v jeseni 1941 le odneslo in takrat smo si oddahnili, ker se nam vsaj ni bilo treba bati sovražno razpoloženih sosedov.

Leto 1942 nas je našlo v pripravah za množični upor. Prihajali so vedno novi borci, snovala se je belokrajnska četa, katere komandir je bil neki Feliks. Med prvimi je odšel v partizane iz Maverlina tudi moj sin Rajko, star še ne 16 let. Ob prvem vdoru Italijanov na Maverlin so ti požgali domačijo, mi pa smo pobegnili v lozo. Kako smo živeli v gozdu s tremi malimi otroci, od katerih je bil najmlajši star komaj leto, si lahko mislite. Ob vsaki hajki sem bežala daleč v kočevske vasi in hribe. V naročju sem nesla sinčka in kanglico z mlekom, za krilo pa se me je držala sedemletna hčerka...

Bilo je 5. avgusta 1942. Manjša partizanska enota je šla v zasedo proti

krat na dan jedli nezabeljen krompir, samo da bo mir. Seveda danes s tem nismo več zadovoljni in hočemo več, kot je mogoče. Smatram, da mora biti največja naloga nas vseh, da se z vsemi silami borimo za mir v svetu. Za to nalogo nam ne sme biti noben napor preveč. Samo vojne si nikdar več ne želimo, pa čeprav bi bilo treba še tako zategniti pas.

Tako je povedala Pepca Vrščajeva na Stražnjem vrhu, tako bi povedale številne matere in žene po vsej naši domovini. Zato je prav, da se ob teh velikih zgodovinskih dneih, ko praznujemo deseto obletnico ustanovitve štirih slovenskih partizanskih brigad, spomnimo tudi vseh tistih družin in posameznikov, ki so nam tako zvesto in požrtvovalno pomagali. Naša svoboda je v veliki meri tudi sad teh, večkrat tako skritih in nesebično skromnih pomočnikov, zlasti nepozabnih partizanskih mamic.

R.

France Mihelič: POGORIŠČE

Stražnjemu vrhu, ker so Italijani silili iz Črnomlja. Sin Rajko in še eden sta šla v izvidnico v Dobljčko goro. Jaz sem bila z otroci na Toplem vrhu. Naenkrat zaslišimo strele v smeri Dobljčke gore. Zla slutnja mi je stisnila srce in ne brez povoda: moj najstarejši je padel, zadet od fašistične krogle...

Ko so partizani pregnali Italijane in belčke iz tega območja, smo se vrnili v vas in se nastanili v kočevski hiši. Neke noči so Italijani pod vodstvom domačinov - belogardistov nenadoma vdrl v vas in obkolili vse hiše. Krog in krog nas je pokalo, da je bilo groza. Mislili smo, da je zdaj po nas. Mož je pobegnil na pol oblečen nekam proti gozdu, jaz pa sem se z otroki skrila v kakih 50 metrov oddaljen, gosto obrasčen jarek. Se danes se čudim, kako da vsaj na pol prebujeni otroci niso jokali, ampak so tiho ždeli z menoj vred v grmovju, kakor da so vedeli, da gre za moje in njihovo življenje. In takih trenutkov je bilo veliko.

Hudo je bilo, hudo, pa smo vse prestali. Kolikokrat smo bili lačni, pa smo še tisto malo, kar smo imeli, delili s partizani, vendar smo bili zadovoljni, samo da ni bilo treba bežati izpod strehe v mrzli gozd z malimi otroci. Poleg številnih hajk smo prestali prenekatere italijansko topovsko obstreljevanje, no, pa tega se nismo preveč bali, saj Italijani so streljali od samega strahu. Potem je prišla italijanska kapitulacija. Se veliko več je bilo partizanov, še več je bilo nalog in naporov. Maverlin s svojo okolico je bil sedež nešteti vojaških in političnih postojank. Takrat smo se spoznali z vsemi vodilnimi ljudmi in člani CK KPS. Kolikokrat smo med vojno zadrževali, da bomo zadovoljni, če bomo samo en-

krat na dan jedli nezabeljen krompir, samo da bo mir. Seveda danes s tem nismo več zadovoljni in hočemo več, kot je mogoče. Smatram, da mora biti največja naloga nas vseh, da se z vsemi silami borimo za mir v svetu. Za to nalogo nam ne sme biti noben napor preveč. Samo vojne si nikdar več ne želimo, pa čeprav bi bilo treba še tako zategniti pas.

Tako je povedala Pepca Vrščajeva na Stražnjem vrhu, tako bi povedale številne matere in žene po vsej naši domovini. Zato je prav, da se ob teh velikih zgodovinskih dneih, ko praznujemo deseto obletnico ustanovitve štirih slovenskih partizanskih brigad, spomnimo tudi vseh tistih družin in posameznikov, ki so nam tako zvesto in požrtvovalno pomagali. Naša svoboda je v veliki meri tudi sad teh, večkrat tako skritih in nesebično skromnih pomočnikov, zlasti nepozabnih partizanskih mamic.

R.

KAKO SEM ODŠEL V PARTIZANE

Ko je odšlo že več fantov iz Metlike spomladni in poleti 1942 v partizane, sem bil vključen v delo za narodnoosvobodilno gibanje. Pozneje sem hodil tudi na mladinske sestanke, ki so bili na Svržakah. V jeseni 1942 sem bil sprejet v SKOJ. Ker sem bil zaposlen v

TALEC — osnutek za spomenik NOB v Novem mestu. Avtor: akad. kipar Jakob Savinšek

samo preoblekel in odšel z njimi v partizane. Isto noč sta odšli tudi Vida Nemančič in Ljubica Vukšinič.

Nekaj dni sem bil v Vzhodnodolenjskem odredu, potem pa sem šel v Cankarjevo brigado v 1. četo III. bataljona. Komandir čete je bil tedaj Franc Kočevar - Ciril. Komandant bataljona je bil Ilija Badovinac — narodni heroj, komandant brigade Dragan Jevtič, komisar pa Jože Borštnar. V Cankarjevi brigadi sem sodeloval v raznih borbah z Italijani in belogardisti. Večje akcije in borbe pa smo imeli ob začetku četrtre ofenzive, kjer smo skupno z Gubčevo in hrvaškimi brigadami vodili ostro borbo z Italijani. V teh borbah okrog Prekrižja, Sošic in proti Krašičam je padlo mnogo Italijanov, mi pa smo dobili precej vojaške opreme.

Po razbitju teh italijanskih edinic smo nadaljevali ofenzivne akcije na razne postojanke okrog Karlovca, Jaska, Samobora in drugod. Pri Dragančih smo zajeli mnogo domobrancev in dobili precej orožja. V teh borbah je padlo in bilo ranjenih tudi precej naših borcev. Tedaj je padel tudi namestnik komandanta Cankarjeve brigade »Nandek«, ranjen pa je bil Drago Jerman, ki je sedaj polkovnik JLA in poslanec Ljudske skupščine LRS.

Po teh borbah smo odšli na slovensko ozemlje in napadli belogardistično postojanko v Pleterjih. Takrat je bil Franc Kočevar - Ciril že namestnik komandanta Cankarjeve brigade. V teh borbah sem bil ranjen, in sicer 20. februarja 1943. Takrat je tudi padlo in bilo ranjenih precej tovarišev. Med drugimi je padel komandir naše čete Jože Jerman, doma iz Črnomlja, Božo Koželj iz Metlike in še nekateri. Ranjeni pa so bili Jože Brodrič iz Ro-

salnic, Avgust Cilberg iz Vinice in drugi.

Najprej sem bil v bolnišnici na Slošicah pri Zumberku. Nekako čez tri dni pa so pričeli Italijani s sodelovanjem ustašev in četnikov iz vseh strani ofenzivo na bolnišnico v Zumberku, z namenom, da uničijo njo in ranjenice. Hrabri borci hrvaških edinic, ki so bile v okolici za zaščito — XIII. Proleterska, Zumberački odred, Belokranjski odred, Vzhodnodolenjski odred in še nekatere terenske edince so uspešno odbili napade podivjanih fašistov. Dobro se še spominjam besed v najtežjih trenutkih, ko so blizu grmele puške, mitraljezi in granate in ko se je vodstvo bolnišnice trudilo za premik ranjenecov po varni poti, besed, ki so nam jih poslali borci Omladinskega bataljona XIII. Proleterske brigade, katere nam je prebral komisar bolnišnice:

»Samo put preko naših mrtvih leševa, je put fašista do naših ranjenika! Po teh bratskih in borbenih besedah se je pričel premik ranjenecov. Dolga kolona voznikov z ranjenci se je skozi tri dni in tri noči pomikala proti Kočevskemu Rogu, kjer smo našli mirno in varno zavetišče. Tu so pozneje še mnogi našli zatočišče in zdravniško pomoč.

Medtem, ko sem bil še na Sošicah v bolnišnici, so napadale slovenske brigade Cankarjeva, Tomšičeva, XIII. Proleterska hrvaška in Vzhodnodolenjski odred Metliko. To je bilo v prvi polovici marca 1943. Komandant Cankarjeve brigade je bil takrat Dragan Jevtič, komisar pa Jože Borštnar. Namestnik komandanta brigade je bil Franc Kočevar - Ciril, komandant III. bataljona pa je bil Ilija Badovinac, ki je bil tedaj ranjen v glavo. V tej borbi je padel tudi Tajčmanov iz Čuril.

Frenk Molek

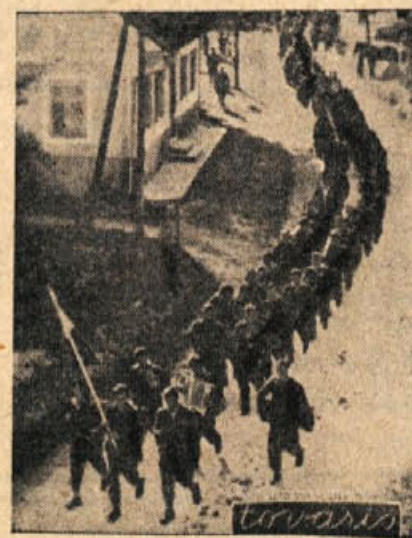
Pepca Vrščaj

nadutih Kočevarjev - kulturbundovcev, ki so nas zaradi narodne zavednosti stalno gledali po strani. Najstarejši sin Rajko je hodil v meščansko šolo v Črnomelj, ko je prišla okupacija. Najina narodna zavednost je našla plodna tla pri njem. Od začetka je bil povezan z osvobodilnim gibanjem. Pri možu je delal kot pomočnik znani poznejši partizan Rudi Jerman. Oba sta me seznanila s cilji OF in me povezala v gibanje. Sin Rajko je prinašal iz Črnomlja

Zivele prve slovenske udarne brigade — udarna pest naše vseljudske revolucije!

Saniteta sektorska postaja in ambulanta PLZ v Novem mestu sta imeli tudi ob zadnji veliki važi polne roke dela.

Nekaj naklade smo rezervirali samo še za one, ki še žele naročiti poleg »trojke« tudi dalje do konca leta (skupno 375 din).

Se nekaj same »trojke« pa je tudi na razpolago za one, ki jo žele poslati svojcem v inozemstvo ali po drugih jugoslovanskih republikah. »Trojka« za inozemstvo stane 100 din.

Vse te naprosamo, da naročila takoj oddajo. Prednost bodo imela plačana naročila.

Kolektivi, ustanove in organizacije, ki so naročili večjo količino »septembrske trojke« pa pričakujejo težave pri razpečavanju, naročilo lahko znižajo, ker imamo več naročil kot pa naklade in zato ni treba, da bi komu kak izvod obležal. Preostalih izvodov namreč ne bomo jemali v obračun. Vsa naročila smatramo zato za polno gotovinsko obvezo. Naše poverjenike na terenu prosimo, da zaključijo oziroma nadaljujejo z delom v gornjem smislu.

Uprava »TOVARIŠA«,
Ljubljana, Kopitarjeva 2,
tek. rač. pri N. B. 604-90321-1

Kako se je vragu godilo v Beli krajini

(Belokranjska pripovedka)

Vrag-bedak se je namahnil v Belo krajino. Ko se je že dodobra naletal in značilni je v neki hiši poprosil za hrano. Doma je bila sama osebenjka. Za večerjo si je kuhala debelačne žgance. Ker pa je bila ženska stara in brljava, vraga ni spoznala. Natresla mu je debelačnih žgancev v latvico.

Vrag je pomlatil žgance. Kmalu pa ga je pričelo žejati. Pohitel je h Kolpi in se napil vode.

Či vode in debelačnih žgancev ga je pričelo gristi po trebuhu. Sel je dalje ob vodi in prišantal do dolskega mlinarja. Potožil mu je, da ga boli trebuh in ga prosi za žganico. Mlinar pa je bil šaljivec. In ker je vraga prepoznal, mu je obljubil za zdravilo dobro žganico, rekoč:

»Tukaj je steklenica — polna žganja. Lahko ga popiješ, a samo pod pogojem, da steklenice ne boš nagnil...«

»Tega ne morem,« se je nakremžil vrag.

»Pa se naredi majhnega in zlezi v steklenico!« se je mlinar zasmeljal.

Kaj je hotel vrag? Spoznal je, da ga je mlinar prepoznal. Ker bolečine v trebuhu niso pustile, je izdihnil sapo in se zguzil ter se napravil majhnega, da je lahko zlezel v steklenico. Komaj je prišel lokati žganjico, že je mlinar brž potisnil zatrdel v grlo steklenice — in vrag je bil ujet! Prosil je in javskal, naj ga mlinar izpusti, a dolski

mlinar — ne bodi len! — je zalučal steklenico z vragom v Kolpo.

Steklenica je plaval po vodi tri dni in tri noči. Potlej jo je ujel krasinski brodar. Potegnul jo je z veslom na brod, odmašil in poduhal ter padel vznak — tako je zasmrdelo iz steklenice...«

Vrag pa je brž zlezel iz steklenice, zajel sapo, se napihnil in pričel bentiti ter groziti brodarju, češ da ga je on zavrnil v steklenico.

»Jaz te, bogme, nisem!« se je rotil brodar. »Sploh pa ti ne verjamem, da si bil v steklenici. Le kako bi mogel ti, orjak, zlezi v to majhno steklenico!«

»Ne verjameš?« je bahačil vrag.

»Ne verjamem!« se je prenevedal brodar.

»Lahko se napravim majhnega...«

»Pa tako majhnega ne, da bi mogel skozi tole ozko grlo,« je brodar pokazal na steklenico.

»Pa poglej, če morem ali ne,« se je hvalil vrag-bedak, izdihnil sapo, se zguzil in zlezel v steklenico...«

Komaj pa je potegnul pete skozi grlo steklenice za seboj, je brodar zamašil steklenico — in vrag je bil spet ujet! Milo je prosil brodarja, naj ga izpusti, ta pa — sit vseh vragolij — je vrgel steklenico z vragom v Kolpo.

Steklenica je plaval po vodi sedem dni in noči. Potlej so jo božakovski ribiči potegnili z vršo na dan. Komaj pa je najbolj radovedni ribič odmašil steklenico, že je skočil vrag iz nje. Ker je bil lačen, jo je na vrat na nos ucvril v bližnje trtje, kjer je zorelo grozde. Božakovčani pa za njim! Ujeli so tatu in ga vrgli v Kolpo. Vrag se je potopil, splaval pod vodo k bregu in se potulil pod Magdalensko skalo. Ali ko so se pod večer vrnili ribiči v domačo vas, so našli vraga v neki hiši, kjer so tisti dan baš pekli kruh. Čepel je na peči in se sušil.

Kam bi Božakovčani z vragom? Iz vse srenje so se zbrali kumeki in kumice na posvet. Dolgo so se posvetovali, končno pa so vraga obsodili na pranje ovčje volne. Ostrigli so črnega ovna, nametali črno volno v nečke in poslali vraga h Kolpi, rekoč:

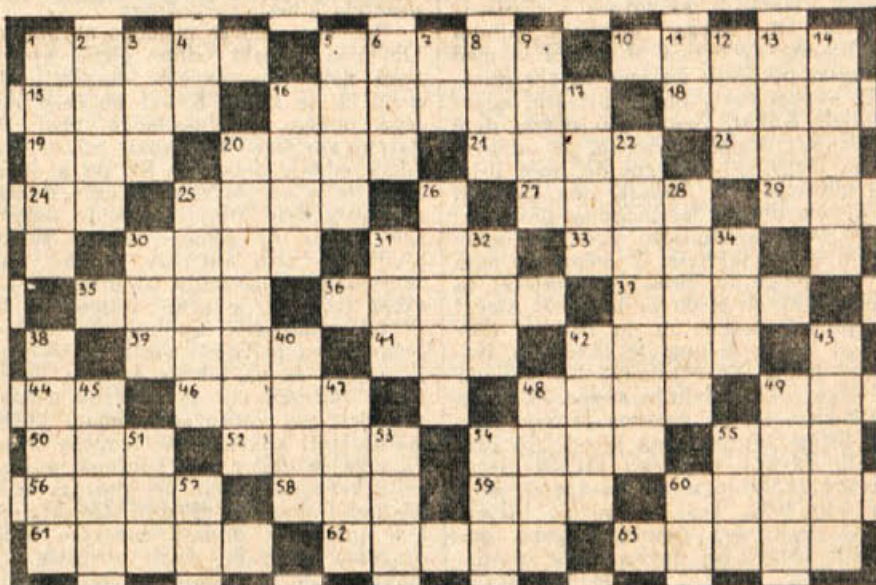
»Ker si bil tat, pojdi črno volno prati! Kadar bo volna bela, boš spet prost vsega dela...«

In vrag-bedak je odšel črno volno prati, kakor so mu naročili Božakovčani. Pral je in pral, drgnil in drgnil, toda volna se ni pobelila; prej so se od starosti pobelile njegove smrdljive dlake.

Božakovčani pripovedujejo, da pod Magdalensko skalo vrag-bedak še danes pere črno volno in preklinja, ker je ne more obeliti...«

Lojze Zupanč

Nagradna pionirska križanka št. 2

Dragi pionirji!

Spet se je začela šola — in če ste bili lani pridni, vam gotovo v počitnicah ni manjkalo lepih dni in veselja! Jesen gre v deželo — in spet boste lahko presedeli prenekatero urico ob teševanju križank v »Dolenjskem listu«.

Danes razpisujemo dve lepi knjižni nagradi za izžrebanca, ki ju bo določil žreb. Pošljite nam rešitve vsaj do petka 19. septembra. Zdjaj pa kar korajžno na dolo!

Besede pomenijo:

Vodoravno: 1. Ozemlje, krajevna enota OF, 5. to leto, 10. del oblaci, 15. sovrastvo, mrznja (tujka), 16. mesto v Sloveniji, 18. diplomatsko pismo, 19. domača žival, 20. reka v Jugoslaviji, 21. bog mohamedancev, 23. poslanec, kurir, 24. osebni zaimek, 25. žila dovodnica, 27. del gledališča, 29. oziralni zaimek, 30. zimsko prevozno sredstvo, 31. reka v Rusiji, 33. ovoj, 35. pritok Save, 36. počitek, 37. klic, poziv (tujka), 39. otrok, 41. sila, 42. ne mlad, 44. pripovedna pesem.

46. žensko ime, 48. gorovje v Grčiji, 49. kraljica za ljudski odbor, 50. orožje, 52. del trupa, 54. pokrit z odejo, 55. delec, 56. ravno tak, 58. termin, 59. ne lačen, 60. alkoholna pijača, 61. tveganje, nevarnost (tujka), 62. oblika literarnega dela, 63. nato.

Napitno: 1. Listnato drevo, 2. angleški zunanji minister, 3. divja žival, 4. medmet, 5. izmeček ognjenika, 6. doba, vek (tujka), 7. osebni zaimek, 8. obadva, 9. sam (tujka), 11. osebni zaimek, 12. ptica, 13. očka, 14. oblika glagola valiti, 16. dobri duhovi umrlih pri starih rimljanih, 17. moško ime, 20. član senata, 22. vrsta železne rude, 23. si-guren, 26. ptica ujeđa, 28. razbojnik, 30. posoda, 31. domača hiša, 32. časovno obdobje, 34. veznik, 38. dolžinska mera, 40. državna blagajna (tujka), 42. zopet, 43. znani roman Emila Zolaja, 45. vrsta konj, 47. rimski bog ljubezni, 48. samo eden, en sam, 49. vdolbinice za razsvetljavo v starih hišah, 51. kraljica za protiplavniško zaščito, 53. če, 54. pikajoča žuželka, 55. kraljica za društvo inženirjev in tehnikov, 57. oziralni zaimek, 60. predlog.

„Uh, kako so zamazani sedeži...“

Večkrat beremo v časopisu o nevljudnih sprevodnikih in drugih uslužbenih pri železnici. Prav je, da javno ožigosamo vse nepravilne odnose posameznih uslužbencev, kajti niso potniki zaradi sprevodnikov, ampak obratno. Toda moramo obenem kritično presoditi tudi posamezne primere netaktnosti potnikov do železniških uslužbencev, ki si dostikrat na njih račun privoščijo marsikaj, ali jim pa nagajajo. Prav tako je treba javno ožigosati vse primere nepravilnega odnosa do splošne ljudske imovine in naprav, ki služijo skupnosti. Sam sem doživel v treh dneh taka značilna dogodka:

Na zadnji večerni vlak Karlovec—Novo mesto je 31. avgusta ob 22. uri stopila na postaji Otavec družba mla-

dih fantov in deklet, doma menda iz Semiča ali okolice. Ze obnašanje te precej vinjene mladine v vagonu ni bila v čast niti njim samim, še manj pa staršem dveh deklet. Svojo pravo srčno kulturo pa so pokazali do sprevodnika. Ko je zahteval vozne listke, so se delali iz njega norca, ga zmerjali in mu mesto voznih listkov ponujali razglednice šaljive pošte. Najbolj nesramen je bil neki Jakša, ki sploh ni hotel pokazati voznega listka navzle zelo vjudnemu prigravarjanju in poznejši odločni zahtevi sprevodnika. Uslužbencu železnice je dajal razne primke, v splošno veselje vse družbe, ki se je »junaškemu« zadržanju Jakšeta smejala na vse grlo. Ko po daljšem prigravarjanju in nastopu sprevodnika ni uspelo dobiti voznih listek, je bil prisiljen napraviti prijavo. Priznati moram, kar bi lahko potrdili tudi ostali trezni potniki v vlaku, da je bil sprevodnik izredno vjuden in miren in bi marsikdo na njegovem mestu ostreje nastopil.

Drug primer: v potniški vagon III. razreda je stopila na postaji Črnomelj 3. septembra ob 16.50 mlada tovaršiča, baje žena bančnega uradnika iz Ljubljane, sicer pa doma iz Črnomlja. Ko je pogledala po vagonu, ki je bil le malo zaseden, je vzkliknila: »Uh, kako so zamazani sedeži, človek nima niti apetita sest!« Da, res je, sedeži na klopih so bili zamazani in bi bili v resnici potrebni umivanja. Da pa so te umazanosti največ krivi potniki sami, tega mlada gospa prav gotovo ne bi hotela priznati, čeprav je k umazanosti tudi sama prispevala s svojo obilno prtljago. Tako je imela s seboj: dva večja kovčka, štiri polne vreče, dve živi kokoši, dve mreži in še nekaj ročnih torbic ter dva majhna otroka. Kokoši je postavila kar na klop, kjer sta se obe takoj »olajšali« s prtljago je zavzela precej sedežev in vrsto polic. Če bi bilo deset potnikov s tako obilno prtljago, bi bil vagon popolnoma zavzet. Ko je pobrisala s klopi kokošje odpadke, se je vsedla prav tam in se nič več zgrajala nad umazanostjo.

V istem vagonu so se peljali tudi en Hrvat in dve Hrvatici; imeli so na policah in po tleh nič manj kot devet velikih košar, polnih sadja in grozdja. Iz ene košare na policji je ves čas kapalo na obe klopi. Potnik, ki je prišel v vagon v mraku, te luže ni mogel opaziti in je lahko sedel prav tam. Če je do tega prišlo, ker je povsem verjetno, in si je eden ali drugi uničil obleko, prav gotovo ni preklinjal potnikov, pač pa železniško upravo.

Zakaj imamo predpise, zakaj je vsakemu vlaku priključen prtljajni vagon. Tam, kjer ne pomaga vzgoja in prečišljiva beseda, je treba posameznike z uporabo predpisov naučiti pravih odnosov do uslužbencev in do čuvanja splošnega ljudskega premoženja. R.

KMETJSKA ZADRUGA TREBNJE

Odkupuje

vse vrste kmetijskih in gozdnih pridelkov, les, živino itd.

Prodaja

vse vrste industrijskega blaga, živino, kmetijske stroje in orodje, umetna gnojila in zaščitna sredstva

Se priporoča!

V soboto in nedeljo na veselo partizansko svidenje na Frati in v Dolenjskih Toplicah!

Ti prešmentana žlica...

Pred komisarja Počkaja pride sestradan in utrujen partizan. »Počkaj, daj mi kaj jesti!«

Počkaj, vedno uslužni »šalavjek«, ga pelje v kuhinjo in naroči, naj mu dajo jesti.

»No, daj porcijo!« ga opozori kuharica.

»Zahajkal sem jo!« se odreže partizan. Kuharica mu da svojo porcijo in jo napolni zvrhoma. Partizan ogleduje jedilno goro, a se jedi ne pritakne. Počkaj ga gleda in ga sili naj je. Partizan še vedno samo gleda veliko goro pred seboj.

»Zakaj pa ne ješ, kaj nisi lačen?« ga pobara Počkaj. »O, lačen sem že, pa ne morem jesti.« In Počkaj ves v skrbeh za vsakega partizana: »Pa menda nisi bolan, kje te pa boli, kaj imaš vročino, ali ti je slabo?« — »Nisem ne bolan, niti nimam vročine, niti mi ni slabo, ampak, no, no,« in z veliko težavo je stresel iz sebe, »žlice nimam.«

Ne, kaj takega pa še ne, partizan pa brez žlice, ne, tega pa ne! Mehka duša Počkaja je bila zadržana. Žlica je bila pravzaprav sestavni del partizanske uniforme, če ne bi skoraj rekel, sestavni del oborožitve — in evoga, partizana, brez žlice! In kakor se je komisar Počkaj hitro razburil, tako se je hitro tudi pomiril: »Kaj, če ni tudi to potrebno za zmago ljudske revolucije in zgraditev socializma? si je tiho mislil Počkaj, na glas pa dejal:

»Na, tudi žlico dobiš, ampak povedati mi moraš, kako si napravil žlico.« Partizan je dobil žlico in gora se je hitro manjšala in Počkaj se še ni dobro obrnil, ko je gora izginila iz porejja.

»Zejen sem tudi,« je dejal partizan in si obrisal usta v precej spremenljive barve svojega rokava. In Počkaj, pravi samaritan, mu naroči dva deci. Ko je stal pred partizanom prazen kozarec, mu je Počkaj dejal: »Zdjaj pa povej!«

»Ej, dragi komisar, to je bilo šele za večerjo, za zejo pa še ni bilo nič in kaj šele za mene,« da bom dobil slino za tako dolgo povest, ki ti jo bom pripovedoval. — »Daj mu, Micka, polno porcijo, da bo imel dovolj!« je dejal nestrpni Počkaj. Počasi se je manjšala porcija vivodinca.

»Veš, težko mi je pripovedovati, ampak naj bo, ker sem ti obljubil,« je z veliko težavo spravil iz sebe partizan. »Saj veš, dolga je pot od šentjernejske plati, zeja je pa tudi velika, da se je težko premagati, če zagledaš v zidanih črna vrata. Pa sem zavil v zidnico tam nekje v loških vinogradih. No, ne bom rekel, da ni bila v zidnici ravno deklica, s katero ne bi hotel malo pokramljati. Pa je padla prva majolika in še druga se je napolnila z žlahtno kapljico. In beseda je dala besedo in ker sva bila ravno

sama, no, saj veš, kaj pride še zraven besed, če sta dva taka skupaj, kot sem jaz in taka deklica. Pa saj veš, moj dragi komisar, vedno sem slišal, da se partizan na ognjeni črti ne sme ničesar ustrašiti in ona je bila tako ognjena. No, in...«

Nestrpni Počkaj ni mogel več prenašati te jecljajoče izpovedi in ga je nahnulil: »Da, da, no in...?«

»No — in prosila me je, če imam kaj za spomin, če ji morem dati kak mal' spominček. Bil sem res v veliki zadregi, saj veš, človek se res veseli, če ima vsaj kak mal' spominček na človeka, ki mu je bil dober in mil. In dal sem ji za spomin žlico. No, da, žlico za spomin...«

KLUSOV JOZA:

BUNKERJI

Gremo skozi noč. Prek host so zaveli južni vetrovi, ozračje je toplo, vlažno. Sneg se globoko vdira, ves moker in težak, noge čofotajo po lužah, ki vstajajo iz južnih tal. Bele halje tovarišev se motno odražajo med gostim lesovjem in se na čistinah spoje z belino snega.

Vsenaokrog med bregovi diha nova pomlad, po kopinah je zadisalo po zemlji. Pred menoj stopa mitraljezec Miha. Včasih mu cev mitraljeza, obešnega preko ramena, z rahlim zvenkom zadene ob veje, viseče preko poti. Počasi prelezemo s snegom prekrite zaseke in se vzpenjamo v breg. V tišino noči kratko zasekajo ostri rafali. Raketa, vržena pod oblako nebo, medlo razsvetli prostor. Polagoma umira luč, obrisi Borinčevega hriba in Sv. Roka znova tonejo v temo. Kolona je prišla pod razvaline na Pogancih. Mimo samotnega mlina klokota voda in nosi s seboj plasti ledu in talečega se snega. Pred nami v noči pa kot skrite počasti preže v temo bunkerji...

Iz Gorjancev je zagrmelo. Z nizkim, votlim glasom je udaril grom v hribovja. Nato je preko nas zapel tuleči žvižg granate in se raztreščil nekje nad bunkerji. Kakor ranjen pes so besno zalajale strojnice v odgovor. A grom v Gorjancih ne utihne.

Naša artilerija je začela uvodno pesem. Ob sikajočih žvižgih in bobnečem treskanju granat se plazi kolona naprej v napad. Postave mož se zdaj pa zdaj jasno očrtajo med snopi svetlečih se krogel, ki jih bruhajo sovražne strojnice, za grebeni nekje pa tolčejo baceči. Mine zaveslajo v črn prostor in kačar padejo v cilj, je njih glas bobneč in votel, kot bi padle pod močan obok.

V noč kriknejo povelja. Od vseh strani odgovorjajo glasovi nevidnih postav in onim v bunkerjih stiska grlo strah. Kakor blazni sipljejo uničujoči ogenj v temo, iz katere se sem in tja oglasi poroeglji klic:

»Hej, belil Predaj se!«

V kratkih premorih, ki jih izpolnjuje grobna tišina, premika deseter Anton svojo desetino. Pred njim se nedaleč v mračni belini rišejo obrisi bunkerja. Z očmi vrte to spako, ki se je razčeperila vrh griča, in premišljuje kje bi ji prišel do živega.

Težka naloga je postavljena njegovi desetini. Bombe, ki jih nosijo s seboj, morajo razrušiti ta zidani oklep, ki obdaja izdajalce, skrite v njem. Na desnem krilu njegove desetine je lesen pod. Drug za drugim se plazijo boreci v beli haljah okoli piega in prihajajo vse bliže k žici, ki obdaja bunker, Anton se je z roko dotaknil bočede ovire. Pomaje močneje in se napol vzdigne ob kolu, ki je nanj pritrjena žica. Ovira

zaječi kot ranjena zver, iz bunkerja švigne v temo raketa in v trenutku je svetlo kakor podnevi.

Postave v snegu se skrčijo in zarijejo v sneg. Samo mirovati, dokler jih zopet ne objame rešilna tema. Raketa na padalu pa plava tako peklensko počasi navzdol, kot bi bila pripeta na nebo. Oči iz bunkerja iščejo po beli planjavi in se jim niti ne sanja, da je nevarnost tik pred njihovimi durmi. Magnezijska luč že pojemo, ko obrne

ci. Naši pa jim v odgovor zapojejo:

»Hej brigade...«

Top v Gorjancih se znova oglasi. Zdjaj borci vidijo, kam padajo izstrelki. Kadar se razleti granata čisto zraven bunkerja, se onim tam notri krivijo hrbti v smrtni grozi. A vendar trdo-vratno vztrajajo. Vedo, da ni druge pomoči. Če zbeže — jih tam zadaj čaka od njihovih gospodarjev strel v zatilnik.

Noč je dolga in vse bolj mrzla. A borci ne čutijo mraza, ne mokrote, ki

Nikolaj Pirnat: NA BUNKERJI

mitraljezec Lojze glavo in pogleda navzgor. V bunkerju jim zastane sapa. Planejo in cev mitraljeza v odprtini se požrešno obrne strmo navzdol. A tudi naši vedo, da zdaj ni čas za razmišljanje. Deset bomb tresne ob steno bunkerja, da je v hipu zavil v plamene in dim. In ko zadržda izdajalski rafal, se desetina že smeje v varnih zaklonih.

Kot za šalo odgovarja Lojzetov mitraljez. Pošče odprtino v bunkerju in z nje se oglasi bolesten jek.

»Verfluchte Banditen!« kolnejo Nem-

pronica skozi obleko. Kaj pa je njim ležati v snegu vso noč, ko vedo, da nekje na ruski fronti že poginja zver, ki jo napadajo. Pred njihovimi očmi vstaja pomlad, kot je še niso videli nikoli.

Iz Gorjancev smo začeli močan polet. Če ne danes, pojdemo jutri naprej preko bunkerjev in Novega mesta, vse dalje prek Save, v našo trpečo in skoraj osvobojeno Ljubljano, v naš Maribor in v Celovce...

Iz bunkerjev se je belim in Nemcem strahotno zarezala smrt.

VSEM DOPISNIKOM

katerih prispevki za zaostali, sporočamo, da bodo njihovi članki in vesti objavljene v prihodnjih številkah. — Uredništvo.

Ponovno prosimo

vse zamudnike, ki so v predzadnji številki dobili položnice in obvestilo o dolžni naročnini do konca 1. 1952, da takoj poravnajo zaostale zneske. Obrachamo se na zavedenost vseh naročnikov in bralcev Dolenjskega lista, da z rednim plačevanjem podpro Upravo lista, ki ima z izdajanjem tednika ogromne tdatke.

Uprava Dolenjskega lista

Zahtevajte

v gostilnah zdraviliščih in kavarnah

DOLENJSKI LIST

KDO TOREJ LAŽE?

V 26. številki našega lista smo objavili članek iz razgovora s predsednikom Občinskega ljudskega odbora Mokronogovim tovaršem Milavcem in med drugim poročali, da ima največ davčnih zaostankov v občini privatni mizar Rudolf Kuhar. Nekaj dni potem nam je Kuhar poslal dopisnico, da odpoveduje Dolenjski list, češ da noče lista, ki objavlja laži. Pozvali smo Kuharja naj nam dokaže laž, oziroma pove, kaj smo lažnega napisali, sicer ga bomo težili zaradi klevete. V odgovoru nam je na dolgo in široko pojasnjeval in dokazoval, da je on za leto 1951 plačal še preveč davkov in da ima od lanskega leta v dobrem še 18.000 din. Navaja dopis Poverjeništvu za finance bivšega OLO Trebnje z dne 30. maja 1952 št. 13, po katerem je baje črno na belem zapisano, da je od lanj plačanih davkov v znesku 141.000 plačal preveč 21.573 in se mu ta znesek šteje za leto 1952. Trdi, da so na bivšem KLO Mokronog njemu samemu odmerili 140.000 din davka vsem ostalim obrtnikom v KLO pa le 104.000 din davčne akontacije. Navaja, kako se mu godi križica. Sebe in delavnico je ponudil KZ, dogovorili so se že o prevzemu, sedaj pa nočejo prevzeti starih neizpoljenih naročil ima neko malenkost, kar naj nikogar ne moti, itd. Novih naročil menda sploh več ne sprejme, ker čaka da bo delavnico prevzela kmetijska zadruga.

Ponovno smo se pismeno obrnili na Občinski ljudski odbor glede njegovega dolga na davkih. Sporočili so nam, da je mizar Kuhar ob času našega obiska v Mokronogu imel po davčni kartoteki zaostanka 117.217 din! Glede oddaje delavnice KZ pa je stvar taka, da ta ne prevzame ničesar, dokler niso razčiščeni starj računi. In dejansko Kuhar do danes zadrugi še ni predložil čistih računov, koliko ima zaostanka na naročilih od prej, ampak samo trdi, da je neka malenkost, ki jo bo mimogrede izpolnil. Ta mimogrede se pa pri njem vleče v nedogled in najbrž ne bo nikdar končan. Kmetijska zadruga mu je poverila mizarška dela pri zadržnem domu, ki bi moral biti končana do 1. maja letos. Ta dela še danes niso končana, najbrž zato, ker ima Kuhar pri zadrugi »mimogrede« dolga 72.859 din! Zadruga je bila prisiljena oddati mizarška dela drugemu mizarju, kajti drugače bi lahko še dolgo čakala na opremo lokalov v zadržnem domu. V svojem odgovoru Kuhar nadalje trdi, da je dober plačnik, da zaposluje »le« 6 vajencev in pomočnikov in ne 8, kot smo to navedli, da naj poslušamo ljudski (njegov) glas in ne samo enega, da je njegov delež tudi pri kulturnih in

drugih društvih velik in podobno. To oceno njegovih zaslug in vrlin prepuščamo domačinom v Mokronogu in okolici, ki ga menda prav dobro poznajo, mi pa verujemo uradnim podatkom občine in lastnim ugotovitvam na licu mesta in nas Kuhar ne bo s svojo zgovornostjo premotil, kot je že marsikoga.

Podobna je zadeva z mokronoškim gasilci. V našem listu smo 17. julija objavili članek pod naslovom: »Beseda, dve o gasilcih Mokronoga in okolice, kjer smo med drugim omenili požar na Trebelnem pri Kotniku in navedli, da so se pri tem požaru izkazali gasilci iz Sv. Križa, posebno še mlade gasilce, dočim se mokronoški gasilci niso. Deset dni po objavi smo prejeli od gasilskega društva Mokronog dopis, ki ga je podpisal tajnik Lojze Borštnar, v katerem zatrjuje: »Ni res, da bi bile pri požaru na Trebelnem navzoče članice prostovoljne gasilske čete Sv. Križa, pač pa so bile to članice prostovoljne gasilske čete Mokronog, ki so res požrtvovalno pomagale.« Dalje navaja v dopisu, da prostovoljna gasilska četa Sv. Križ sploh ni bila navzoča pri tem požaru. Glede vožnje na veselico z mokronoškim gasilskim avtom zatrjuje, da je res peljal enkrat, drugič je pa vozil sam sofer brez dovoljenja in je bil baje zaradi tega tudi kaznovan. Ob priliki požara na Trebelnem pa da avto ni bil sposoben za vožnjo, ker ga je registracija zavrgla. Tudi za to zadevo smo se ponovno zanimali na merodajnem mestu in zvedeli sledeče:

Ob priliki omenjenega požara na Trebelnem se mokronoški gasilci niso zbrali pred gasilnim domom kot običajno in so rekli, da ne gredo na pomoč, ker je avto pokvarjen. (Na konje se najbrž niso spomnili.) Šele na ponovno zahtevo komandirja Ljudske milice so odšli na kraj požara na Trebelno, od koder pa so hoteli predčasno oditi. Tudi glede vožnje z gasilskim avtom na veselico so bile navedbe resnične. Niti malo ne dvomimo, da bi člani Ljudske milice dali napačne podatke, pač pa vemp, da odnosi med gasilskim društvom Mokronog in Sv. Križ niso ne tovariški in ne gasilski. Upamo, da bomo o teh odnosih lahko še pisali in jih prikazali javnosti take kot so. Ne dvomimo, da imajo gasilci v Mokronogu svoje tradicije, ki obstojajo delno tudi iz cerkvenih parad, saj še seje in proslave prilagode cerkvenim obredom, kot so to hoteli letos 1. maja. Res je tudi, da se udeležujejo gašenja požarov, kar ni nihče zanikal, prav tako pa je res, da imajo z obveščanjem gasilcev ob požarih skoraj nepremagljive težave, ki jih ne znajo premagati.

Okrožno prvenstvo v mnogoboju na Mirni

Na Mirni so postali zadnje čase v fizikalni spet precej delavni. Pred leti so že dosegli lepe uspehe, nato pa so v delu popustili, a sedaj vnovič trdno prijeti. Mirna ima vse pogoje, da postane kaj kmalu važen fizikalni center na Dolenjskem.

Zadnje nedelje je Okrožni telovadni odbor Novo mesto poveril Mirenčanom izvedbo okrožnega prvenstva v mnogoboju. Na prvenstvu je sodelovalo skupno sedem ekip: tri iz Novoga mesta, dve iz Smihela pri Novem mestu in dve iz Mirne. Najštevilnejše so bili zastopani telovadci TVD »Partizan« Novo mesto, ki so pokazali, da so se pridno pripravili za to prvenstvo. Pogrešali pa smo društva iz ostalih večjih krajev našega okrožja: iz Črnomlja, Metlike, Otočca, zlasti pa iz Trebnja. Trebnjani so ta dan raje priredili fizikalni festival, kot pa da bi sodelovali na okrožnem prvenstvu v mnogoboju. Telovadna društva naj bi najprej izvedla osnovna tekmovalja, nato pa šele festivale in ne narobe!

Zal je dež preprečil izvedbo celotnega programa mnogoboja. Članice in mladinke zaradi dežja niso mogle tekmovali v atletskih panogah. Med tednom bodo to nadoknadile in bomo lahko kasneje objavili končne rezultate.

V telovadnici so tekmovali v prostih vajah, talni telovadbi in vaji na drogu. Pri nekaterih

telovadnih smo videli slab pristop k orodju, prav tako pa tudi odhod od orodja. Doskoki so bili trdi, drža telesa pa v mnogih primerih premalo sproščena. Videli smo, da bo treba še precej dela v telovadnici.

TVD Smihel pri Novem mestu je pokazalo, da ima nekaj dobrih telovadcev, vendar je hotelo tekmovali na nedostojen način, zato je bila njihova članska vrsta diskvalificirana.

Mirenčani so pokazali, da so bili zadnje čase prav pridni, ko je bil doma na počitnicah tov. Komino, od katerega so se marsikaj naučili. Vprašanje je le, kdo bo nadaljeval njegovo delo?

Pri Novomeščanih so bile dobre mladinke in članice, pogrešali pa smo člane. — Najbolje vrste bodo nastopile 21. septembra na prvenstvu v Beogradu.

Popoldne je bila v fizikalnem domu telovadna akademija, ki je imela devet prav lepih točk. Videli smo zletne proste vaje za Beograd, pionirsko vadbeno uro ter vaje na bradlji. Posebno so se odlikovale mladinke na dvojniški bradlji in mladinci pri talni telovadbi. Tudi novomeške pionirke so uspešno nastopile z mlajšim, pionirji pa s puškami.

Takih okrožnih tekmovalj želimo videti še več, prav tako pa akademij tudi v ostalih krajih Dolenjske.

Novomeški telovadci so zvečer s strunnim korakom in petjem korakali skozi mestno in pokazali, da so na prvi poti v naši mladi telovadni organizaciji »Partizane«.

Spet šest novih traktorjev za kmetijstvo novomeškega okraja

Okrajna zadruga zveza v Novem mestu je te dni prejela šest novih traktorjev tipa Steyr za potrebe kmetijstva. Skupno s traktorji so prispeli tudi vsi priključni stroji — trobrzdni plugi, kultivatorji, brane, kosilnice in podobno. Traktorji bodo dodeljeni posameznim kmetijskim zadržnam. V kratkem bo okrajna zadruga zveza dobila še en traktor tipa Ummag za prevoz mleka iz zbiralnic v Novo mesto. Te vrste traktorji so podobni tovornim avtomobilom in imajo hitrost do 50 km na uro; zlasti so pripravni za hribovite kraje.

V Zabji vasi so odkrili spomenik žrtvam NOB

V nedeljo, 7. septembra, dopoldne so odkrili v Zabji vasi pri Novem mestu spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega terorja. Navzlic hudemu nallivu se je odkritja udeležilo poleg predstavnikov ljudske oblasti in množičnih organizacij še okrog 150 ljudi, med njimi veliko svojcev padlih borcev in žrtev. Odkritja spomenika se je udeležil tudi ameriški rojak pisatelj Etbin Kristan. Ob odkritem spomeniku je govoril član mestnega odbora Zveze borcev tov. Lojze Mirtič, moški pevski zbor SKUD »Dušan Jereb« pa je zapel več pesmi.

MLINARJI POZOR! Mlinska sita ima na zalogi »Zelezina« (prej obrtni servis) v Novem mestu. Na razpolago so najbolj iskane številke. — Pohitite z nakupom!

V petek, 12. septembra, bo bo 11. uri dopoldne v avli novomeške gimnazije odkritje spominske plošče 56 žrtvam zavoda v letih NOB. Počastimo njihov spomin z udeležbo na kratki komemoraciji!

NASI IGRALCI ODOBJE NA PRVENSTVU V LJUBLJANI

V Ljubljani je bilo zadnje nedelje republiško prvenstvo »Partizanov« v odbojki. Naši igralci (okrajna zadruga zveza) so bili izjemno uspešni. V prvem tekmu proti »Braniku« iz Maribora in tako izpadli iz nadaljnega tekmovanja. Branik je trenutno najboljšo moštvo v Sloveniji in si je tudi v Ljubljani priboril prvo mesto na prvenstvu »Partizanov«.

Naše članice so v prvi tekmi premagale Ljubljano — Narodni dom, v drugi tekmi proti odličnim igralcem TVD Fram pa so morale kloniti.

Od naših igralcev odbojke, ki bodo v kratkem spet nastopili na prvenstvenih tekmah, pričakujemo, da bodo pokazali, da so kljub zadnjemu porazu letos v dobri formi. J.G.

Kronika nesreč

Krmelj. Med delavo je padel ragonček na rudarja Alojzija Erlmana in mu poškodoval obe nogi.

Podturen. Med nakladanjem na kamion je hlood pritisnil na desno ramo delavca Edija Gombova.

Rumanja vas. Delavec Karel Piškur je padel z avta in si pobil desno roko in prsa.

Loz—Novo mesto. Pri metanju krme je padla senika delavka Jožefa Rendekček in si zlomila desno nogo.

Sela pri Ajdovcu. Mlinarja Henrika Zaletlja je pri odstranjevanju ruševin podsul zid in mu poškodoval hrbtenico in levo nogo.

Novo mesto. Marjeta Turk, študentka medicine, je padla po stopnicah in si zlomila desno nogo.

Uroja uredniški odbor — Odgovorni urednik Tone Gošnjak — Tiska tiskarna Ljudske pravice v Ljubljani — Naslov uredništva in uprave: Novo mesto, Ljubljanska cesta 25 — Poštni predal 33 — Telefon uredništva in uprave 137 — Tekoči račun pri Narodni banki v Novem mestu šte. 616-1-90332-1. Četletna naročnina 100 din, ololetna 200 din, celoletna 400 din.

Odlikovanje

V Zumberku sem dobil ime Izidor. Ne vem zakaj, ampak dozdeva se mi, da so bili tega krivi samo zlobni jeziki. Sedeli smo po nekem mitingu za obloženo mizo in peli ono prekrasno pesmico: »Izidor ovčice pasce«. Vsi so gledali v mene, pa nikar ne mislite, da zato, ker sem samo jaz pasel ovčice, ampak zato ker sem bil kulturnik in sem dajal takt pesmici in Zemberčani so mi dali ime Izidor, ker so mislili, da pojejo meni na čast. No, pa to ni važno; važno je, kako sem dobil odlikovanje.

Bilo je še tiste dni, ko je oficirski dežni plašč cel visel na moji stasiti postavi, kadar je bil dež, kadar je bilo pa lepo vreme, sem ga vestno zložil in vrgel preko rame. Tega pa res ne vem, ali sem hotel biti odlikovan, ali se mi je po sreči, oh — oprostite, po nesreči plašč zložil tako, da je na prsni blestela prekrasna reklama »Tivarja«. In po Zumberku je šel glas: »Izidor je dobil orden.«

In če je človeku dolg čas, gre v službo. Mahnil sem jo k staremu Sekuliču, ki je imel krasno brezovsko kapljico. Lahko mi verjamete, to pot me niso spraševale brhke Zumberčanke, ampak možaki, taki možaki, katerim so poganjali pod nosom ogromni vervečiji repi:

»Ej, Izidore, čuli smo, da si dobil orden. Pa kakav ti je taj orden, zašto si dobil orden?«

Silili so v mene in silili, jaz pa sem se le smehljaj. Kaj naj vendar rečem, do sedaj pa res še nisem videl nobenega partizana »sa ordenom.«

»Saj me vendar dobro poznate, da sem skromen in da ne »volim« dekoracij« na sebi. In smehljaj sem se in rekel ne bev ne mev. Oni pa le v me: »Pa kakav ti je taj orden?«

»Ej, vrag vas skelio«, sem si mislil. »Pa vi dobro znate, da sem junčina. Kad Italijani naviru u Gorjance, tada imam ja ogromno posla intendantom u Zumberku, a kad provale ustaše u Zumberak imam ja posla oko Jernika propagandom in agitacijom. Pa evo vam ordena!«

Toda oni mi ne dajo miru: »Pa znamo mi to dobro, ovakvog junaka nije nam još rodila majka. Ali ipak — kako se zove taj orden?«

»Kako se zove taj orden? Taj orden, taj orden se zove, se zove, se zove... Voli da pijel«

In vsi so se zakrohotali in zvedeli, da je to samo reklama, ampak oprostite, ne za mene, temveč za najboljše dežne plašče »Tivar«...

TEKSTILNA TOVARNA

VABI VSE C. INTERESENE,
DA ZAHTEVAJO NAJNOVEJŠE
VZORCE VOLNENEGA BLAGA
IZ MIKANE IN ČESANE PREJE
ZA JESENSKO TER ZIMSKO
SEZONO • NA ZALOGI SO
TUDI VOLNENE ODEJE IN VOL-
NENA VLAKNA ZA POSTELJNE
VLOŽKE, DIVANE IN KAVČE
PO NIZKIH CENAH • PLAČIL-
NI POGOJI UGODNI • KVALI-
TETA IZDELKOV PRIZNANA!

NOVO MLSTO

IZ NAŠIH KRAJEV

Predgrad

S kmetijsko združenje v Predgradu se je združila prejšnja kmetijska zadruga v Staro trgu, kjer je sedaj samo poslovilnica predgradske zadruge. Pred kratkim je zadruga napravila veliko apnenico v bližini kočevske vasi Zaderc. Del apna je razprodala takoj na mestu, del pa bodo potrebovali za dokončanje zadrugnega doma v Predgradu.

Odprt partijski sestanek v Dolenji vasi pri Ribnici

V soboto 30. avgusta je bil v Dolenji vasi pri Ribnici odprt partijski sestanek, ki se ga je udeležilo tudi veliko število nepartijskih, ki živijo na kmetijah, a domači z njimi ne ravnaajo posebno lepo. Sestanek, ki je trajal štiri ure, bo prav gotovo rodil dobre uspehe. Na sestanku je bil navzoč tudi sekretar OK KPS Kočevje, tov. Klarič, ki je prav lepo povedal, kako se da s skupnimi močmi, predvsem pa s sodelovanjem Partije in vsega ljudstva manjšat delo izboljšati in v redu opraviti.

Preloka

Kaj neki se je zgodilo na Preloki, da je tako zavela? Ljudje zvečer posede pred hišo in prisluhnejo ubranim glasovom harmonike in tamburice, ki se koprneče lijo v mirno mesečno noč. Vnujka je pri večerji prosila babico za njeno staro narodno pesem. Oblekla jo je Marič in v obeh ji je zablistala solza. Ta obleka in starodavna pesem, ki plava nad vasio, ji govori o nekdanjih dneh mladosti. Ona se starih časov samo spominja, a če vstopi v razredno sobo osnovne šole, se ti bo zdelo, da so se vrnil.

To je nekdanja Bela krajina, ko je bila še tako zavela. Veselo se zamotava kolo »Selačnica«, stari narodni ples. Živo opetajo bela krila okoli vrtičih se parov. Plesalci in godci, vse je v belem, a kdo je oni mladi mož, ki se suče med njimi ter uči in povpravlja? To je vodja in učitelj skupine. Stane Starešinič, katerega pozna že vsa Slovenija, je njegova Bela krajina ve malo o njem. Saj ga v njegovem domačem kraju niso mogli videti v filmu »Na svoji zemlji«. Bela krajina ga tudi ni videla v vlogi Remea.

Stane je v Trstu član Narodnega gledališča, a na svojo Preloko le ni pozabil. Prišel je na počitnice, a irtvoval jih je mladini. Čez polnoč jih vsak večer uči narodnih plesov in v desetih dneh so nastudirali pester in bogat spored belokranjskih, koroskih, slovenskih in hrvatskih narodnih plesov in pesmi. Program je Stane izpopolnil še z mnogimi pesmimi, ki jih poje sam.

Skupina je vložila mnogo truda v to, da je obdržala originalnost. Plesi so ostali neizpremenjeni in jih plesalci izvajajo tako, kot so se svoj čas plesali ob raznih priložnostih.

S tem programom je skupina že ob prvih dveh nastopih v Vinici in Dragatušu dosegla zelo lepe uspehe. Gledalci so bili navdušeni nad nekaterimi plesi, kot poskočna (poljska) polka, Sirotica, Ivanič-kolo in druga. Pa koroska polka, ta vesela spročenost, ta vrisk a hrubov, pesem gora! Tudi nekateri plesi so morali ponavljati. Največ pohvala je seveda deležen Stane.

Mladino so ti uspehi vzbudili; pripravljajo se že za gostovanje v večjih krajih kot so Črnomelj, Novo mesto, Trebnje in še druge.

Tovarna učil v Črnomlju v borbi s težavami

Na levem bregu Doblčanke, ne daleč od belokranjske železnicarne, je v letih 1948 do 1950 zrasla druga belokranjska tovarna — Tovarna učil. Sredi razoranih polj postavljene, na zunaj neometane stavbe in nekaj zasnih barak kaže naglo, s katero so jo gradili. Navzlic temu pa je notranja razporeditev prostorov smotna, delavnice so prostorne in svetle. Tovarna še veliko manjka do popolne ureditve. Potrebno bo ometati stavbe od zunan, planirati svet okrog tovarne, napraviti ograjo in zasadijo dreve, zgraditi dovozno cesto in podobno, toda to je stvar prihodnjih let, v prvi vrsti pa kredita. Tudi strojna oprema delavnic ni popolna, poleg tega je precej strojev že močno izrabljenih in zastarelih in jih bo treba čimprej nadomestiti z sodobnimi modernimi stroji. Za čas in razmere, v kakršnih je tovarna nastala, pa je še kar dobro opremljena in sposobna, da v nji pridene delovni kolektivi ustvarja sebi primeren zaslužek, skupnosti pa potrebne dobrine.

Kakor v nešteth podjetjih, je tudi v Tovarni učil močno zaškrpalo, ko je bilo odpravljeno načrtno razdeljevanje proizvodnje. Naročniki so odpovedali naročilne pogodbe, v skladiščih se je nakopičilo gotovih izdelkov za težke milijone, s tem je zmrazil obratni kredit, proizvodnja prejšnjih predmetov se je morala nujno, če ne ustaviti, vsaj omejiti. Pred delovni kolektiv je bilo postavljeno vprašanje, ali odpustiti nekaj delavcev in zmanjšati proizvodnjo, ali se zadovoljiti z minimalnimi plačili, do-

ker ne preusmerijo proizvodnje na druge predmete ali ne prodajo zaloge. Delovni kolektiv, z direktorjem na čelu, se je odločil za drugo pot. Niso odpustili nobenega delavca, pač pa so se spoprijeli s težavami in jih do avgusta v precejšnji meri premagali. Dočim so prejšnje mesece izplačevali le minimalni zaslužek, so v avgustu zlezli toliko na zeleno vejo, da bodo izplačali celotni zaslužek in morda še nekaj razlike za nazaj.

Naslov pove, kaj tovarna v glavnem izdeluje, toda ne pove vsega. Poleg učnih pripomočkov za vse vrste sol in zavodov izdelujejo še vse vrste pohištvo, razne kovinsko-mehanične predmete in podobno, vse seveda po naročilu. Malokdo najbrž pa ve, da tovarna sedaj izdeluje tudi dobre kinoprotektorje za šole in ustanove za normalni film, in po zelo ugodnih cenah. Izdelujejo močne otroške tritiklike na dva sedeža, za katere imajo precej naročil. Vse dele, razen gumijastih obrobov, izdelajo v tovarni. Med drugim izdelujejo tudi vzgladnike lepe oblike. Posamezniki se spodišajo nad tem, da v tovarni izdelujejo vzgladnike, Zakaž jih ne bi izdelovali, če je za nje povpraševanje na trgu in imajo dovolj naročil? V taki prehodni dobi se mora proizvodnja preusmeriti na predmete, ki jih zahteva trg in ki trenutno nudijo zaslužek kolektivu. Tovarna s svojimi oddelki je sposobna prevzeti tudi vsako drugo naročilo iz lesničarske ali kovinsko-mehanične stroke.

Zdi se nam pa, da je šibka stran tovarne prodajni oddelk. Danes je mnoge predmete laže proizvajati kakor prodati, tega se v tovarni v prvem trenutku po sprostitvi prodaje niso dovolj zavedali. Sele v zadnjem času so postavili trgovsko zastopstvo v Ljubljani, direktor Alojz Skok pa je tako in tako dobil dovolj naročil, ki jih ni hotel kupiti za del zalog in si zagotoviti naročila za drugo leto. Naše šole imajo tako slabo opremo in tako pomanjkljive učne pripomočke, da tovarna še dolgo vrsto let ne bo mogla zadostiti vsem potrebam. Treba pa je več povezave med ljudskimi odbori in svetli za prosveto ter tovarno. Prav tako bi morali imeti domači tovarni, najprej naročati predmete pri domačih tovarnah, tovarne, odnosno tovarniški kolektivi pa se morajo prizadevati, da izpolnijo vsa naročila po ugodnih cenah. Premalo je prave trgovske povezave med proizvodnjo in trgovin in prav zaradi tega pri nas večkrat kaj šepa. V tej smeri do sedaj tudi ni bilo čutili v dovoljni meri pobude okrajnih ljudskih odborov. Po navdaj se tako, da se predajo njihne ne briga, dokler gre naprej, ko se pa ustavi, pa vsi lopnemo po enem ali dveh ljudeh, ne glede na sokrivdo drugih.

Tudi direktor Tovarne učil je v zadnjem času tarča napadov po radiu in tudi na sestankih zaradi nekkih nepravilnosti in krivde za zastoj proizvodnje. Nismo nobenega zamena jih ne bi hoteli, najmanj pa napak posameznikov, ki jih sami radi odkrivamo. Prav tako ne zagovarjamo napak direktorja Skoka, postavljamo pa vprašanje, kako je danes mogoče voditi tovarno samo direktorju, če se partijska in sindikalna organizacija, upravni odbor in delavski svet ter posamezni delavci zavedajo svojih pravic in dolžnosti? Kako more en človek vsiljevati svojo voljo 130 delavcem, če je to proti njihovim in družbenim koristim? To je mogoče samo takrat, kadar delovni kolektiv, predvsem pa politične organizacije v podjetju prepustijo reševanje problemov vsega kolektiva samo enemu človeku. V tem primeru lahko govorimo o sokrivdi vsega kolektiva. Vsake diktatorske polkuse posameznika je treba sprosti razpiskavati in jih v kralj zadustiti. To pa more le kolektiv, ki se polno zavestno svojih pravic in odgovornosti za podjetje in njegov razvoj. Vse prevečkrat pa srečamo primere, da je posameznik, ki je za podjetje odgovoren po službeni dolžnosti, prisiljen sam ukrepati v raznih primerih, ker se tako upravni odbor kot delavski svet, partijska in sindikalna organizacija premalo brigajo za probleme podjetja.

Vse kaže, da je delovni kolektiv Tovarne učil v Črnomlju sedaj že spoznal svojo vlogo pri upravljanju in vodstvu podjetja. To in pa nova naročila raznih predmetov in resno prizadevanje vsega kolektiva za zadovoljitev naročnikov, so tudi dokaz, da je podjetje prebolelo najhujšo krizo in se spet polagoma krepi ter bo nevedno imalo še važno mesto v proizvodnji potrošnih predmetov in opreme. Navzlic temu pa ne bo odveč, če se za tovarno večkrat pozanimajo tako oblastveni kot politični forumi od Sveta za prosveto in kulturo pri vladi LRS, do okrajnega ljudskega odbora in mestnega komiteja. Do sedaj je bilo takega razumevanja tudi premalo. R.

Sentrupert na Dolenjskem

Neprizakovo je prišel iz New Yorka naš rojak Mr. Leo Strukel na svojo domačjo Vrh — Breg pri Sentrupertu. Njegovega prihoda — bil je 25 let v tujini — so se razveselili številni sorodniki, znanci in prijatelji. Posebno pa se ga razveselila mladina osnovne šole Sentrupert, ker ji je podaril veliko šolskih potrebščin.

Bilo je veliko veselje, ko je 370 učencev dobilo velike, debele, črtane zvezke s trdimi platnicami, avinčnike z radirko, peresnike s peresom, kuverte in zavitke ter sladkorčke v pločevinastih školjčkah.

Gospod Leo Strukel se je trudil in zbiral prispevke pri svojih rojakih v Ameriki. Obdarjeni otroci ga bodo ohranili v najlepšem spominu. Po zbiranju šolskega upravitelja, se ni bilo tako prijetezno razpoložen, in veselja na tej osnovni šoli v vsem času njegovega 48-letnega službovanja.

Gospod Strukel in vsi rojaki, ki si pripomogli k temu obdarovanju šolske mladine, naj bodo uverjeni, da se z njo veselijo tudi starši in učiteljsvo osnovne šole v Sentrupertu. Vsi so dobrotnikom zelo hvaležni in se jim za lepa darila prav iskreno zahvaljujejo. M. B.

V Jurjevci so na odprtem partijskem sestanku sprejeli medzadružno tekmovalje na čast VI. kongresa KPJ

V Jurjevci so imeli že v drugič odprt partijski sestanek. Tokrat so podali obračun svojega dela in izvolili novega sekretarja.

Pri tem je omembe vredno, da so uspeli s pravilnim delom OPO izgraditi zadrugi dom, s čimer so ustvarili izvrstne pogoje za razvoj kulturne dejavnosti in ostale kulturne dejavnosti ter pridobili trgovski lokal in druge prostore za uspešnejši razvoj svoje zadruge. Dom je moderno urejen in je vreden nad 6 milijonov, čeprav so zanj porabili le 900.000 din. Vse ostalo je plod njihovega poštovnega dela. Sama mladina (15 med njimi) je delala pri tem 350 ur.

Poročilo in razprava je v celoti pokazala, da partijska organizacija in ljudje v Jurjevci tehtno razmišljajo, kako bi še izboljšali svoje življenjske pogoje in okrepili gospodarsko dejavnost. Zlasti je bilo pri tem govora o okrepitvi nekaterih odsekov KZ, nabavi novega semenja, o pripravah za zatiranje kolaradskega hrošča itd., kar naj bi bilo že zdaj naloga zadruge. Obravnavali so vprašanja komunalne dejavnosti in za rešitev istih se je pokazala potreba po sklicanju zborov volilcev. Sklenili so, da bodo ustanovili ljudsko univerzo, katera naj priredi več gospodarsko-političnih predavanj, in da bodo pomagali organizaciji AFŽ pri organiziranju gospodinjstva tečaja.

Ostro so grajali zanemareno delo gasilskega društva in malomaren odnos do gasilnega orodja. Sprejeli so sklep, da bodo sklicali izredni občni

zbor in izvolili novo vodstvo društva. Ves pitek razprave je bil zelo živahen. Zlasti so razpravljali o pripravi za VI. kongres KPJ in v zvezi s tem sprejeli medzadružno tekmovalje, ki ga je razpisala Zadruga zveza. V ta namen so izvolili tekmovalno komisijo in napravili razpored sestankov po vaseh, da bi s tem seznanili vse ljudi. Imajo pa z ozirom na dosežene uspehe in perspektive vse pogoje, da dosežejo v tem tekmovalju eno izmed prvih mest. -fr.

Kino

KINO NOVO MESTO PREDVAJA:
Od 12. do 15. septembra: italijanski film »GLUMACI«.
Od 16. do 18. septembra: angleški film »LENNI KONJ«.
Od 19. do 22. septembra: italijanski film »TEZKA POT«.

KINO DOLENJSKE TOPLICE PREDVAJA:
12. in 13. septembra: slovenski film »NA SVOJI ZEMLJI«.
14. in 15. septembra: jugoslovanski film »DOKUMENTI CAS«.
17. in 18. septembra: francoski film »TONE IN TONKA«.

Oglasi

Cevljarški pomočnik, večje gojzarskega šivanega dela, dobi takoj službo pri Mestni industriji čevljev v Novem mestu. — Več se polzve pri upravi podjetja. — Mestna industrija čevljev, Novo mesto.

Prodaj dnevi, vrt in vinograd, 10 minut od Smarjevskih Toplic. Parcela pripravna za stanovanje. Javna prodaja bo v nedeljo 14. septembra ob dveh popoldne. — Marija Pirkovič, Družninska vas 44, p. Bela cerkev.

Gibanje prebivalstva

OKRAJ NOVO MESTO

V mesecu avgustu je bilo v novomeškem okraju rojenih 153 otrok, od tega 84 dečkov in 69 deklic. Umrlo je 52 oseb, od tega 27 moških in 25 žensk. Porok je bilo 34.

Poročila so se:
Sin kmetiča Strunar Milan iz Žužemberka in hči kmetiča Obrstar Marija iz Hinj. Sin kmetiča Pajk Franc in gosposinja Poyhe Ana, oba iz Trebnja. Kmet Kolman Jože in kmetiča Uhan Jožefa, oba iz Trebnja. Sin kmetiča Strmeč Jože in hči kmetiča Fink Marija, oba iz Žužemberka. Posesnik Gabriel Tomaj in kmetiča in posestnika Beretice Sirk Alojzija iz Vel. Gabra. Mizarški pomočnik Lahažnar Andrej iz Novega mesta in delavca Strajnar Ana iz Zdinje vasi. Mali posestnik Udovč Ignacij in gosposinja Starič Marija, oba iz Mokronoga. Sin kmetiča Marišič Juljan iz Sežane in delavca Srganec Gabriela iz Trzinca. Sin kmetiča Kranjar Slavko in hči posestnika Beretice Pavlina, oba iz Trebnja. Gosposinja Beretice Jože in hči kmetiča Medve Matilda, oba iz Dol. Toplice. Student Staerski Toso iz Ljubljane in kmetiča hči Radešek Stelka iz Sentjerneja. Kmetiči Sin Potočar Jože in kmetiča hči Pavlin Terezija, oba iz Sentjerneja. Bolničar Frankovič Jože iz Brezje in gosposinja Pintar Antonija iz Sentjerneja. Progovni delavec Povša Jože in uslužbenka Kum Angela, oba iz Dol. Toplice. Mizar Kastelj Jože in tkalka Progar Valentina, oba iz Mirne peči. Industrijski delavec Uršič Florjan in hči delavca Bradač Marija, oba iz Dol. Toplice. Sin posestnika Čimermančič Anton in posestnika Kotar Marija, oba iz Gotne vasi. Sin posestnika Drenik Milica iz Brbljane in hči posestnika Kovačič Jožica iz Čegelnice. Milenič Turk Blaž iz Novega mesta in drž. uslužbenka Avsee Cveta iz Gotne vasi. Sin posestnika Grabeč Jože iz Črnomlja in šivilja Burgar Ana iz Gotne vasi. Podoficer JLA Josipovič Momočilo iz Novega mesta in tkalka Prime Fani iz Gotne vasi in delavca Kosi Marjan iz Gotne vasi in delavca Hodevar Jožefa iz Smariete. Zdravnik dr. De Reggi Jože in medicinska sestra Merešič Marjeta, oba iz Novega mesta. Sofer Rijavec Jože in delavca Sedlar Slava, oba iz Straže. Posesnik Korbar Alojzij iz Bučne vasi in hči posestnika Baselj Slavka iz Kamnja. Sin posestnika Tavcar Avgustin in uslužbenka Macele Jožica, oba iz Novega mesta. Strojnik Klemenčič Iler Anton iz Male Cikeve in tkalka Petričič Boža iz Novega mesta. Oficer JLA Djaj Nedeljko in hči upokojena Kastrevec Fani, oba iz Potočje vasi št. 12. Delavec Repše Jože in delavka Matoz Ljudmila, oba iz Novega mesta. Elektroinštalater Gorenc Milan in otroška negovalka Frankovič Franciška, oba iz Novega mesta. Kmetiča in hči Peter iz Novega mesta in hči kmetiča Popovič Marija iz Metlike. Profesor Andrič Anatol in profesorica Pintar Marija, oba iz Novega mesta. Železniški delavec Kotar Anton iz Mokronoga in delavka Tomšič Olga iz Rakovnika. — Čestitamoi!

Umrli so:
Sin kmetiča Murn Franc iz Vel. Orehka, star 9 let. Kmetiča Sturen Jožefa iz Zagradca, stara 81 let. Kmetiča Papež Terezija iz Zagradca, stara 95 let. Sin kmetiča Erjavc Maksimilijan iz Zagradca, star en dan. Kmetiča Zelelel Terezija iz Zagradca, stara 79 let. Hči kmetiča Turk Vida iz Žužemberka, stara dva meseca. Kmet Pečjak Miha iz Žužemberka, star 59 let. Hči kmetiča Kmetiča Anton iz Žužemberka, stara 8 mesec. Kmet Jare Jože iz Dvora, star 76 let. Kmet Novak Janez iz Dvora, star 53 let. Kmetiča Benčina Franciška iz Dvora, stara 79 let. Užitkarica Čebular Marija iz Vel. Gabra, stara 80 let. Posesnik Rus Alojzij iz Vel. Gabra, star 78 let. Hči zagorjaka Korec Amalija iz Vel. Loke, stara en dan. Kmetiča Gospičič Janez iz Trebnja, star 73 let. Upokojenka Požna Ana iz Trebnja, stara 57 let. Mali posestnik Strajčelj Ignacij iz Trebnja, star 58 let. Užitkarica Jeraj Antonija iz Trebnja, stara 95 let. Mizar Godnjavec Alojz iz Trebnja, star 59 let. Sin mesarja Plantarič Toni iz Mokronoga, star 4 mesec. Gosposinja Verbovec Ana iz Mokronoga, stara 85 let. Hči posestnika Skubic Antonija iz Dol. Toplice, stara 7 mesec. Delavec Novina Alojz iz Dol. Toplice, star 42 let. Sin posestnika Krakar Anton iz Dol. Toplice, star 8 mesec. Užitkarica Urbančič Neža iz Dol. Toplice, stara 87 let. Snažilka Grabnar Jožefa iz Sentjerneja, stara 59 let. Kmet Radkovič Anton iz Sentjerneja, star 70 let. Hči delavca Jurčič iz Sentjerneja, star 9 let. Sin delavca Gorenc Janez iz Sentjerneja, star 22 dni. Nabavljaj Zalar Jože iz Sentjerneja, star 70 let. Gosposinja Cvelbar Alojz iz Sentjerneja, stara 77 let. Drž. upokojenec Kosej Jože iz Mirne, star 66 let. Gosposinja Slak Magdalena iz Mirne peči, stara 84 let. Užitkar Budar Janez iz Skočjana, star 83 let. Poljedelka Mubhar Marija iz Skočjana, stara 76 let. Sin kmetiča Avsee Stanislav iz Rakovnika, star en dan. Sin kmetiča Povše iz Rakovnika, star en dan. Posesnik Tisovec Jože iz Rakovnika, star 66 let. Kmet Kralj Janez iz Rakovnika, star 41 let. Soboslikar Keber David iz Dvora, star 44 let. Gosposinja Medvečič Josipina iz Novega mesta, stara 72 let. Hči posestnika Vrtin Danica iz Dragatuša, stara 7 mesec. Kmetiča Križman Jože iz Trebnja, star 43 let. Posesnik Miklič Janez iz Mirne peči, star 65 let. Tesač Gorenc Ivan iz Trzinca, star 19 let. Sin posestnika Pipan Franc iz Vel. Orehka, star 13 let. Gosposinja Vasiljevič Angelina iz Črnomlja, stara 76 let. Hči invalida Potočar Rozalija iz Kmetiča, stara 21 let. Gosposinja Skolnik Marija iz Črnomlja, star 1 let. Posesnik Rabeželj Janez iz Trške gore, star 55 let. Sin delavca Avgustin Jožek iz Dol. Toplice, star 8 mesec. Rudar Jakšič Alojz iz Črnomlja, star 59 let.

OKRAJ KOČEVJE

V Juliju se je rodilo v kočevskem okraju 40 otrok, od teh 17 dečkov in 23 deklic. Umrlo je 27 oseb, od teh 14 moških in 13 žensk. Porok je bilo 29.

Poročila so se:
Delavec Pugej Janez iz Bukovice in gosposinja Mliakar Angela iz Ribnice. Delavec Križ Franc iz Poodpjanje in poljedelka Zagar Franciška iz Podplanine. Voznik Ožbolt Peter iz Belice in poljedelka Malnar Slavica iz Srednje vasi. Kmetovalec Turk Ivan iz Podpreške in poljedelka Zurga Marija iz Lazca. Delavec Draškovič Otton iz Mlake in tovarniška delavka Novak Ivana iz Saikve vasi. Rudniški delavec Kožuh Anton iz Kočevja in rudniška delavka Plavc Amalija iz Kočevja. Nameščenc Vlačič Anton iz Kočevja in poljedelka Robnik Stefanija iz Kočevja. Delavec Novak Jože iz Mahovnika in delavka Marc Ivana iz Mahovnika. Poljedelka Podgornik Joža iz Dolge vasi in poljedelka Kača Viktor iz Dolge vasi. Kovčar Bedek Lovrenc iz Kočevja in delavka Kalec Valerija iz Kočevja. Rudar Turk Josip iz Kočevja in rudniška delavka Jesip Zora iz Kočevja. Nameščenc Bevc Anton iz Koprivnika in nameščena Kordiš Marija iz Koprivnika. Poljedelka Zabor Angela iz Koprivnika. Poljedelka Malnar Valentin iz Ložin in poljedelka Stumac Marija iz Ložin.
Poljedelec Pisko Ljudvik iz Kočevja in poljedelka Bovec Franciška iz Kočevske reke. Nameščenc Vodopivec Jože iz Kočevja in gosposinja Virant Silva iz Kočevja. Poljedelec Ivanc Ciril iz Kočevja in poljedelka Kfalec Terezija iz Koprivnika. Nameščenc Očepčec Stane iz Kočevja in natakarica Pugej Marija iz Kočevja. Poljedelec Janežič Janez iz Zleb in poljedelka Crnkovič Marija iz Podsten. Poljedelec Crnkovič Ivan iz Podsten in poljedelka Spilentič Ana iz Suhorja. Kmetovalec Turk Anton iz Malega loga in poljedelka Anzelja Milena iz Malega loga. Mesar Mohar Ivan iz Malega loga in poljedelka Debeljak Amalija iz Malega loga. Podoficer JLA Radoš Stjepan iz Ribnice. Poljedelka Košmrlj Pavla iz Ribnice. Oficer JLA Matijević Vlado iz Ribnice in nameščena Malnar Branka iz Ribnice. Podoficer JLA Petek Dragotin iz Ribnice in gosposinja Gorše Marija iz Ribnice. Godzni delavec Smalec Alojzij iz Dolenjih Laz in kmetovalka Lesar Ivana iz Susja. Kmetovalec Prijatelj Ivan iz Velikih Lašč in kmetovalka Primožič Ivana iz Velikih Lašč. Čevljarški pomočnik Müller Walter iz Ljubljane in gosposinja Znidaršič Angela iz Vidma. Kmetovalec Strucljev Janez iz Velikih Lašč in kmetovalka Levstek Ivana iz Velikih Lašč. — Čestitamoi!

Umrli so:
Kmetovalec Merhar Franc iz Dolenje vasi, star 75 let. Otrok Peter iz Prigorice, star 1 mesec. Delavec Volč Valentin iz Drage, star 33 let — proglašen k mrtvim. Preuzitkarica Mohar Neža iz Novega kota, stara 1 let. Podoficer Knavs Alojzij iz Slovenske vasi, star 18 let. Otroci k mrtvim. Otroci Zorec Nada iz Kočevja, stara 1 dan. Gosposinja Kofol Marija iz Zeljo, stara 77 let. Tovarniški delavec Damše Jože iz Kočevja, star 25 let, proglašen k mrtvim. Otroci Jurca Marija iz Črnega potoka, stara 1 mesec. Dijač Pirih Viktor iz Kočevja, star 15 let — proglašen k mrtvim. Otroci Janež Milena iz Kolbarjev, stara 2 meseca. Delavec Zagar Anton iz Borovca, star 43 let — proglašen k mrtvim. Pleskarski vajenec Rus Alfred iz Kočevja, star 18 let — utonil. Kmetovalec Cop Franc iz Strojčev, star 63 let — proglašen k mrtvim. Kmetovalka Kožar Neža iz Siatnika, stara 68 let. Preuzitkarica Mrše Marija iz Zlebiča, stara 80 let. Kmetovalec Petrič Anton iz Sodražice, star 72 let. Kmetovalka Bečaj Neža iz Zimarič, stara 80 let. Kmetovalec Andrešek Franc iz Velikih Lašč, star 81 let. Kmetovalec Kiančar Franc iz Velikih Lašč, star 74 let. Kmetovalka Zadnik Marija iz Velikih Lašč, stara 88 let. Dijač Sečnik Marjan iz Velikih Lašč, star 10 let — ustreljen po nesreči. Delavka Finc Marija iz Vidma, stara 57 let. Preuzitkarica Lohkar Franciška iz Vidma, stara 86 let. Kmetovalec Strucljev Janez iz Vidma, star 61 let.

OKRAJ ČRNOMELJ

V Juliju je bilo rojenih 37 otrok (21 deček in 16 deklic). Umrlo je 13 oseb, od teh 6 moških in 7 žensk. Poroke so bile štiri.

Poročila so se:
Kmetijski tehnik Nemeš Stefan iz Turinca in knjigovodkinja Strnad Helena iz Pristava. Kmet Simonič Alojz iz Mladice in uslužbenka Vukanič Marija iz Gradovca. Kmet Barič Jurij iz Sodavca in delavka Medved Marija iz Delnic. Kmet Jenič Jože iz Lokvice in kmetiča Vrančar Marija iz Rosalnic. — Čestitamoi!

Umrli so:
Kmet Črnčič Jože, star 79 let iz Adlešič. Kmet Kramar Jože, star 48 let iz Dol. Poke. Delavec Vidof Janez, star 37 let iz Doblj. Gosposinja Levstik Marija, stara 71 let iz Črnomlja. Kmetiča Strugar Marija, stara 63 let iz Črnomlja. Kmet Cesar Alojz, star 31 let iz Radovnice. Užitkarica Leščanec Marija, stara 71 let iz Rosalnic. Kmetiča Stefančič Katarina, stara 47 let iz Drašč. Užitkarica Reba Anica, stara 83 let iz Drag. Kmet Povše Janez, star 46 let iz Brezja. Kmet Povše Janez, star 46 let iz Brezja. Pri 50 letem dobi. Kmet Gregorčič Franc, star 15 let iz Nove lpe. Užitkarica Adlešič Barbara, stara 68 let iz Novosel.

»Takega sem pridelal, na, nii sosed!...«

Po vinogradnih krajih Dolenjske imajo lepo navado, da sosed sosedu povabi na kozarec vina, če se srečata v vinogradu oziroma pred zidancico. Tudi tujec, ki pride slučajno med znane dolenjske zidance, bo naletel na gostoljubje skoraj povsod. Če dobi vinogradnika pri delu in mu voščil dober pridelek in zdravje, mu bo prav gotovo ponudil kozarec vina, ali pa še večkrat kar iz barilca (putriha), ki ga kopači v vinogradu imenujejo tudi »zajec«.

Poznavalci razmer trdijo, da vinogradnik pri ponudbi vina mejašu ali gostu rabi dva izraza, ki že povesta, ali je pijača dobra ali slaba. Če je vino kisto, pravi: »Na, pij, mejaš, takega je bog dala«, če je vino dobro, pa pristavi: »Na, pij, takega sem pridelal.«

Letos bodo vinogradniki uporabljali samo drugi izraz. Take kvalitete vina kot bo letos, že zlepa ni bilo. Domačini na Maverlinu, ki so dobri vinski strokovnjaki, so že pred trgatvijo napovedovali, da vino z 12 do 13 maligani ne bo nobena redkost. Se boljše kvalitete bo vinski pridelek v okolici Metlike, Draščev in Vidošičev ter Božakovega kjer so se vinogradniki že oprljeli sortiranja pridelka. Po količini bo letošnji pridelek na splošno manjši od povprečja, posebno tam, kjer je vinograde prizadejala spomladanska slana ali pa toča v poletju. Bo pa zato kvaliteta taka, da bo en liter zalegal za dva ali več. Vinogradom namreč zelo ugaja vročina, čeprav je bila včasih kar prehuda. Dobro je storilo grozdju zadnje deževje, ker se je grozdeje odobelelo in napelo, da bo več sladkega soka. Ker se je ozračje med dežjem močno ohladilo, je začelo grozdeje ponekod tudi že pokati, vendar je nastop lepega vremena to škodo spet preprečil. Vreme je še naprej zelo ugodno, in če se bodo vinogradniki strpeli in počakali s trgatvijo vsaj do druge polovice septembra, bodo imeli letos res izvrstno kapljico.

Največ se vinogradniki pritožujejo nad škodo, ki jo povzročajo ptice in

ose; pa tudi ljudje, ki jih pot zanese slučajno ali namerno med vinske gorice, radi nozobljajo kak grozd. Po vinogradih lahko vidite sedaj v jeseni vse polno raznovrstnih strašil za ptice, pa tudi od vinogradnikov se ponavadi vedno kateri zadržuje v bližini vinograda, da popazi na grozdeje. Za razliko od štajerskih vinskih goric v dolenjskih vinogradih ni klopotcev. Na vsem območju vinogradov od Semiča do Dobljčke gore sem videl klopotec samo v vinogradu Dragota Brusa pod Roščim vrhom. Skoraj prijetno ga je slišati, kako cinglja že ob najmanjši sapi.

Ze od konca avgusta je po vinogradih vse živo. Portugalka je že danjav sprešana in po nji ocenjujejo vinogradniki letošnji pridelek po količini in kvaliteti. Tu in tam vinogradniki tudi sproti pobirajo zgodnje vrste grozdiča, ki je po navadi tudi najbolj napadeno od ptič. Sploh je v vinogradu sedaj pred trgatvijo dovolj dela. Treba je populiti travo, porezati predlogo mladje, da bo laže trgati itd. Kadi in sodi so se med letom razsušili, sedaj jih je treba nabiti in zamočiti. Preša je vsa zaprašena. Tudi njo je treba umiti, namazati vijake, pripraviti žlebove ali cevi, da bo šel moč izpod preše ali kadi naravnost v sode. Se brenite pripraviti in čebriče pa še kakšno košaro. Otroci iščejo v zidancih primerne prostore, kamor bodo skrbne mamice obesile polne ločnje (preveze) grozdiča, katero bo potem čakalo lepo obesoeno na delu trte tja do novega leta ali še dlje. Da, dela je dovolj, toda prijetnega dela, saj je prišel čas, ko bo pridni vinogradnik pobral sadove svojega celoletnega dela in truda. Težke brenite, ki jih tako z voljo prenaša, so plačilo za spomladano gnojenje, koljenje, kovanje, za poletno škropljenje v hudi vročini, za obiranje in vezanje in neprestano skrb za ugodno vreme skozi vse leto. Sedaj je teh naporov in skrbi konec za letos, kajti: »Ze čriček prepeva, ne more več spat, trgatev veleva, spet pojedemo brat...«

NA ZALOGI imamo vse vrste rezanega lesa

KUPUJEMO hlodovino vseh vrst in ostali les

V MLETJE VZAMEMO žitarice vseh vrst in jih zamenjemo za les in moko

ZORA ČRNOMELJ LESNA INDUSTRIJA IN VALJČNI MLIN

TEHNIČNA NAVODILA ZA PROSLAVO BRIGAD

Organizacija cestnega prometa

I. Avtobusni promet

1. Avtobusi iz Primorske, Notranjske, Gorenjske in kamniškega okoliša vozijo preko Ljubljane na glavni cesti na Grosuplje, Trebnje, Novo mesto, Kandija, Vavta vas, kjer je prostor za parkiranje.
2. Avtobusi iz Stajerske vozijo v smeri Celje, Sevnica, Trebnje, Novo mesto, Kandija, Vavta vas, kjer parkirajo.
3. Avtobusi iz smeri Krško, Brežice in iz LR Hrvatske vozijo preko Krškega odnosno Brežice mimo Kostanjevce na Novo mesto, Kandija, Vavta vas, kjer parkirajo.
4. Avtobusi iz Bele krajine vozijo preko Gorjancev v Novo mesto, Kandija, Vavta vas, kjer parkirajo.
5. Avtobusi iz Ribniške doline in Kočevja vozijo preko Stare cerkve na Dvor, Soteska, Podhosta, Obrh, kjer parkirajo. Prostor za parkiranje avtobusov (razen onih s Kočevskega) je v Vavti vasi na prostoru LIP.

Avtobusi, s katerimi razpolaga privedni odbor (ki bodo imeli na sprednjem steklu trikotno oznako) za prevoz kulturniških skupin, vozijo v dneih 13. in 14. septembra po zgoraj določenih smereh preko Novega mesta, Vavte vasi v Dolenjske Toplice, kjer parkirajo ob cesti med Toplicami in Podturnom. Ti avtobusi so za dan priveditve rezervirani za prevoz v Rog na bazo 20.

II. Tovorni avtomobili

1. Iz Primorske, Notranjske in Gorenjske vozijo na Ljubljano preko Grosuplja, Krke, Žužemberka, Soteske, Podhoste v Obrh, kjer parkirajo.
2. Iz Stajerske vozijo v smeri Celje, Sevnica, Trebnje, Občine, Dobrič, Žužemberk, Soteska, Podhosta, Obrh, kjer parkirajo.
3. Iz smeri Krško, Brežice in iz LR Hrvatske vozijo preko Novega mesta, Bršljina, Prečne v Gor. Stražo, kjer parkirajo.
4. Iz Litije skozi Radohovo vas, Občine, Dobrič, Žužemberk, Soteska, Obrh, kjer parkirajo.
5. Iz Bele krajine vozijo preko Semeča in Črmošnjice v Podturn, kjer parkirajo.
6. Iz Kočevja vozijo preko Stare cerkve na Dvor, Soteska, Dol. Polje, kjer parkirajo.

III. Osebnih avtomobilov in motorna kolesa

1. Iz Primorske, Notranjske in Gorenjske vozijo na Ljubljano preko Grosuplja, Krke, Žužemberka, Soteske v Dol. Polje, kjer parkirajo.
2. Iz Stajerske vozijo v smeri Celje, Sevnica, Trebnje, Novo mesto, Uršna sela, Dolenjske Toplice, kjer parkirajo.
3. Iz smeri Krško, Brežice in LR Hrvatske vozijo na Novo mesto, Uršna sela, Dolenjske Toplice, kjer parkirajo.
4. Iz Litije vozijo skozi Radohovo vas, Trebnje, Novo mesto, preko Uršnih sel v Dolenjske Toplice, kjer parkirajo.
5. Iz Bele krajine vozijo preko Semeča in Črmošnjice na Podturn, kjer parkirajo.
6. Iz Kočevja vozijo preko Stare cerkve na Dvor, Soteska, Dol. Polje, kjer parkirajo.

IV. Kolesarji

1. Iz Ljubljane: Grosuplje, Višnja gora, Stična (Ivanča gorica), Muljava, Zagradec, Žužemberk, Soteska, Dol. Polje.
2. Iz Litije preko Radohove vasi, Občine, Žužemberk, Soteska, Dol. Polje.
3. Iz miranske doline, Krškega in Brežice preko Novega mesta, Bršljina, Prečne (preko Prečne) v Dol. Polje.
4. Iz Bele krajine preko Črmošnjice v Podturn.
5. Iz Kočevske, Ribniške doline in Suhe krajine preko Dvora, Soteske v Dol. Polje.

V. Vprega in jahači

1. Iz smeri Sentjerne, vasi izpod Gorjancev, Skočjana in Mirne peči vozijo preko Novega mesta, Bršljina, Prečne v Dol. in Gor. Stražo, kjer parkirajo.
 2. Iz smeri Uršnih sel vozijo preko Suše v Dolenjske Toplice, kjer parkirajo.
 3. Iz smeri Semeča vozijo preko Črmošnjice v Podturn, kjer parkirajo.
 4. Iz smeri Žužemberka in Suhe krajine vozijo preko Dvora, Soteske v Dol. Polje.
- Krma za živino in vedra za napajanje naj vozniki pripeljejo s seboj.

VI. Vsa motorna vozila s trikotno oznako na sprednjem steklu smejo voziti v obeh smereh.

VII. Tovorni avtomobili, ki bodo prevajali potnike s železniške postaje Novo mesto, vozijo v koloni preko Kandije in Vavta vasi in se po isti poti vračajo po nove potnike.

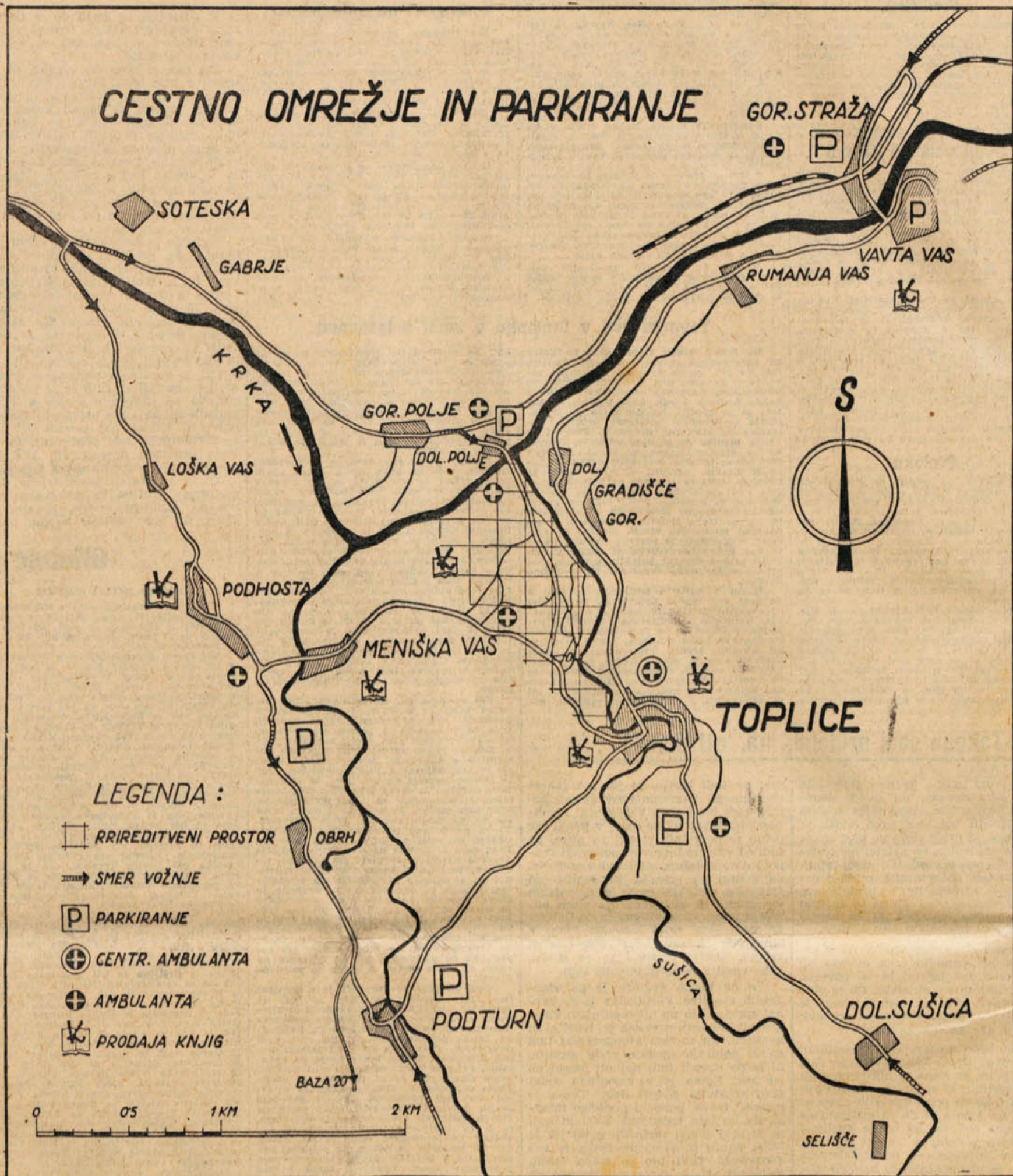
Opozarjamo vse voznike, da bodo križišča in nevarna mesta v območju diriganja prometa točno označena z vidnimi cestno-prometnimi znaki.

Se posebej opozarjamo voznike vseh prometnih vozil in vodje skupin, da se strogo ravnajo po cestno-prometnih predpisih, da disciplinirano vozijo po desni strani in tako omogočijo pravilno prehitavanje. Zlasti pa opozarjamo voznike vprežnih vozil, da se pri prehitavanju motornih vozil umakajo na skrajni rob ceste oziroma na izogibašča.

Priporočamo, da so vsa motorna vozila in ostala cestna vozila na odprtih mestih v nedeljo 14. 9. m. do 8. ure zjutraj. Vozila, nasteta zgoraj, se vračajo s priveditve v istih smereh v nedeljo po 12. uri.

VIII. Parkiranje vseh vrst vozil

Prostori, namenjeni za parkiranje vseh vrst vozil, bodo vidno označeni (glej skico) in ponoski razsvetljeni. Vozniki vseh vrst vozil se morajo brezopojno pokoravati na vodilom rediteljev. Na prostorih za parki-

LEGENDA :

- PRIREDITVENI PROSTOR
- SMER VOŽNJE
- PARKIRANJE
- CENTR. AMBULANTA
- AMBULANTA
- PRODAJA KNJIG

ranje bo urejena servisna služba za najnujnejša popravila motornih vozil in koles in urejena preskrba za gorivo in mazivo ter trgovina z najnujnejšimi avtomobilskimi nadomestnimi potrebščinami.

Pri izbiri prostorov za parkiranje so se upoštevale terenske možnosti, noben prostor pa ni oddaljen od priveditvenega prostora več kot pol ure pešhoje, kar je razvidno iz skice.

Prostori za parkiranje bodo urejeni tako da bo slehernemu vozilu omogočen neovi ran odhod ob vsakem času.

Servisne delavnice trgovine z nadomestnimi deli in bencinske črpalke bodo ob prostorih za parkiranje v Obrhu, Podturnu, v Toplicah, Dol. Polju in Vavti vasi ter vidno

označene. Vozila, ki potujejo na priveditev iz Primorske, naj se preskrbe z gorivom že v Ljubljani. Črpalke za gorivo bo tudi v Žužemberku. Poleg servisnih delavnic ob prostorih za parkiranje v neposredni bližini priveditvenega prostora bodo neprekinjeno odprte še mehanične delavnice ob glavnih cestah in to v Grosupljem, Stični (Ivančna gorica), Trebnjem, Novem mestu, Vavti vasi (LIP) ter Sevnici in Brežicah. Te mehanične delavnice bodo prav tako vidno označene.

Potrebne mehanične delavnice bodo v Novem mestu za smer proti Brežicam in Trebnjem ter Žužemberku.

Vsem avtobusom in kamionom, ki bodo vozili od železnice na proslavo, bodo žigosali potne naloge na mestih parkiranja.

IX. Ostala navodila

Vsa motorna vozila morajo biti v tehnično brezhibnem stanju, posebno tovorni avtomobili za prevoz ljudi. Kamioni morajo biti posebno pregledani od pristojnih oddelkov za notranje zadeve OLO ali MLO,

ki bodo za vožnjo izdajali posebna dovoljenja. Ta dovoljenja morajo biti nalepljena na steklo pred voznikom ter od zunaj dobro vidna.

Vsaka skupina, ki potuje na priveditev s tovornim avtomobilom, mora imeti odrejenega voditelja in po možnosti s seboj rezervnega voznika. Vodja skupine in voznik tovornega avtomobila skupno odgovarjata za varnost prevoza. Opozarjamo vodje skupin in voznike motornih vozil, da bodo izločena iz prometa vsa vozila, ki bi jih vozili vinjeni vozniki. V interesu vseh udeležencev, ki bodo potovali s prevoznimi sredstvi, je, da si izberejo take vodje skupine in take voznike, ki bodo vestno in s

čutom odgovornostjo izvršili svojo dolžnost.

V primeru prometnih nesreč ali okvar avtomobilov se obračajte na organe Ljudske milice (cesne postpatrulje in motoriste) ali prehitavača vozila, ki bodo javili in oskrbeli z določenih mest takojšnjo intervencijo.

Vprežna vozila morajo imeti za vožnje ponoči na levi strani belo svetilko, kolesarji pa za nočne vožnje poleg svetilke še reflektorno steklo. Vozila in kolesarji, ki za nočne vožnje niso predpisano opremljeni, naj vozijo samo podnevi.

Na prostorih za hrambo koles bodo določeni posebni čuvaji, ki bodo prevzemali kolesa v hrambo.

Za izgubljene in najdene stvari se obračajte v Toplicah na pisarno »Izgubljeno - najdeno«, ki bo posredovala informacije preko zvočnikov!

Shranite današnjo prilogo z navodili udeležencem proslave. Služila vam bo kot vodič!

NOVO MESTO

TRGOVSKO PODJETJE NA DEBELO

nudi vsem kmetijskim zadrugam in državnim trgovskim podjetjem za jesensko in zimsko sezono

VELIKO IZBIRO raznega tekstilnega, prehranbenega in drugega blaga

Zahtevajte ponudbe! — Velika izbira — nizke cene. — Priporoča se

Tekoči račun pri NB v Novem mestu št. 616-1-70-200-0
Telefon 158 in 40 — Poštni predal 5

»ROG« - trgovsko podjetje - NOVO MESTO